

ISSN 1829-1155

Հիմնադիր

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՍԱՀՄԱՆԱԳԻՐՈՒԹՅԱՆ
ԴԱՏԱՐԱՆ

ՍԱՀՄԱՆԱԳԻՐԱԿԱՆ
ԴԱՏԱՐԱՆ

Խմբագրական
խորհուրդ՝

Գագիկ Նարոյանի
Արմեն Նարոյանի
Վահե Սյրեխանյան
Վորդյա Նովիանիայան
Վալերի Դողոբյան
Ռաֆայել Դապչյան
Անուշան Նակոբյան

Գլխավոր խմբագիր՝
Գոհար Աշտունի

Խմբագրության հասցեն՝
Երևան, Բաղրամյան 10
Հեռախոս՝ 58-81-71

ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ

3(52)
2009

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

I. ՎԵՐԼՈՒԾԱԿԱՆ ՆՅՈՒԹԵՐ

* Օրենքի Առաջին և Վերջին Հավասարոճության Սահմանադրական Սպառնալիցները - Վ. ՊՈՂՈՍՅԱՆ	3
--	---

ԵՐԻՏԱՍԱՐԳ ԳԻՏՆԱԿԱՆ ԿՈՒՐՍՆԵՐ

* Սահմանադրությունից հետևանքներ և Սահմանադրության Սահմանադրական Գործողությունները - Լ. ԱԼԱՎԵՐԳՅԱՆ	14
* Սահմանադրական Արդարադատությունը Որպես Սահմանադրության Իրավունքների Եվ Ազատությունների Պաշտպանություն Կարգավորումներ Երևանի - Ն. ՔՈՉԱՐՅԱՆ	25

II. ՍԱՀՄԱՆԱԳՐԱԿԱՆ ԳԱՏԱՐԱՆԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԸ (765-767)

* ՍԳՈ-765. ԲԱՍՏԱՆԱԿԱՆ ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ ՈՒՆԵՆՆԵՐԻ, ԳԵՎՈՐԳ ԳՅՈՋԱԼՅԱՆԻ, ԽԱՉԱՏՈՒՐ ՇԱՀԻՆՅԱՆԻ, ՌՈՒԲԵՆ ՍԱՆՈՒԿՅԱՆԻ, ՀՐԱԶ ՎԱՐԳԱՆՅԱՆԻ, ՄԻՔԱՅԵԼ, ՄԱՐԻԵՏՏԱ ԵՎ ՄԱԴԼԵՆԱ ԲԱՔԱԼՅԱՆՆԵՐԻ, ՀԱԿՈԲ ՌԱՖԻՅԱՆԻ, ՀԱՅԿ ՄԻՔԱՅԵԼՅԱՆԻ ԵՎ ՍԱՄՎԵԼ ՄԻՔԱՅԵԼՅԱՆԻ ԳԻՄՈՒՄՆԵՐԻ ՀԻՄԱՆ ՎՐԱ՝ ՀՀ ԲԱՍՏԱՆԱԿԱՆ ԳԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՕՐԵՆՍԳՐԻ 223 ՀՈԳՎԱԾԻ 1-ԻՆ ՄԱՍԻ 1-ԻՆ ԿԵՏԻ, 231 ՀՈԳՎԱԾԻ 2-ՐԳ ՄԱՍԻ, 233 ՀՈԳՎԱԾԻ 1-ԻՆ ՄԱՍԻ 3-6-ՐԳ ԿԵՏԵՐԻ, 2-ՐԳ ԵՎ 4-ՐԳ ՄԱՍԵՐԻ, «ՓԱՍՏԱԲԱՆՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ» ՀՀ ՕՐԵՆՔԻ 29.1. ՀՈԳՎԱԾԻ, ՀՀ ԲՐԵՍԿԱՆ ԳԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՕՐԵՆՍԳՐԻ 404 ՀՈԳՎԱԾԻ 1-ԻՆ ՄԱՍԻ 1-ԻՆ ԿԵՏԻ ԵՎ 3-ՐԳ ԿԵՏԻ (28.11.2007թ. ԽՄԱԳՐՈՒԹՅԱՆՔ՝ 404 ՀՈԳՎԱԾԻ 1-ԻՆ ՄԱՍԻ 1-ԻՆ ԿԵՏԻ) ԵՎ ՀՀ ԳԱՏԱԿԱՆ ՕՐԵՆՍԳՐԻ 13 ՀՈԳՎԱԾԻ 6-ՐԳ ԿԵՏԻ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ԸՄՍՊԱՍՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ	33
* ՍԳՈ-766. ԲԱՍՏԱՆԱԿԱՆ ՎԱՐԳԱՆ ՄԱԼԽԱՍՅԱՆԻ ԳԻՄՈՒՄՆԵՐԻ ՀԻՄԱՆ ՎՐԱ՝ ՀՀ ԲՐԵՍԿԱՆ ՕՐԵՆՍԳՐԻ 301 ՀՈԳՎԱԾԻ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ԸՄՍՊԱՍՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ	66
* ՍԳՈ-767. ԲԱՍՏԱՆԱԿԱՆ ՄԻՇԱ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆԻ ԳԻՄՈՒՄՆԵՐԻ ՀԻՄԱՆ ՎՐԱ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԲՐԵՍԿԱՆ ԳԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՕՐԵՆՍԳՐԻ 426.1 ՀՈԳՎԱԾԻ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ԸՄՍՊԱՍՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ	79

III. ՏԵՂԵԿԱՏՎՈՒԹՅՈՒՆ

* ՉՈՐՐՈՐԳ ՍԵՄԻՆԱՐԸ՝ ԳԵՐՄԱՆԱՑԻ ՄԱՍՆԱԳԵՏՆԵՐԻ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹՅԱՆՔ	89
* ԻՐԱՎԱԲԱՆԱԿԱՆ ՆՈՐ ԿԱՌՈՒՅՑ	90
ՀՀ ՍԱՀՄԱՆԱԳՐԱԿԱՆ ԳԱՏԱՐԱՆՈՒՄ	
* ՓՈՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆ ՀՀ ՍԳ ԿԱԶՄՈՒՄ	93

Վաչերի ՊՈՂՈՍՅԱՆ

ՀՀ Սահմանադրական դատարանի անդամ

**ՕՐԵՆՔԻ ԱՌՁԵՎ ՀԱՎԱՍԱՐՈՒԹՅԱՆ
ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ՍԿՁԲՈՒՆՔԸ**

Օրենքի առջեւ բոլորի հավասարության սահմանադրական դրույթը ՀՀ Սահմանադրության հիմնարար սկզբունքներից մեկն է, որի հիման վրա է կառուցված մարդու սահմանադրական կարգավիճակի ամբողջ հայեցակարգը եւ անմիջականորեն աղերսվում է ՀՀ Սահմանադրության 1-ին հոդվածում ամրագրված իրավական պետության կառուցման, պետության ու հասարակության բնականոն փոխհարաբերությունների հաստատման հետ: Այդ դրույթն ունի համընդհանուր նշանակություն, վերաբերում է իրավական կարգավորման ամբողջ համակարգին եւ տարածվում է ինչպես ՀՀ քաղաքացիների, այնպես էլ ՀՀ-ում բնակվող օտարերկրացիների ու քաղաքացիություն չունեցող անձանց վրա:

ՀՀ Սահմանադրության 14.1 հոդվածի առաջին պարբերությունում առկա «մարդ» հասկացությունը, ինչպես սահմանադրության տեսությունում եւ սահմանադրական իրավունքում, օգտագործվում է իր վերացական, առհասարակ մարդկային սեռին պատկանելիության առումով, այսինքն՝ բոլոր մարդկանց հատուկ ընդհանրական հատկանիշներով, այլ ոչ թե կոնկրետ այս կամ այն անհատին մյուսներից առանձնացնող հատկանիշներով: Միաժամանակ «մարդ», «անհատ» եւ «անձ» հասկացություններն իրավունքում օգտագործվում են որպես հոմանիշներ եւ ունեն հավաքական ընդհանրական բնույթ, եւ բովանդակությամբ ու ծավալով համընկնում են: Այս տեսակետից Սահմանադրության բազմաթիվ հոդվածներում արտահայտված «մարդ», «անձ», «յուրաքանչյուր ոք», «ոչ ոք», «բոլորը», «սպառողներ», «աշխատողներ», ինչպես նաեւ «քաղաքացիներ», «յուրաքանչյուր քաղաքացի» եւ բազմաթիվ այլ լեզվական արտահայտությունները միեւնույն կարգավիճակով տվյալ խմբին պատկանող բոլոր անհատների համար ունեն նույն իրավական բովանդակությունը եւ առաջացնում են միեւնույն իրավական հետեւանքները: Արդեն «մարդ» հասկացության

ՎԵՐԼՈՒԾԱԿԱՆ ՆՅՈՒԹԵՐ

այս առումով օգտագործումը նշանակում է, որ որեւէ անհատի՝ այս կամ այն հիմքով տարբերակումը կարող է առաջացնել որոշակի բնույթի անհավասարություն, որն էլ իր հերթին կարող է, ի վերջո, առաջ բերել համապատասխան կարգի խտրականություն՝ որեւէ կոնկրետ հիմքով, որոնք թվարկված են 14.1 հոդվածի երկրորդ պարբերությունում:

14.1 հոդվածի առաջին պարբերությունում տեղ գտած «հավասար են» հասկացությունը նշանակում է ոչ թե հավասարություն առհասարակ, ցանկացած առումով, այլ միայն օրենքի առջեւ հավասարությունը: Այլ կերպ ասած՝ այս դեպքում ակնհայտ է, որ գործ ունենք ձեւական կամ իրավական առումով հավասարության կամ որ նույնն է իրավահավասարության դրսեւորման հետ: Ընդ որում մարդկանց ձեւական (իրավական) հավասարություն նշանակում է, որ մարդիկ հավասար են միայն իբրեւ ազատ անձնավորություններ, երբ նրանք հավասար են առհասարակ իրենց ունեցած իրավունքներով ու ազատություններով:

14.1 հոդվածի առաջին պարբերությունում արտահայտված դրույթն, ընդհանուր առմամբ, իրավական ու ժողովրդավարական ցանկացած պետության կառուցման, զարգացման ու գործունեության հիմքն է եւ կարելուրագույն պայմանը:

Տարբեր անհատների իրավահավասարությունը, սահմանադրական իրավունքների ու ազատությունների հավասարությունը նրանց համար նշանակում է իրենց հավասար իրավունքների ու ազատությունների իրացման փաստացի տարբեր հնարավորություններ:

Անհրաժեշտ է նշել նաեւ, որ 14.1 հոդվածի առաջին պարբերությունում օգտագործված «օրենք» հասկացությունը անհրաժեշտ է հասկանալ ոչ միայն բուն իմաստով օրենքը, այլեւ համապարտադիր նշանակություն ունեցող ցանկացած իրավական ակտ, այդ թվում՝ ՀՀ Սահմանադրությունը՝ որպէս Հիմնական օրենք, պետական ու տեղական ինքնակառավարման մարմինների ու պաշտոնատար անձանց որոշումները (ՀՀ Նախագահի հրամանագրերն ու կարգադրությունները, ՀՀ Ազգային ժողովի որոշումները եւ այլն):

Օրենքի առջեւ հավասարության, ինչպէս նաեւ 14.1 հոդվածի 2-րդ պարբերությունում խտրականության արգելման վերաբերյալ այսպիսի սահմանադրական ըմբռնումը համահունչ է միջազգային իրավական չափանիշներին, որոնք արտացոլվել են Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագրում (հոդվածներ 2, 7), Զաղաքացիական եւ քաղաքական իրավունքների մասին դաշնագրում (հոդվածներ 2, 26), Մարդու իրավունքների եւ հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիայում (հոդված 14) եւ բազմաթիվ այլ փաստաթղթերում:

Օրենքի առջեւ հավասարության սկզբունքը վերաբերում է ոչ միայն մարդկանց իրավունքներին ու ազատություններին, այլեւ նրանց պարտա-

կանություններին: Այսպես, ՀՀ Սահմանադրությամբ սահմանվում է, որ յուրաքանչյուր ոք պարտավոր է «օրենքով սահմանված կարգով եւ չափով մուծել հարկեր, տուրքեր, կատարել պարտադիր այլ վճարումներ» (հոդված 45) եւ «պահպանել Սահմանադրությունը եւ օրենքները, հարգել այլոց իրավունքները, ազատությունները եւ արժանապատվությունը» (հոդված 47):

Նույնը վերաբերում է նաեւ իրավունքների ու ազատությունների սահմանափակմանը, ինչը նախատեսված է ՀՀ Սահմանադրության 43-րդ եւ 44-րդ հոդվածներում: Այսինքն, իրավունքներն ու ազատություններն իրացնելիս, պարտականությունները կատարելիս, ինչպես եւ իրավունքների սահմանափակման դեպքերում բոլորը հավասար են օրենքի առջեւ:

ՀՀ Սահմանադրությունը, միջազգային-իրավական չափանիշներից համապատասխան, տարբերակում է մարդու եւ քաղաքացու իրավունքների ու ազատությունների ծավալը եւ սահմանում է ՀՀ քաղաքացիների եւ ոչ-քաղաքացիների (օտարերկրացիների ու քաղաքացիություն չունեցող անձանց) իրավական տարբեր կարգավիճակներ, այս առումով հաստատում է ոչ իրավահավասար կարգավիճակներ մարդու եւ քաղաքացու համար: ՀՀ քաղաքացին համարվում է այնպիսի ֆիզիկական անձ, որն ունի Հայաստանի Հանրապետությունում Սահմանադրությամբ երաշխավորված բոլոր իրավունքներն ու ազատությունները, այսինքն՝ օժտված է ինչպես յուրաքանչյուր մարդու, այնպես էլ ՀՀ քաղաքացիներին վերապահված իրավունքներով:

ՀՀ քաղաքացիություն չունեցող անձինք ՀՀ-ում ունեն բոլոր այն իրավունքներն ու ազատությունները, որոնք ՀՀ Սահմանադրությամբ երաշխավորված են բոլոր մարդկանց: Այսինքն, ՀՀ քաղաքացիություն չունեցող անձանց համար սահմանափակված է քաղաքական իրավունքներից ու ազատություններից, հողի սեփականության, անվճար բարձրագույն կրթություն ստանալու, հանրային ծառայության ընդունվելու իրավունքներից օգտվելը:

Ի դեպ, ոչ-քաղաքացիների քաղաքական իրավունքներից ու ազատություններից օգտվելու որոշակի սահմանափակումը համահունչ է Մարդու իրավունքների ու հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիայի դրույթներին: Այդ կոնվենցիայի 16-րդ հոդվածը՝ «Օտարերկրացիների քաղաքական գործունեության սահմանափակումը», սահմանում է, որ պետությունները կարող են մի շարք դեպքերում («Արտահայտվելու ազատության» (հոդված 10), «Հավաքների եւ միավորման ազատության» (հոդված 11), «Խտրականության արգելման» (հոդված 14)) սահմանափակումներ նախատեսել օտարերկրացիների քաղաքական գործունեության համար: ՀՀ Սահմանադրությամբ միայն ՀՀ քաղաքացիներն ունեն «կուսակցություններ ստեղծելու եւ դրանց անդամագրվելու իրավունք» (հոդված 28, մաս 2-րդ): Ինչ վերաբերում է ընտրական

ՎԵՐԼՈՒՑԱԿԱՆ ՆՅՈՒԹԵՐ

իրավունքին եւ հանրաքվեներին մասնակցելու իրավունքին, ապա անհրաժեշտ է նշել, որ Սահմանադրությամբ, եթե համապետական ընտրություններին եւ հանրաքվեներին մասնակցելու իրավունքը վերապահված է միայն ՀՀ քաղաքացիներին (հոդված 30, մաս 1-ին), ապա տեղական ինքնակառավարման մարմինների ընտրություններին եւ տեղական հանրաքվեներին մասնակցության իրավունք կարող է, օրենքով սահմանված կարգով, նախատեսվել նաեւ ՀՀ քաղաքացիություն չունեցող անձանց համար (հոդված 30, մաս 2-րդ): Ի դեպ, ՀՀ սահմանադրական դատարանի 16 հոկտեմբերի 1999թ. ՍԴՈ-179 որոշմամբ արձանագրվել է, որ ՀՀ Սահմանադրությունը «չի բացառում որոշակի կարգավիճակ ունեցող, Հայաստանում օրինական կերպով մշտապես բնակվող, ՀՀ քաղաքացի չհանդիսացող անձանց (փախստականներին կամ բռնազաղթվածներին) տեղական ինքնակառավարման մակարդակում ընտրական իրավունքով օժտելու հնարավորությունը», միաժամանակ շեշտելով, որ Սահմանադրության պահանջների լիարժեք իրացումը ենթադրում է Հայաստանի Հանրապետությունում մշտական բնակություն հաստատած փախստականներին օրենսդրական նման իրավունքի վերապահում:

Այդ որոշմամբ արտահայտված իրավական դիրքորոշմամբ ընդգծվում է նաեւ, որ Սահմանադրության ընդհանուր պահանջից բխում է, որ ընտրության կարգը իրականացվի ՀՀ սահմանադրական կարգի հիմունքներին, միջազգային իրավունքի սկզբունքներին ու նորմերին համապատասխան, եւ Ազգային ժողովի իրավասությունն է սահմանելու ընտրական իրավունքի իրացման կարգն ու պայմանները՝ մասնավորապես հստակեցնելով մոտեցումը բնակության ցենզի վերաբերյալ: 2005թ. սահմանադրական փոփոխություններն այս հարցում ամրագրել են այնպիսի մոտեցում, որ սահմանադրաիրավական տեսանկյունից համահունչ է սահմանադրական դատարանի որոշման մեջ արտահայտված իրավական դիրքորոշումներին: ՀՀ սահմանադրական դատարանի՝ 8 մայիսի 2009թ. ՍԴՈ-803 որոշմամբ նույնպես արձանագրվել է, որ տեղական ինքնակառավարման մարմինների ընտրությունների ժամանակ ընտրական իրավունք ունեն տվյալ համայնքում առնվազն մեկ տարվա հաշվառում ունեցող եւ փաստացի բնակվող, սակայն ՀՀ քաղաքացիություն չունեցող անձինք:

Սահմանափակումներ են նախատեսված նաեւ հողի սեփականության իրավունքի պարագայում: ՀՀ Սահմանադրությամբ հստակ սահմանված է, որ այդ իրավունքից չեն օգտվում օտարերկրյա քաղաքացիները եւ քաղաքացիություն չունեցող անձինք, սակայն միաժամանակ նշվում է, որ որոշակի դեպքերում օրենքով կարող են սահմանվել բացառություններ (հոդված 31):

Օրենքի առջեւ հավասարության սկզբունքն, ըստ էության, վերաբերում է ամբողջ իրավական համակարգին, իրավունքի բոլոր ճյուղերին՝ առանց

բացառության եւ, հետեւաբար, ենթադրում է իրավունքի կոնկրետ ճյուղի առանձնահատկություններին համապատասխան մշակել սահմանադրական այս պահանջի իրականացման անհրաժեշտ կառուցակարգեր (մեխանիզմներ): Այս սկզբունքի հիման վրա է կառուցված մարդու եւ քաղաքացու սահմանադրական կարգավիճակի ամբողջ հայեցակարգը եւ, փաստորեն, ՀՀ Սահմանադրության երկրորդ գլխում նախատեսված մարդու եւ քաղաքացու բոլոր իրավունքներն ու ազատությունները սահմանված են այդ սկզբունքին համապատասխան: Այս հանգամանքը վկայում է, որ սահմանադրական այս պահանջը վերածվում է ինչպես կոնկրետ իրավունքների, այնպես էլ ողջ համակարգի օրենսդրական կարգավորման գնահատման սահմանադրական չափանիշի եւ դրանով իսկ նաեւ հասարակական հարաբերությունների տարբեր ոլորտները կարգավորող իրավական ակտերի սահմանադրականությունը գնահատելու միջոցի:

Հոդված 14.1-ի 1-ին պարբերությունը երաշխավորելով բոլորի, այսինքն՝ ե՛ւ քաղաքացիների, ե՛ւ ոչ-քաղաքացիների օրենքի առջեւ հավասարությունը, նույն հոդվածի 2-րդ պարբերությունն արգելում է խտրականության ցանկացած ձեւ, ցանկացած դրսեւորում, ինչպիսիք էլ որ դրանք լինեն: Սահմանադրությունն, արգելելով խտրականությունն ըստ տարբեր հատկանիշների (որոնք մանրամասն թվարկված են), դրանով իսկ երաշխավորվում է հավասարությունը՝ տարբերություն չդնելով քաղաքացիների եւ ոչ քաղաքացիների միջեւ:

Ընդհանուր առմամբ օրենքի առջեւ հավասարության սկզբունքին հակասում է խտրականության ցանկացած դրսեւորում, ինչը փաստացիորեն դառնում է որոշ մարդկանց այլ մարդկանցից տարբերելու հիմք: Մարդկանց այսպիսի տարբերակումն ըստ էության նրանց համար նշանակում է ստեղծել իրավունքների ու ազատությունների իրացման տարբեր հնարավորություններ, այսինքն՝ ի վերջո խախտվում է օրենքի առջեւ հավասարության սկզբունքը: Այս սկզբունքը կիրառելիս անհրաժեշտ է նկատի ունենալ, որ բացառվում է խտրականության որեւէ դրսեւորում ցանկացած իրավական ակտում, հակառակ դեպքում այդ ակտը դառնում է Սահմանադրությանը չհամապատասխանող: Եվ այս առումով հավասարության սկզբունքն ունի խտրականությունը բացառող նշանակություն եւ միաժամանակ դա նաեւ պահանջ է, որից էլ միարժեքորեն բխում է, որ անթույլատրելի է համարվում խտրական բնույթի որեւէ դրսեւորման հնարավորությունն անգամ եւ դրանք անխուսափելիորեն դառնում են Սահմանադրությանը չհամապատասխանող: Եվ, հետեւաբար, օրենքի առջեւ բոլորի հավասարության սկզբունքը դառնում է ամեն տեսակի խտրականության վերացման պահանջ, ինչն ենթադրում է, որ օրենքում չեն կարող լինել որեւէ տարբերության, բացառության կամ նախապատվության հնարավոր

ՎԵՐԼՈՒՑԱԿԱՆ ՆՅՈՒԹԵՐ

րություններ, որոնք հիմնված են սեռային, ռասայական, էթնիկական կամ որևէ այլ հատկանիշի վրա, որովհետև այդպիսի մոտեցումը հանգեցնում է մարդու եւ քաղաքացու իրավական հնարավորությունների հավասարության վերացմանը կամ խախտմանը:

Խտրականության ցանկացած միջոցից պաշտպանություն երաշխավորող հավասարության ապահովումը միաժամանակ ենթադրում է, որ արգելվում է միեւնոյն կատեգորիային պատկանող ցանկացած անձանց իրավունքների նկատմամբ կիրառել այնպիսի տարբերություններ, որոնք ունեն օբյեկտիվ եւ բանական արդարացում: Ընդհանուր առմամբ պետք է գործի՝ հավասար պայմանների առկայության դեպքում մարդիկ պետք է գտնվեն հավասար վիճակում սկզբունքը:

Օրենքի առջեւ բոլորի հավասարության սահմանադրական մոտեցումն ունի համընդգրկուն բնույթ եւ ըստ էության իր մեջ ներառում է յուրաքանչյուր կոնկրետ անհատի՝ իր կոնկրետ առանձնահատկություններով ու հատկանիշներով: Չնայած այդ հանգամանքին՝ հոդված 14.1-ի երկրորդ պարբերությունն ընդգծում է մարդու ըստ տարբեր հատկանիշների չտարբերակելու եւ խտրականություն չդնելու անհրաժեշտությունը, ինչը պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ, պատմականորեն, հասարակական, սոցիալական, քաղաքական կյանքում մարդկանց միջեւ նման տարբերակումներ կատարվել են եւ արդի դարաշրջանում էլ այդպիսի տարբերակումների առանձին դրսևորումներ շարունակում են տեղ գտնել ինչպես առանձին անհատների, այնպես էլ հասարակական գիտակցության մեջ: Եվ պատահական չէ, որ խտրականության տարբեր դրսևորումների դեմ պայքարում ստեղծվել են միջազգային բազմաթիվ փաստաթղթեր, որոնցում մատնանշված են խտրականության դեմ դրույթներ: Ի տարբերություն միջազգային հանրահայտ փաստաթղթերի, 14.1 հոդվածի երկրորդ պարբերությունում նշված հատկանիշները ամենաընդգրկունն են եւ, չնայած այդպիսի ընդգրկմանը, վերջում նշվում է «այլ հանգամանքներ» եւս, ինչը նշանակում է, որ թվարկված հատկանիշները սպառիչ չեն եւ չնշված որևէ այլ հատկանիշով խտրականությունը նույնպես անթույլատրելի է:

Դրա հետ մեկտեղ երկրորդ պարբերությունը կոնկրետացնում եւ լրացնում է օրենքի առջեւ բոլորի հավասարության մասին դրույթը, որը, փաստորեն, ուղղված է ինչպես նորմաստեղծ, այնպես էլ իրավակիրառ մարմիններին ու պաշտոնատար անձանց՝ բոլոր նրանց, ովքեր առնչվում են մարդու եւ քաղաքացու իրավունքների ու ազատությունների հետ կապված խնդիրների լուծմանը:

Օրենքի առջեւ հավասարության սահմանադրական սկզբունքն անհրաժեշտ է դիտարկել ոչ միայն իբրեւ զուտ ձեւական հավասարություն, այլեւ իբրեւ իրավունքների ու ազատությունների օրենսդրական կարգավորման

զնահատման սահմանադրական չափանիշ է, այս առումով, չպետք է բացառել այդ սկզբունքի կիրառման տարբեր դրսևորումների հնարավորություն, երբ ձեական հավասարության հաստատումը կարող է հանգեցնել նյութական անհավասարության: Մասնավորապես, տնտեսական եւ սոցիալական իրավունքների ու ազատությունների ձեական հավասարության դեպքում որոշակի կատեգորիայի սուբյեկտներ կարող են հայտնվել անհավասար կարգավիճակում: Հետեւաբար, այդպիսի սուբյեկտների համար օրենսդիրը կարող է եւ պարտավոր է սահմանել որոշակի առավելություններ եւ արտոնություններ՝ նպատակ ունենալով հնարավորինս նպաստել օբյեկտիվորեն գոյություն ունեցող անհավասարությունների հաղթահարմանը:

Այս առումով օրենքի առջեւ հավասարության սահմանադրական պահանջը չի կարելի դիտել այդ պահանջից շեղում, երբ գործադրվում է դրական (պոզիտիվ) խտրականության սկզբունքը, որի նպատակն է մարդկանց որոշակի խմբերի եւ կատեգորիայի անձանց համար սահմանել առանձին արտոնություններ եւ առավելություններ, առավել եւս, որ դրանք բխում են սոցիալական պետության սահմանադրական դրույթից եւ համահունչ են Սահմանադրությամբ ամրագրված սոցիալական եւ տնտեսական իրավունքների ու ազատությունների իրականացման պահանջներին:

Օրենքի առջեւ հավասարության սկզբունքը ՀՀ Սահմանադրությունում արտահայտվում է ոչ միայն մարդկանց ու քաղաքացիների, այլև նրանց տարբեր կարգի միավորումների նկատմամբ, ինչը համահունչ է Սահմանադրության 28-րդ հոդվածին, ինչպես նաեւ 42.1-ին: Այսինքն՝ բոլոր կարգի միավորումները (հասարակական կազմակերպություններ, արհեստակցական միություններ, քաղաքական կուսակցություններ եւ այլն) ձեւավորվում, կազմակերպվում եւ գործունեություն են ծավալում, ինչպես նաեւ դրանք լուծարվում, գործունեությունը կասեցվում կամ արգելվում են իրավական միեւնոյն հիմքերով:

Ինչ վերաբերում է իրավաբանական անձանց, ապա նրանց նկատմամբ կիրառելի են այն նույն սահմանադրական մոտեցումներն ու սկզբունքները (այդ թվում օրենքի առջեւ հավասարության սկզբունքը), որոնք Սահմանադրությամբ վերագրված են մարդկանց ու քաղաքացիներին:

Նույնը վերաբերում է նաեւ տնտեսավարող սուբյեկտներին, որոնք ունեն միեւնոյն իրավունքներն ու պարտականությունները եւ ՀՀ Սահմանադրությանը համապատասխան (հոդվածներ 8, 31) ՀՀ-ում երաշխավորվում են դրանց տնտեսական գործունեության ազատությունն ու ազատ տնտեսական մրցակցությունը՝ անկախ սեփականության ձեւից: Ի դեպ, եթե նկատի ունենանք, որ տնտեսավարող սուբյեկտները, որպես կանոն, ունեն նաեւ իրավաբանական անձի կարգավիճակ, ապա դրանց նկատմամբ նույնպես կիրառելի են ՀՀ Սահմանադրության 42.1-րդ հոդվածի դրույթները:

ՎԵՐԼՈՒՃԱԿԱՆ ՆՅՈՒԹԵՐ

Օրենքի առջև հավասարության սկզբունքին համապատասխան են ձեռակերպված նաև գաղափարախոսական պլյուրալիզմի եւ քաղաքական պլյուրալիզմի սկզբունքները:

Օրենքի առջև բոլորի հավասարությունն ունի նաև դրական (պոզիտիվ) նշանակության իմաստ, այսինքն՝ հավասարությունն այս դեպքում նշանակում է նաև բոլորի հավասար պաշտպանությունն օրենքով, այսինքն՝ օրենքն որպեսզի լինի իրավական (իրավունքին համապատասխան կամ որ նույնն է՝ ապահովվի իրավունքի գերակայության սկզբունքը), անհրաժեշտ է որպեսզի տվյալ օրենքն ինչպես բոլոր մարդկանց ու քաղաքացիների, այնպես էլ մարդկանց միավորումների, տնտեսվարող սուբյեկտների եւ այլնի իրավունքներն ու ազատություններն ապահովի նույն կերպ՝ առանց որեւէ խտրականության: Ինչպես նշված է ՀՀ սահմանադրական դատարանի 29.01.2008 ՄԴՈ-731, որոշման մեջ, «պետության պոզիտիվ սահմանադրական պարտավորությունն է ապահովել այնպիսի պայմաններ, որոնք նույն կարգավիճակն ունեցող անձանց հավասար հնարավորություն կտան իրացնելու, իսկ խախտման դեպքում՝ պաշտպանելու իրենց իրավունքները, հակառակ դեպքում՝ կխախտվեն ոչ միայն հավասարության, խտրականության արգելման, այլ նաև իրավունքի գերակայության եւ իրավական որոշակիության սահմանադրական սկզբունքները»:

Այսպիսի ըմբռնումից միաժամանակ հետեւում է պատժի անխուսափելիության սկզբունքի հետեւողական իրականացման անհրաժեշտությունը, հակառակ պարագայում նույն իրավախախտման դեպքում մարդիկ կհայտնվեն իրավական անհավասար պայմաններում, ինչպես նաև նույնատիպ իրավախախտումների հետեւանքով տուժածները պաշտպանված կլինեն ոչ հավասարաչափ կերպով:

Օրենքի առջև բոլորի հավասարության սահմանադրական պահանջից բխում է ոչ միայն օրենքով բոլորի համար սահմանված արգելքների հավասարության եւ պատասխանատվության միասնական պայմաններ, այլև բոլորի համար օրենքի կիրառման արդյունքում առաջացած իրավական նույնակարգ հետեւանքներ եւ ձեռկանորեն հավասար սուբյեկտների նկատմամբ օրենքի կիրառման միեւնույն մոտեցումներ: Սա նշանակում է, որ բոլորը պետք է ստանան օրենքով սահմանված իրավունքների ու ազատությունների միեւնույն ծավալը, ունենան այդ իրավունքների ու ազատությունների իրացման նույն հնարավորությունները, դրանց պաշտպանության եւ խախտման դեպքում դրանց վերականգնման նույն միջոցները, ինչպես նաև հավասար իրավական պարտականություններ:

Մյուս քաղաքացիների համեմատ՝ ՀՀ Սահմանադրությամբ որոշակի սուբյեկտների՝ Հանրապետության Նախագահի, պատգամավորների, դատավորների, սահմանադրական դատարանի անդամների համար նախա-

տեսված են անձեռնմխելիության (իմունիտետի) այլ չափանիշներ: Այսպիսի տարբերության (անհավասարության) նպատակն է ոչ թե այդ պաշտոնները կրող քաղաքացիներին արտոնություններ տալը, այլ ապահովել այդ պաշտոնատար անձանց պարտականությունների կատարումը, այն է՝ իրենց իրավասությունների շրջանակներում ապահովել մարդկանց ու քաղաքացիների սահմանադրական իրավունքների ու ազատությունների, օրենքի առջև բոլորի հավասարության հաստատումը: Մասնավորապես, դատավորի անձեռնմխելիության նպատակն է հանրային շահերի եւ, առաջին հերթին, արդարադատության շահերի պաշտպանությունը: Ընդ որում, այդ սուբյեկտները, որպես կանոն, իրենց կարգավիճակի հետ չկապված անօրինական գործողությունների համար կարող են ենթարկվել պատասխանատվության:

Օրենքի առջև բոլորի հավասարության սկզբունքը վերաբերում է հասարակական կյանքի բոլոր ոլորտներին եւ պահանջում է ցանկացած օրենքում նշված մարդկանց իրավունքների ու ազատությունների, պարտականությունների ու պատասխանատվության հետ կապված խնդիրները լուծելիս ցուցաբերել միատեսակ մոտեցումներ եւ միաժամանակ ցույց է տալիս, որ մարդու եւ քաղաքացու սահմանադրական իրավունքներին ու ազատություններին վերաբերող օրենքները պետք է համապատասխանեն օրենքի առջև հավասարության սկզբունքի բովանդակությանն ու իմաստին:

Օրենքի առջև հավասարության սկզբունքը, բնույթով լինելով համընդգրկուն, իր մեջ ներառում է նաեւ դատարանի առջև հավասարության սկզբունքը. եթե ավելի ընդհանուր սկզբունքը բնութագրում է մարդու եւ քաղաքացու կարգավիճակը հասարակական կյանքի բոլոր ոլորտներում, ապա մյուս սկզբունքը վերաբերում է միայն արդարադատության բնագավառին: Դատարանի առջև հավասարության սկզբունքը միաժամանակ անմիջականորեն առնչվում է «իրավական պաշտպանության» սահմանադրական դրույթներին, որոնք ամրագրված են Սահմանադրության 18-րդ եւ 19-րդ հոդվածներում: Մասնավորապես, հոդված 19-ում նշվում է, որ յուրաքանչյուրը կարող է իր խախտված իրավունքները վերականգնելու նպատակով՝ հավասարության պայմաններում դատարանում պաշտպանել իր իրավունքները:

Այլ կերպ ասած՝ դատարանի առջև հավասարությունը ենթադրում է դատավարական եւ ընթացակարգային իրավահավասարություն դատաքննության բոլոր մասնակիցների համար, ինչը կարգավորվում է քաղաքացիական, քրեական, վարչական համապատասխան դատավարական օրենսգրքերով, իսկ սահմանադրական արդարադատությունն իրականացվում է «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքում մատնանշված դատավարական նորմերով: Դատարանի առջև բոլորի հավասարության սկզբունքը դրսեւորվում է նյութական եւ դատավարա-

կան մոտեցումների այնպիսի զուգակցմամբ, որպեսզի ապահովվի դատարանի հետ առնչություն ունեցող բոլոր մասնակիցների իրավահավասարությունը: Հենց այսպիսի իրավական դիրքորոշում է արտահայտել ՀՀ սահմանադրական դատարանը՝ ելնելով դատավարության մասնակիցների համար օրենքի առջև բոլորի հավասարության սկզբունքից: Իր որոշման (08.10.2008թ. ՍԴՈ-765) մեջ ՀՀ սահմանադրական դատարանը նշել է, որ «հավատարմագրված փաստաբանների ինստիտուտի առկայությամբ խախտվում է նաև հավասարությունը դատավարության մասնակիցների միջև»: Միաժամանակ, սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ այդ ինստիտուտը «սահմանափակում է ոչ միայն վճռաբեկ դատարանի այլև սահմանադրական դատարանի եւ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի մատչելիության, դատական պաշտպանության արդյունավետ միջոցի իրավունքները, ըստ էության նպաստավոր պայմաններ է ստեղծում խտրական վերաբերմունքի ցուցաբերման հնարավոր դեպքերի համար»: Ընդհանուր առմամբ այդ սկզբունքի իրագործումը ենթադրում է, որ պետք է բոլորի համար գործի միատեսակ դատական համակարգ, այսինքն՝ անկախ որեւէ հանգամանքից, առանց որեւէ խտրականության, յուրաքանչյուրի համար ապահովվի ՀՀ Սահմանադրությամբ (հոդվածներ 18,19) երաշխավորված արդար եւ հրապարակային դատաքննություն՝ կողմերի միանգամայն հավասար դատավարական իրավունքների առկայության պայմաններում:

Առանձին դեպքերում ՀՀ Սահմանադրության մի շարք դրույթներ, «շեղվելով» օրենքի առջև հավասարության սկզբունքից, ըստ էության հետապնդում են խախտված ու ոտնահարված իրավունքների ու ազատությունների վերականգնման եւ հավասարության հաստատման հնարավորություն եւ նպատակ: Այսպես, ՀՀ Սահմանադրության 11.3-րդ հոդվածի երկրորդ մասը նախատեսում է շեղում օրենքի առջև բոլորի հավասարության դրույթից (էթնիկական հատկանիշի հիմքով խտրականության արգելումը)՝ «Ազգությամբ հայերը Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիություն են ձեռք բերում պարզեցված կարգով»: Հայերի նկատմամբ այսպիսի վերաբերմունքը պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ տարբեր ժամանակներում բռնագաղթերի եւ հատկապես ցեղասպանության հետեւանքով մեծ քանակությամբ հայեր իրենց կանքից անկախ հայտնվել են հայրենիքից հեռու, ուստի պետականության հաստատումից հետո անհրաժեշտություն առաջացավ պայմաններ ստեղծել նրանց վերադարձի համար՝ դրանով իսկ հնարավորություն ընձեռելով գոնե մասնակիորեն նպաստել նրանց եւ նրանց ժառանգների ոտնահարված իրավունքների վերականգնմանը:

Օրենքի առջև բոլորի հավասարության սահմանադրական պահանջը լուրջ խնդիրներ է առաջադրում օրենքների (իրավական ակտերի) նորմա-

տիվ բովանդակության պատշաճ ձեւակերպման առումով՝ ապահովելու համար դրանց իրավական որոշակիությունը, որի բացակայությունը հանգեցնում է այն բանին, որ նույն ակտը (կամ դրա դրույթը) իրավակիրառական պրակտիկայում ստանում է տարբեր մեկնաբանություններ եւ տարբեր սուբյեկտներ օրենքի առջեւ հայտնվում են անհավասար պայմաններում: Այս պատճառով իրավական որոշակիության սկզբունքը դառնում է իրավական ակտերի սահմանադրականության որոշման չափանիշ եւ հետեւաբար իրավական ակտերի անորոշությունը հանգեցնում է օրենքի առջեւ հավասարության մերժմանը:

Դրա հետ մեկտեղ իրավական որոշակիության բացակայությունը իրավակիրառական պրակտիկայում ստեղծում է որոշակի անորոշություն եւ, հետեւաբար, կամայականության դրսեւորման հնարավորություն. իրավասուբյեկտը չի կարող օբյեկտիվորեն գնահատել իր գործողությունների (անգործության) իրավական հետեւանքները: Իրավակիրառական պրակտիկայում նույն նորմին տարբեր մեկնաբանություններ տալու հնարավորությունը կանխելու համար անհրաժեշտ է ապահովել օրենքի միատեսակ կիրառությունը, որը Սահմանադրությամբ վերապահված է ՀՀ Վճռաբեկ դատարանին (հոդված 92):

Իրավական որոշակիության պահանջից շեղմանը նպաստում է ոչ միայն կոնկրետ որեւէ օրենքի ոչ հստակ, երկիմաստ ձեւակերպումը, այլեւ պատշաճ ձեւակերպված տարբեր օրենքների հակասականությունը, ինչը պայմաններ է ստեղծում դրանց կամայական մեկնաբանություններ տալուն եւ ծնում է հակասական իրավակիրառական պրակտիկա:

Իրավական որոշակիության պահանջի իրականացման խնդրին բազմիցս իր մի շարք որոշումներով անդրադարձել է ՀՀ սահմանադրական դատարանը: Այսպես՝ ՀՀ սահմանադրական դատարանի՝ 18.04.2006թ. ՄԳՈ-630 որոշմամբ արտահայտվել է այն դիրքորոշումը, որ «տվյալ օրենքը պետք է համապատասխանի նաեւ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի մի շարք վճիռներում արտահայտված այն իրավական դիրքորոշմանը, համաձայն որի՝ որեւէ իրավական նորմ չի կարող համարվել «օրենք», եթե այն չի համապատասխանում իրավական որոշակիության (res judicata) սկզբունքին, այսինքն՝ ձեւակերպված չէ բավարար աստիճանի հստակությամբ, որը թույլ տա քաղաքացուն դրա հետ համատեղելու իր վարքագիծը»: ՀՀ սահմանադրական դատարանի՝ 13.05.2008թ. ՄԳՈ-759 որոշմամբ ընդգծվում է, որ «նորմը չի կարող համարվել «օրենք», եթե այն ձեւակերպված չէ բավարար ճշգրտությամբ, որը թույլ կտա իրավաբանական եւ ֆիզիկական անձանց դրան համապատասխանեցնել իրենց վարքագիծը, նրանք պետք է հնարավորություն ունենան կանխատեսել այն հետեւանքները, որոնք կարող է առաջացնել տվյալ գործողությունը»:

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ԳԻՏՆԱԿԱՆԻ ԱՄՔԻՈՐ

Լուսինե ԱԼԱՎԵՐԴՅԱՆ

ՀՀ ՄԴ իրավախորհրդարկական ծառայության անհատական դիմումների վերլուծության բաժնի գլխավոր մասնագետ

ՍԱՀՄԱՆԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ԳԵՐԱԿԱՅՈՒԹՅԱՆ ՈՒ ԱՆՄԻՋԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹՅԱՆ ԱՊԱՀՈՎՄԱՆ ԵՐԱՇԽԻՔՆԵՐԸ

Իրավաբանական գրականության մեջ Սահմանադրությունը հիմնականում բնորոշվում է որպես կենսագոյի հիմնական կանոնների շուրջ հասարակական համաձայնություն¹, որը պետության ողջ իրավական համակարգի նորմերի նկատմամբ ունի բարձրագույն իրավաբանական ուժ և կոչված է կարգավորելու, մի կողմից, մարդու և հասարակության, մյուս կողմից՝ մարդու և պետության միջև հարաբերությունները, ինչպես նաև հենց իր՝ պետության կազմակերպման հիմունքները²:

«Սահմանադրություն» հասկացությունն ստացել է նաև տարաբնույթ բառարանային մեկնաբանություններ³:

¹ Գ. Հարությունյան, Սահմանադրական մշակույթ. պատմության դասերը և ժամանակի մարտահրավերները, Ե., 2005, էջ 19:
² ՀՀ Սահմանադրական իրավունք, պատ. խմբ. Ն.Ա. Ալվազյան, ԵՊՀ հրատ., Երևան, 2003, էջ 7:
³ Օրինակ, Իրավաբանական մեծ բառարանում սահմանվում է, որ սահմանադրությունը նյութական առումով իրենից ներկայացնում է գրված ակտ, ակտերի կամ սովորույթների ամբողջություն, որոնք առաջին հերթին երաշխավորում են համընդհանուր ճանաչում գտած մարդու և քաղաքացու իրավունքներն ու ազատությունները՝ հավասարապես սահմանելով հասարակական կարգի հիմունքները, կառավարման ձևը և տարածքային կառուցվածքը, կենտրոնական և տեղական իշխանության մարմինների կազմակերպման հիմքերը, նրանց իրավասությունները, փոխհարաբերությունները և պատասխանատվությունը, պետական խորհրդանիշները և մայրաքաղաքը: Չնական առումով սահմանադրությունն իրենից ներկայացնում է օրենք կամ օրենքների ամբողջություն մյուս բոլոր օրենքների նկատմամբ բարձրագույն իրավաբանական ուժով օժտված: Տե՛ս Большой юридический словарь. - М., 1999. с. 305. Իսկ պրոֆ. Ս. Ալվազյանի խմբագրությամբ հրատարակված՝ սահմանադրական իրավունքի հանրագիտարանային բառարանում շեշտը դրվում է այն հանգամանքի վրա, որ Սահմանադրությունը ներկայացվում է որպես պետության հիմնական օրենք, որն արտահայտում է ժողովրդի կամքն ու շահերը, ունի համապարտադիր բարձրագույն իրավաբանական ուժ, ընդունվում է պառլամենտի, հատուկ սահմանադիր ասամբլեայի կամ անմիջականորեն ժողովրդի կողմից: Շեշտվում է նաև, որ Սահմանադրությունը թե՛ պետության և թե՛ հասարակության փաստաթուղթն է, որի հիման վրա հետևություն է արվում, որ Սահմանադրությունը «քաղաքական փաստաթուղթ է»: Սահմանադրության հիմնական բնութագրիչների մեջ առանձնացվում են չորս կարևոր որակներ, որոնց համաձայն Սահմանադրությունն իրավական ակտ է, ունի գերակա բնույթ, բարձրագույն իրավաբանական ուժ, հիմք է հանդիսանում բնթացիկ օրենսդրության համար, պայմանավորելով վերջինիս բնույթը, ունի ընդունման և փոփոխման հատուկ կարգ: Տե՛ս Конституционное право. Энциклопедический словарь. /Отв. ред. д.ю.н.проф. С.А. Авакьян. - М., 2000, էջեր 313-315:

Եթե նախկինում «Սահմանադրություն» հասկացությունը բնութագրելիս շեշտադրվում էր այն հանգամանքը, որ այն օրենսդրական ակտ է, որը սահմանում է պետության բարձրագույն մարմինների կառուցվածքը, նրանց փոխհարաբերությունները և իրավասությունները, ինչպես նաև անհատի փոխհարաբերությունները պետական իշխանության հետ⁴, ապա սոցիալական պրակտիկայի և իրավաբանական մտքի հետագա զարգացումները հարստացրեցին այս սահմանումը ևս մեկ կարևոր դրույթով՝ Սահմանադրությունը սերտորեն առնչվում է նաև հասարակական արժեքների հետ, ուստի և հանդիսանում է ոչ միայն պետության, այլ նաև հասարակության հիմնական օրենքը⁵: Այլ կերպ ասած, Սահմանադրությունը սահմանափակում է պետական իշխանությունը՝ հանդիսանալով մարդու և քաղաքացու իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության երաշխիք: Երաշխավորելով հասարակությանը պետության կլանելիությունից՝ այն ուրվագծում է անհատի ինքնավարության ոլորտը՝ միաժամանակ սահմանելով որոշակի պարտականություններ, որոնք բխում են մարդու սոցիալական, կոլեկտիվ կեցության բնույթից⁶:

Հետևաբար Սահմանադրությունը պետք է դիտել ոչ թե միայն որպես իրավանորմների ամբողջություն, բարձրագույն իրավաբանական ուժով օժտված նորմատիվ իրավական ակտ, այլ հստակ գիտակցել, որ Սահմանադրությունը հասարակական համաձայնության արդյունքում ընդհանրացված արժեքային համակարգ է, որը պետք է ընկած լինի հասարակության պետականորեն կազմավորման հիմքում, դրանով պետք է պայմանավորված լինի հասարակական հարաբերությունների իրավական կարգավորման տրամաբանությունը, պետությունը պետք է անի առավել հնարավորը ընդհանուր իրավագիտակցության, ինչպես նաև դրա մասը կազմող սահմանադրական իրավագիտակցության արժևորման ու դրա մակարդակի բարձրացման ուղղությամբ, որը կնպաստի սահմանադրության գերակայության ապահովմանը, նրա նորմերի անմիջական գործողությանը, կձևավորի այնպիսի որակներ, ինչպիսիք են իրավական, ժողովրդավարական, սոցիալական պետությունն ու դրանցից բխող այլ որակներ⁷:

Իրավական պետությունն ինքնին նշանակում է, որ այն իր կազմակերպմամբ և գործունեությամբ՝ որպես հանրային իշխանության հատուկ կազմակերպում, ապահովում է իրավունքի, Սահմանադրության գերակայությունը: Իրավական պետությունում տիրապետող է դառնում իրավունքի գերակայության սկզբունքը: Քաղաքացիական հասարակության կայաց-

⁴ *Еллинек Г.* Общее учение о государстве. - СПб, 1908, - С. 371.

⁵ Сравнительное конституционное право /Под. ред. В.Е. Чиркина - М., Юристы, 1996г. - С. 11-12.

⁶ Комментарий к Конституции Российской Федерации /ред. В. Д. Зорькин, Л. В. Лазарев. - М.: Эксмо, 2009. - С. 42-43.

⁷ *Մ. Առաքելյան.* Սահմանադրության իրավական պաշտպանության հասկացությունը /ՀՀ սահմանադրական դատարանի տեղեկագիր, (4) 20008, էջ 8-9:

ՎԵՐԼՈՒՃԱԿԱՆ ՆՅՈՒԹԵՐ

ման գլխավոր չափանիշ է դառնում ոչ թե իշխանությամբ՝ իրավունքի, այլ իրավունքով իշխանության սահմանափակում⁸։ Իրավական պետություն կարող է համարվել միայն այն պետությունը, որտեղ առկա է ամեն տեսակի վարչական միջամտությունից զերծ պահելու երաշխիքների որոշակի համակարգ, որտեղ գործում է իրավունքի տիրապետության իրական կարգ, որտեղ ապահովվում են մարդու իրավունքներն ու ազատությունները⁹։ Հայաստանի Հանրապետությունը՝ անդամակցելով Եվրոպայի խորհրդին, 2000թ. դեկտեմբերի 30-ին միացավ այս կազմակերպության՝ 1949 թ. մայիսի 5-ին Լոնդոնում ստորագրված կանոնադրությանը, որի 3-րդ հոդվածը միանշանակ սահմանում է. «Եվրոպայի խորհրդի յուրաքանչյուր անդամ պետք է ընդունի իրավունքի գերակայության սկզբունքը և այն սկզբունքը, որի համաձայն յուրաքանչյուր անձ, ով գտնվում է այդ անդամի իրավագրության ներքո, պետք է օգտվի մարդու իրավունքներից և հիմնարար ազատություններից»:

Իրավական պետության վերաբերյալ գաղափարները հասարակական-քաղաքական մտքի զարգացման երկարատև ճանապարհ են անցել։ Այս հոդվածի շրջանակներում կցանկանայինք անդրադառնալ հատկապես ներքոնշյալ մտածողների դիրքորոշումներին։ Օրինակ, ըստ Կանտի իրավական պետությունը, իրավունքին ենթարկված, համախմբված մարդկանց բազմությունն է։ Կանտը մեծ նշանակություն է տվել Սահմանադրությանը, սահմանադրական օրենքին, գտնելով, որ իրավաչափ է այն պետությունը, որը հիմնված է սահմանադրական իրավունքի վրա։ Սահմանադրական պետությունը, ըստ Ֆ. Կոկոշկինի, այն պետությունն է, որտեղ երաշխավորվում են իշխանությունների բաժանումը և դրանց ենթարկվելը բացառապես իրավունքին, իսկ իրավունքն, իր հերթին, ենթարկված է իրավունքի սկզբնաղբյուրին՝ ժողովրդին¹⁰։ Նման երաշխիքներ պետք է պարունակվեն Սահմանադրության մեջ։ Իսկ Բ. Ա. Կիստյակովսկին սահմանադրական-իրավական պետության գլխավոր սկզբունքը համարում է այն, որ պետական իշխանությունը կապված է օրենքով, անհատի անօտարելի իրավունքներով։ Նա գտնում է, որ սահմանադրական (իրավական) պե-

⁸ Հարությունյան Գ. Իրավունքի գերակայության սահմանադրական երաշխիքները. - Եր.: Նժար, 2003. - էջ 11:

⁹ Պողոսյան Վ. Սահմանադրական հասկացությունների համառոտ բառարան. - Եր.: Նժար, 2001. - էջ 87:

¹⁰ Սահմանադրական իրավունքի գիտության մեջ «սահմանադրական պետություն» և «իրավական պետություն» հասկացությունները հաճախ օգտագործվում են որպես հոմանիշներ։ Տես՝ Эбзеев Б.С. Конституция, Правовое государство, Конституционный Суд. - М.: Закон и право, ЮНИТИ, 1997. - էջ 91: Սահմանադրական պետության հիմնական հատկանիշներից մեկն այն է, որ այդտեղ պետական իշխանությունը սահմանափակ է։ Խոսքը վերաբերում է ոչ միայն ցանկացած պետության սահմանափակվածությանը տնտեսական, սոցիալական կամ աշխարհաքաղաքական գործոններով, այլև Սահմանադրությամբ և գործող օրենսդրությամբ պետական իշխանության սահմանների հաստատմանը, որոնք չեն կարող հաղթահարվել իրավական ճանապարհով։ Անձի անհատական ինքնավարության ոլորտ պետական ներխուժման սահմանափակումն իրականացվում է մարդու և քաղաքացու համար անօտարելի ճանաչված իրավունքների և ազատությունների միջոցով, որոնք չեն կարող խախտվել պետության կողմից:

տությունը կարող է գոյություն ունենալ սոցիալ-տնտեսական տարբեր պայմաններում: Դա կախված է նրանից, թե այս կամ այն համակարգը ինչպես է օգտագործում սահմանադրական պետության արժեքները¹¹: Այստեղ անհրաժեշտ ենք համարում ներկայացնել մասնագիտական գրականության մեջ տեղ գտած այն տեսակետը, համաձայն որի իրավական պետության հիմնական սկզբունքն այն է, որ պետական իշխանությունը պետք է սահմանափակված լինի, պետք է հստակորեն ուրվագծվի այն սահմանը, որը պետական իշխանությունը չի կարող շրջանցել: Իսկ այդ սահմանը մարդու և քաղաքացու իրավունքներն են¹²: Յուրաքանչյուր քաղաքակիրթ հասարակությունում օբյեկտիվորեն գոյություն ունեն իրավունքներ, որոնք հատուկ են յուրաքանչյուր մարդուն ի ծնե և անօտարելի են նրանից: Այդ իրավունքները ոչ մեկի կողմից չեն նվիրաբերվում և իրենց բնույթով շնորհված չեն, հակառակը, դրանցից մի քանիսը՝ կյանքի, արժանապատվությունը հարգելու իրավունքը, բնակարանի անձեռնմխելիությունը, ունեն հիմնարար բնույթ¹³: Պետությունը, հասարակությունը, օրենսդիրները կոչված են ոչ թե սահմանելու, այլ ճանաչելու և պաշտպանելու այդ իրավունքները և ազատությունները¹⁴:

Իրավական պետություն ստեղծելու ճանապարհով ընթացող յուրաքանչյուր պետության համար պարտադիր և անհրաժեշտ են հետևյալ սկզբունքների առկայությունը, որոնք միաժամանակ դիտվում են որպես իրավական պետությանը ներկայացվող պահանջներ՝

- մարդկային արժանապատվության ճանաչումը և հարգումը, նրա հիմնական իրավունքների և ազատությունների պահպանումը, իրավունքի գերակայության երաշխավորումը,
- իշխանությունների տարանջատում և հավասարակշռում,
- իշխանության ընտրովիությունը և վերահսկելիությունը,
- անկախ դատական իշխանության առկայություն,
- Սահմանադրության գերակայությունն և անմիջական գործողությունն ապահովող երաշխիքների գործուն համակարգի առկայություն,
- հասարակական անհրաժեշտ և բավարար իրավագիտակցության և քաղաքացիական հատկանիշների ձևավորում:

Իրավական պետության բարձրագույն սկզբունքներ հանդիսացող Սահմանադրության գերակայությունն ու բարձրագույն իրավաբանական

¹¹ *Витрук Н.В.* Конституционное правосудие. - М. 2005, - С. 40-42.

¹² *Г.Г. Арутюнян,* Конституционное правосудие – отражение сути правового государства и конституционализм. // § Конституционное правосудие! // Вестник Конференции органов конституционного контроля стран молодой демократии. Выпуск 2(28)2005 - С. 42-43.

¹³ *Люшер Ф.* Конституционная защита прав и свобод личности. - М., 1993. - С. 48.

¹⁴ Այվազյան Վ. Մարդու իրավունքների պաշտպանության կազմակերպումը Հայաստանի Հանրապետությունում - Եր., Արեգ, 2000, էջ 10: Մարդու իրավունքների պաշտպանության միջազգային և ներպետական միջոցների մասին մանրամասն տես՝ նույն աշխատություն, էջեր 105-160:

ՎԵՐԼՈՒՑԱԿԱՆ ՆՅՈՒԹԵՐ

ուժը՝ որպես Սահմանադրության համընդհանուր և համապարփակ հատկանիշներ¹⁵, սահմանում են Սահմանադրության տեղն ու դերը հասարակական կյանքի տարբեր ոլորտներում: Ընդ որում, եթե գերակայությունը սահմանում է Սահմանադրության կարգավիճակը հասարակական տարբեր ենթահամակարգերում, ապա բարձրագույն նորմատիվ իրավաբանական ուժը բնութագրում է այդ փաստաթղթի դիրքը տարաբնույթ իրավական ակտերի համակարգում: ՀՀ Սահմանադրության 6 հոդվածի համաձայն Սահմանադրությունն ունի բարձրագույն իրավաբանական ուժ, և նրա նորմերը գործում են անմիջականորեն: Սահմանադրական այս դրույթը ամրագրված է նաև «Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի 8-րդ հոդվածի 2-րդ մասում:

Սահմանադրության գերակայությունը պայմանավորում է նաև իրավական ակտերի հսկայական համակարգի ամբողջականությունը և անհակասականությունը: Պատահական չէ, որ «Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի 24-րդ հոդվածի առաջին մասը սահմանում է, որ ՀՀ իրավական ակտերը գործում են Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության և սույն օրենքով սահմանված՝ առավել բարձր իրավաբանական ուժ ունեցող ակտերի գերակայության սկզբունքի հիման վրա: Միայն այդ ճանապարհով կարելի է իրականացնել ցանկացած Սահմանադրության հիմնական նպատակները, այն է՝ երաշխավորել մարդու իրավունքները, սահմանափակել հանրային իշխանությունը, ապահովել այդ իշխանության ժողովրդավարական և արդյունավետ կառուցվածքը:

Գերակայությունը Սահմանադրության մեջ ամրագրված՝ նրա համապարտադիրության հատկանիշն է, որը հաստատում է իրավական ակտերի աստիճանակարգություն, Սահմանադրությանը վերապահում է իրավունքի կարևորագույն աղբյուրի դեր և պարտավորեցնում է նորմաստեղծին ու իրավակիրառողին որպես բարձրագույն չափանիշ ընդունել Հիմնական օրենքը: Սրա համար հիմք է հանդիսանում Սահմանադրության բնույթը՝ որպես հիմնադիր ուժ ունեցող հիմնական ակտի, որի համապարտադիրության աստիճանը բարձր է հանրային իշխանության ցանկացած այլ որոշման իրավաբանական ուժից¹⁶: Սահմանադրության գերակայու-

¹⁵ Անհրաժեշտ ենք համարում նշել, որ Սահմանադրության հատկանիշների սահմանման հարցում միանշանակ վերաբերմունք չկա իրավաբանական գրականության մեջ: Օրինակ, Ե.Ի. Կոզլովան սահմանադրության հատկանիշների թվին է դասում սահմանադրության գերակայությունը, բարձրագույն իրավաբանական ուժը, իրավական համակարգի միջուկը լինելու հատկանիշը, սահմանադրության հատուկ պահպանությունը, սահմանադրության ընդունման և փոփոխման հատուկ կարգը: Մանրամասն տե՛ս *Козлова Е.И., Кутафин О.Е.* Конституционное право России, - М., 1995, - С. 46: Կամ Վ. Գ. Ստրեկոզով *ՌԴ Սահմանադրության բնորոշ հատկանիշների թվին է դասում հետևյալները՝ օրենսդրական ակտերի համակարգում գերակայություն, բարձրագույն իրավաբանական ուժ, անմիջական գործողություն, սահմանադրության ընդունման և փոփոխման հատուկ կարգ, ՌԴ-ի և նրա բոլոր սուբյեկտների ընթացիկ օրենսդրության հիմք, իրավական պահպանության իրականացում սահմանադրական վերահսկողության միջոցով: Մանրամասն տե՛ս *Стрекозов В.Г., Казанчев Ю.Г.* Конституционное право России, - М., 1997, - С. 34-36.*

¹⁶ *Г. Г. Арутюнян.* Конституционный суд в системе государственной власти. Ереван 1999, - С. 14.

թյան սկզբունքը՝ որպես կոորդինացնող սկզբունք, Սահմանադրության ամբողջականության և իրավական պետության սկզբունքների հետ համատեղ, համակարգում է սահմանադրաիրավական կարգավորումը, դետերմինացնում է ողջ ազգային իրավական համակարգը՝ նկատի ունենալով ոչ միայն սահմանադրաիրավական կարգավորման բովանդակությունը, այլ նաև դրա կարգավորվածության հաջորդականությունը հենց Սահմանադրության մեջ¹⁷։

Փաստորեն, Սահմանադրության գերակայության սկզբունքը ցույց է տալիս նրա տեղը ոչ միայն իրավական համակարգում, այլ նաև մատնացույց է անում նրա գերապատվությունը հասարակության և պետության մեջ, գերապատվություն, որը հիմնված է հասարակական հարաբերությունների բոլոր մասնակիցների կողմից Սահմանադրության դրույթների ճանաչման և պահպանման, դրանց նկատմամբ տաժած հարգանքի վրա¹⁸։

Իրավակիրառ և օրինաստեղծ պրակտիկայի համար չափազանց կարևոր է Սահմանադրության գերակայության չափանիշների հստակեցումը։ Իրավաբանական գրականության մեջ առանձնացնում են հետևյալ չափանիշները.

1. սահմանադրական սկզբունքների և գաղափարների արտացոլումն իրավական ակտում,
2. սահմանադրական հասկացությունների և եզրույթների ճիշտ օգտագործումը,
3. ակտի ընդունումն իրավասու սուբյեկտի կողմից,
4. իրավական համակարգում ակտի տեղը հաշվի առնելը և դրա ձևին ներկայացվող պահանջները,
5. ակտի նախապատրաստման, ընդունման, ուժի մեջ մտնելու ընթացակարգերի պահպանումը,
6. իրավական ակտի նորմի և Սահմանադրության համապատասխան նորմի բովանդակային համապատասխանությունը,

¹⁷ *А. Абрамовичюс, Й. Прагместис*, Принцип верховенства конституции в практике конституционного суда Литовской Республики //Международный альманах. Конституционное правосудие в новом тысячелетии: 2004г. - С. 181

Մի շարք սահմանադրական դատարաններ իրենց որոշումներում անդրադարձել են սահմանադրության գերակայության սկզբունքի տարբեր ասպեկտների, մասնավորապես, Լիտվիայի սահմանադրական դատարանն իր՝ 2004թ. մայիսի 24-ի որոշման մեջ ներկայացրեց սահմանադրության գերակայության սկզբունքի բավականին լայն իրավական դիրքորոշում՝ սահմանելով, որ

«... 1. Սահմանադրությունը՝ որպես բարձրագույն իրավաբանական ուժով օժտված իրավական ակտ, հանդիսանում է հասարակական պայմանագիր

2. Սահմանադրությունը բարձրագույն իրավունք է, որի հիման վրա կառուցվում է ողջ իրավական համակարգը: Այդ իսկ պատճառով Սահմանադրության մեջ չեն կարող լինել պրոբլեմներ:

3. Սահմանադրությունը, որն իրենից ներկայացնում է իրականության համապատասխան իրավական ձևը, չի կարելի բառացիորեն ընկալել. Սահմանադրության տառը պետք է այնպես մեկնաբանել, որ չաղճատվի Սահմանադրության ոգին: Ընդ որում, հենց Սահմանադրության ոգին է արտահայտված նրա բոլոր դրույթներում, սահմանադրաիրավական կարգավորվածության ամբողջության մեջ ...»: Մանրամասն տե՛ս նույն տեղում, էջեր 182-188:

¹⁸ *Кравец И.А.* Верховенство конституции-принцип конституционализма //Журнал российского права. 2002, N7, - С. 20, Кравец И.А. Формирование российского конституционализма /проблемы теории и практики/. 2002, - С. 155-170.

ՎԵՐԼՈՒՑԱԿԱՆ ՆՅՈՒԹԵՐ

7. իրավական նորմերի բովանդակության իրավակիրառական մեկնաբանման և պարզաբանման կայունությունը¹⁹:

Կարծում ենք՝ վերոնշյալ չափանիշների ցանկն ավելի ամբողջական բնույթ կկրեր, եթե այն համալրվեր ևս մեկով, այն է՝ սահմանադրական վերահսկողության գործուն համակարգի առկայություն: Իսկ այդ չափանիշներն իրենց բովանդակային ամբողջության մեջ տալիս են մեկ հիմնահարցի պատասխան՝ որքանով է նորմատիվ ակտն իր ձևով ու բովանդակությամբ իրավական, իրավունքի էության ձևականացում, իրավունքի արտահայտություն: Եթե այդպիսին է, ապա բխում է իրավունքի գերակայության երաշխավորման սկզբունքից և կարող է համարվել Սահմանադրությանը համապատասխանող: Փաստորեն, Սահմանադրության միջոցով, վերջինիս գերակայության ապահովման ճանապարհով է իրավական ակտերում իրավունքի գերակայության սկզբունքն իրականություն դառնում: Այս առումով է, որ «նման Սահմանադրության գերակայության երաշխավորումը երաշխիք է իրավունքի գերակայության երաշխավորման համար»²⁰:

Սահմանադրությունը, գտնվելով նորմատիվ-իրավական ակտերի աստիճանակարգված բուրգի գագաթին, կազմում է գործող օրենսդրության մի մասը: Այն իշխանության, ինքնավարության և անձի ազատության կազմակերպման կատարյալ մոդել է: Անկախ իրականացվելիք սոցիալական, քաղաքական և այլ գործառույթներից, ինչպես նաև Սահմանադրության՝ իրավական համակարգում զբաղեցրած տեղից՝ սահմանադրական նորմերը՝ սկսած նախաբանից, վերջացրած եզրափակիչ դրույթներով, օժտված են կարգավորիչ նշանակությամբ և ըստ իրենց բնույթի՝ գործող են: Տվյալ եզրահանգման անառարկելիությունը պայմանավորված է հետևյալ երկու հանգամանքներով: Առաջին՝ Սահմանադրության գործողությունը դրա խախտումից կախվածության մեջ չի դրված: Սահմանադրական իրավախախտումն միայն առաջ է բերում պետական հարկադրանքի, սանկցիաների կիրառման անհրաժեշտություն, որոնք կարող են նախատեսված լինել ինչպես ինքնին Սահմանադրությամբ, այնպես էլ այլ օրենքներով, սակայն Հիմնական օրենքի նորմերի խախտումը չի կարող դիտվել որպես դրա գործողության սկզբնական պահ²¹:

Երկրորդ՝ իրավագիտության մեջ տարածում է գտել այն կարծիքը, որ նորմատիվությունը բնորոշ է միայն Սահմանադրության «հիմնական» գլուխներին, դրա դրույթներից շատերը գործող օրենսդրության համար

¹⁹ *Тихомиров Ю. А.* Коллизийное право. - М., 2001. - С. 257:

²⁰ *Հարությունյան Գ.* Իրավունքի գերակայության սահմանադրական երաշխիքները. - Եր.: Նժար, 2003. - էջ 26:

²¹ *Эбзеев Б.С.* Конституция, Правовое государство, Конституционный Суд, - М.: Закон и право, ЮНИТИ, 1997, - С. 42.

հիմք են ծառայում, սակայն չեն հանդիսանում անմիջական գործողության նորմեր: Մինչդեռ ո՛չ սահմանադրական դոկտրինան, ո՛չ էլ պրակտիկան չեն ճանաչում Սահմանադրության «հիմնական» և «ոչ հիմնական» գլուխների տարանջատման օբյեկտիվ չափանիշը. լինելով միասնական համակարգի՝ Հիմնական օրենքի բաղադրիչ մասեր՝ դրանք բոլորն էլ հավասարապես համարվում են հիմնական:

Պետության Հիմնական օրենքն ամրագրում է առավելապես կարևոր, սկզբունքային դրույթները, որոնք, գործելով անմիջականորեն, միևնույն ժամանակ ընդլայնվում և կոնկրետացվում են այլ օրենսդրական ակտերում: Մարդու իրավունքներին և ազատություններին, պետական մարմինների կազմակերպման և գործունեության ընդհանուր սկզբունքներին վերաբերող սահմանումներն ունեն ընդհանուր կարգավորիչ բնույթ, իսկ այդ մարմինների գործունեության կարգը և իրավասությունը սահմանող դրույթները կոնկրետ կարգավորիչ գործողության նորմեր են²²: Շատ նորմերում պարունակվում են ուղղակի հղումներ օրենքներին, ինչը կապում է տվյալ նորմն ընթացիկ օրենսդրության հետ: Այսպես, օրինակ, ՀՀ Սահմանադրության 20 հոդվածի առաջին մասում սահմանված է, որ յուրաքանչյուր ոք ունի իրավաբանական օգնություն ստանալու իրավունք: Օրենքով նախատեսված դեպքերում իրավաբանական օգնությունը ցույց է տրվում պետական միջոցների հաշվին: Կամ ՀՀ Սահմանադրության 22 հոդվածի համաձայն՝ ոչ ոք պարտավոր չէ ցուցմունք տալ իր, ամուսնու կամ մերձավոր ազգականների վերաբերյալ: Օրենքը կարող է նախատեսել ցուցմունք տալու պարտականությունից ազատվելու այլ դեպքեր:

Փաստորեն սահմանադրական ցանկացած նորմ հանդիսանում է անմիջական գործողության իրավական նորմ: Սահմանադրությունն օրենսդրության մասն է և հենց այն մասը, որն անմիջականորեն կարգավորիչ ազդեցություն է գործում հասարակական հարաբերությունների վրա: Հետևաբար սահմանադրական նորմերի գործողության տակ հասկանում ենք, առաջին հերթին, Սահմանադրության կարգավորիչ ազդեցությունը հասարակական հարաբերությունների վրա: Իհարկե, Սահմանադրության գործողությունը միայն կարգավորմամբ չի սահմանափակվում, այն իր մեջ ներառում է հասարակական հարաբերությունների վրա ներգործության այլ ձևեր, օրինակ՝ տեղեկատվական, արժեքային-կողմնորոշիչ և այլն²³, բայց հենց սահմանադրաիրավական կարգավորումն է կազմում Սահմանադրության անմիջական գործողության էությունը: Ընդ որում այն կարող է իրականացվել ինչպես անմիջականորեն՝ միայն սահմանադրաիրավա-

²² *Лущин В.О.* Конституция Российской Федерации: проблемы реализации. - М.: ЮНИТИ-ДА-НА, 2002. - С. 65.

²³ *Явич Л.С.* Общая теория права. Л., 1976, *Алексеев С.С.* Общая теория права. Курс в 2-х томах. - М., 1981. Т. 1, Теория государства и права, - М., 1987.

ՎԵՐԼՈՒՑԱԿԱՆ ՆՅՈՒԹԵՐ

կան միջոցներով, այնպես էլ միջնորդավորված ձևով՝ այլ օրենսդրական ակտերում նախապես կոնկրետացվելուց հետո²⁴: Սահմանադրության անմիջական գործողությունը սահմանված է շատ երկրների Սահմանադրություններով²⁵:

Յու. Ի. Գրեցովի կարծիքով՝ սահմանադրական նորմի անմիջական գործողության առաջին և, թերևս, հիմնական չափանիշն է (այդպիսի գործողության չափանիշ) դրա իրական և անմիջական կիրառումը ընդհանուր իրավասության դատարանների կողմից: Եթե ընդհանուր իրավասության դատարանները չեն կարող ճանաչել կամ պաշտպանել սահմանադրական նորմում ամրագրված սուբյեկտիվ իրավունքը՝ հենվելով միայն այդ նորմի տեքստի վրա, ապա այդպիսի սահմանադրական նորմն անմիջական գործող նորմ համարելու բավարար հիմքեր չկան: Նա առաջարկում է ստեղծել իրավական և այլ երաշխիքներ՝ սահմանադրական հիմնական նորմերի անմիջական գործողության կենսագործման նպատակով: Նրա կարծիքով, առավել ակնհայտ է հետևյալ կանոնը. Սահմանադրության անմիջական գործողության նորմի առկայությունը պետք է նշանակի նյութական իրավունքի որևէ այլ տեսակի (ոչ սահմանադրական) նորմերի ընդունման անհնարիանություն²⁶: Մենք ավելի հակված ենք Վ. Օ. Լուչինի տեսակետին: Ինչպես իրավամբ նշում է վերջինս՝ սահմանադրական նորմերը չի կարելի տարանջատել անմիջական գործողների և ոչ անմիջական գործողների՝ ելնելով այն հանգամանքից, թե ինչ սուբյեկտ է այն կիրառում²⁷: Մխալ կլինե՞ր այս կամ այն նորմի անմիջական գործողությունը կապել դրանց իրականացմանն ընդհանուր իրավասության դատարանների մասնակցության հետ: Առաջինը՝ սահմանադրական նորմերի մեծամասնությունը ներառված չէ դրանց իրավակիրառական գործունեության մեջ: Երկրորդը՝ շատ սուբյեկտներ, ինչպես, օրինակ, Հանրապետության Նախագահը, խորհրդարանը (իրենց գործունեության ընթացքում) կամ սահմանադրական դատարանը (անհատական կոնկրետ գործեր լուծելիս) հիմնվում են անմիջականորեն սահմանադրական նորմերի վրա:

Իհարկե, սահմանադրական նորմերն իրավաապահովող կառուցակարգի կարիք ունեն, և դրա կատարելությունից է մեծամասամբ կախված

²⁴ *Эбзеев Б.С.* Прямое действие и непосредственное применение Конституции Российской Федерации - гарантия прав и свобод человека и гражданина. Право и управление: XXI век. N1 (1), 2005, - с. 25. Օրինակ՝ Գ-Գ-ի Հիմնական օրենքի առաջին հոդվածում առաջին անգամ հստակորեն ձևակերպվեց (հոդված 1, կետ 3), որ «ներքոհիշյալ հիմնական իրավունքները պարտադիր են օրենսդիր, գործադիր և դատական իշխանության համար որպես անմիջական գործող իրավունք»: Տե՛ս Конституции государств Европы, том 1, - М., НОРМА, 2001. - էջ 580: Կամ Բուլղարիայի Սահմանադրության 5 հոդվածը սահմանում է, որ Սահմանադրության նորմերը գործում են անմիջականորեն: Տե՛ս Конституции государств Европы, том 1, - М., НОРМА, 2001. - էջ 394:

²⁶ *Гревиов Ю.И.* Прямое действие Конституции // Журнал Российского права. - 1998. - 1 6. - С. 98.

²⁷ *Лучин В.О.* Конституция Российской Федерации: проблемы реализации. - М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2002. - С. 66.

դրանց արդյունավետ իրականացումը: Դրանով է պայմանավորված այն հանգամանքը, որ պետության, նրա բոլոր մարմինների և պաշտոնատար անձանց պարտականություններն ու պատասխանատվությունը Սահմանադրության անմիջական գործողության դեպքում էականորեն աճում են:

Պետք է հստակ տարանջատել «Սահմանադրության անմիջական գործողություն» և «Սահմանադրության իրականացում» հասկացությունները՝ միաժամանակ դրանց միջև անանցանելի անջրպետ չանցկացնելով: Սահմանադրական նորմի գործողությունը հենց Սահմանադրության իրականացման սկիզբն ու անհրաժեշտ նախապայմանն է հանդիսանում, որի ընթացքում տեղի է ունենում սահմանադրական դրույթների ներմուծում հասարակական պրակտիկայում, քաղաքացու կողմից իրեն ի ծնե պատկանող և Սահմանադրությամբ ամրագրված իրավունքների և ազատությունների իրականացումը:

Իրավակիրառ պրակտիկայում հաճախ չեն տարբերակվում նաև «Սահմանադրության անմիջական գործողություն» և «սահմանադրական նորմի անմիջական կիրառում» հասկացությունները: Դատական մարմինների կողմից սահմանադրական նորմի անմիջական կիրառումն ընդհանրապես անհնարին է, երբ խոսքը վերաբերում է քրեական, քաղաքացիական կամ վարչական պատասխանատվությանը: Միայն սահմանադրական պատասխանատվության հարցեր են անմիջականորեն կարգավորվում սահմանադրական նորմերով՝ բավարար հստակությամբ, որ հնարավոր լինի դրանց անմիջական կիրառումը:

Պետք է տարբերակել «...մարդու և քաղաքացու հիմնական իրավունքները և ազատությունները՝ որպես անմիջականորեն գործող իրավունք» (ՀՀ Սահմանադրություն, հոդվ. 3) և «Սահմանադրության նորմերը գործում են անմիջականորեն» (հոդվ. 6) հասկացությունները «սահմանադրական նորմերի կիրառում» հասկացությունից: Նախ. «...մարդու և քաղաքացու հիմնական իրավունքները և ազատությունները՝ որպես անմիջականորեն գործող իրավունք» դրույթն անհնարին է առանձին մեկնաբանել՝ կտրվելով Սահմանադրության 3 հոդվածի 3-րդ մասի այն դրույթից, որ պետությունը սահմանափակված է այդ իրավունքներով և ազատություններով՝ որպես անմիջականորեն գործող իրավունք: Վերջինս իր հերթին ենթադրում է, որ այդ իրավունքներն են պայմանավորում օրենքների բնույթն ու բովանդակությունը, դրանց կիրառումը, ինչպես նաև օրենսդիր, գործադիր իշխանության, տեղական ինքնակառավարման մարմինների գործունեությունը և ապահովվում են արդարադատության կողմից: Այստեղից հետևում է, որ այդ իրավունքներն անմիջականորեն պարտավորեցնում են օրենսդիրն երաշխավորել այդ իրավունքները՝ դրանք դնելով օրենսդրության հիմքում, գործադիրն՝ չխախտել այդ իրա-

ՎԵՐԼՈՒԾԱԿԱՆ ՆՅՈՒԹԵՐ

վունքները, դատական իշխանությանը՝ ապահովել և պաշտպանել դրանք²⁸:

Անմիջական կիրառումը բոլորովին այլ իմաստ ունի: Մասնավորապես, դատարանների կողմից պարզապես սահմանադրական նորմին հղում կատարելը բավարար չէ: Անհրաժեշտ է, որ դատարանն ապահովի և պաշտպանի սահմանադրական իրավունքը կամ սահմանադրական նորմը հիմք ընդունելով (որքանով դա հնարավոր է և եթե տվյալ իրավահարաբերությունն օրենսդրորեն հստակ կանոնակարգված չէ)՝ իրականացնի արդարադատություն: Այս պարտականությանը է պայմանավորված նաև դատարանների կողմից սահմանադրական դատարան դիմելու անհրաժեշտությունը²⁹:

Այսպիսով, իրավական պետություն ստեղծելու ճանապարհով ընթացող յուրաքանչյուր պետության համար անհրաժեշտ և պարտադիր է Սահմանադրության գերակայությունը և անմիջական գործողությունն ապահովող երաշխիքների գործուն համակարգի առկայությունը: Վերջինիս բացակայության պարագայում անլիաժեք են դառնում նաև իրավական պետության մյուս նախադրյալները, և Սահմանադրությունն ապրող իրողությունից վերածվում է ձևական երևույթի, ու դրա գոյությունը չի փաստում երկրում կայացած իրավական պետության առկայության մասին:

²⁸ Հաղորդում Սահմանադրական դատարանի 2008թ. ընդունած որոշումների կատարման վիճակի վերաբերյալ, էջ 49:

²⁹ Իսկ իրականությունն այն է, որ 2008թ. սահմանադրական դատարանի կողմից ՀՀ Սահմանադրությանը հակասող և անվավեր ճանաչված բոլոր օրենքների նորմերը (թվով 10 գործերով՝ 18 քաղաքացիների դիմումների հիման վրա) նախապես կիրառվել են դատարանների կողմից և ապա քաղաքացիները դրանց սահմանադրականությունը վիճարկել են սահմանադրական դատարանում: Մանրամասն տես՝ Հաղորդում Սահմանադրական դատարանի 2008թ. ընդունած որոշումների կատարման վիճակի վերաբերյալ, էջ 48-50:

Նարեկ Քոչարյան

իրավագիտության մասնագետ

**ՍԱՀՄԱՆԱԳՐԱԿԱՆ ԱՐԴԱՐԱԳԱՏՈՒԹՅՈՒՆԸ
ՈՐՊԵՍ ՄԱՐԴՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ԵՎ
ԱԶԱՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ
ԿԱՐԵՎՈՐԱԳՈՒՆ ԵՐԱՇԽԻՔ**

Մարդկության կողմից ողջ պատմական զարգացման ընթացքում ձեռք բերված և իմաստավորված բոլոր ոչ նյութական արժեքների համակարգում մարդու իրավունքները՝ որպես համընդհանուր և համամարդկային արժեքներ, գրավում են առաջնային տեղ¹: Մարդու իրավունքների գաղափարական հենքը հումանիզմն է, որն իրենից ներկայացնում է այնպիսի փիլիսոփայական, աշխարհայացքային պատկերացումների համակարգ, որում կենտրոնական տեղ է գրավում մարդն՝ իր անօտարելի իրավունքներով և ազատություններով՝ որպես բոլոր դարաշրջանների համար անժխտելի բարձրագույն արժեք: Մարդկությունն անցել է երկար և դժվարին պատմական ուղի, մինչև որ «**մարդն է բոլոր իրերի չափանիշը**» հին հունական այս կենսափիլիսոփայությունը դարձել է հասարակական կյանքում մարդու դերի վերահիմաստավորման հիմնարար սկզբունք: Մարդկության պատմության վերլուծությունը մարդու իրավունքների զարգացման տեսանկյունից հնարավորություն է տալիս փաստելու, որ մարդկային միտքը մշտապես պայքարել և պայքարում է մարդու ազատագրման համար: Ինչպես իրավագիտորեն նշում է Յու. Ա. Տիխոմիրովը, 17-րդ դարում ձևավորվեց մարդու բնական իրավունքների վերաբերյալ առավել ամբողջական աշխարհայացք, որից հետո մարդկային ողջ մտածողությունը նպատակաուղղված էր այդ գաղափարների կենսունակության ապահովման հիմնախնդրի լուծմանը, մասնավորապես 18-րդ դարում առաջ քաշվեց ազատական պետության անհրաժեշտությունը՝ հանձինս Ժ.Շ. Ռուսոյի ժողովրդական ներկայացուցչության և Մոնտեսքյոյի՝ իշխանությունների տարանջատման հայեցակարգերի, 19-րդ դարի առաջին կեսին Գերմանիայում ծնվեց իրավական պետության տեսությունը, որոնք սակայն

¹ См. у Конституционные права и свободы человека и гражданина в Российской Федерации, под ред., О. И. Тиунова, - М., 2005 - С. 2-5, 32-43.

ՍԱՀՄԱՆԱԳՐԱԿԱՆ ՂԱՏԱՐԱՆ ♦ ՏԵՂԵԿՎԳԻՐ ♦ 3(52)2009 25

դարձան հասարակական կյանքի համակարգային կարգավորիչներ միայն նախորդ հազարամյակի վերջին մի քանի տասնամյակներում²:

Ամեն մի պատմական ժամանակաշրջանում զգալով «նոր սանձերի ծանրությունը, մարդկությունը սկսում էր նոր պայքար»³, և ամեն անգամ, երբ այդ պայքարը պսակվում էր հաղթանակով, մարդկությունը հասնում էր իր որոշակի անհատական–հասարակական հավակնությունների իրավական ամրագրման՝ այդ հավակնությունները դարձնելով մարդու իրավաբանորեն երաշխավորված իրավունքները, որի դիմաց այլ սուբյեկտները կրում էին պարտականություններ: Այդ իրավունքները հանդիսանում էին պետության կողմից անհատի նկատմամբ բռնության և կամայականության դրսևորումները բացառելու իրավական միջոցներ:

Ուստի, կարելի է ասել, որ մարդու իրավունքները յուրաքանչյուր անհատի անօտարելի հատկությունները դրսևորելու անհրաժեշտ պայմաններն են, նրա կեցության անքակտելի հատկանիշները, իրավաբանական միջոցներով երաշխավորված նրա բնական հնարավորությունները, որոնք ապահովում են նրա կյանքն, արժանապատվությունն ու գործունեության ազատությունը հասարակական կյանքի բոլոր ոլորտներում⁴:

Այս պայմաններում եթե անձի իրավունքը նրա՝ օրենքում ամրագրված հնարավորությունն է կյանքի որոշակի պայմաններում դրսևորելու որոշակի վարքագիծ, ապա այդ իրավունքի պաշտպանության երաշխիքը՝ այլ անձանց, մասնավորապես իշխանության մարմինների՝ իրավունքի իրացման համար անհրաժեշտ նախապայմաններ ստեղծելու, խախտումներից իրավունքը պաշտպանելու ինչպես նաև խախտված իրավունքը վերկանգնելու պարտականությունների կատարումն է: Իսկ այդ պարտականությունները կարող են անշեղորեն իրականացվել միայն այն դեպքում, եթե դրանք ամրագրված լինեն երկրի հիմնական օրենքում՝ Սահմանադրության մեջ, որի գերակայության և կենսունակության ապահովումը հանդիսանում է իրավական պետության գոյության նպատակը և գլխավոր առաքելությունը: Մարդու իրավունքները, որպես բարձրագույն և անօտարելի արժեք, որպես անմիջական գործող իրավունք ճանաչելը, պահպանելը և պաշտպանելը յուրաքանչյուր իրավական պետության պարտականությունն ու գլխավոր առաքելությունն է: Ինչպես իրավաբաններն բնութագրում է Վ. Ներսիսյանցը, իրավական պետությունը հանրային քաղաքական իշխանության կազմակերպման հատուկ կառույց է և անհատների, հասարակության ու պետության փոխկապակցվածության հատուկ իրավական ձև, որտեղ անհրաժեշտաբար պաշտոնապես ճանաչված, ամրագրված և պահպանված են երեք կարևորագույն բաղադրատարրեր.

² Ю.А. Тихомиров Теория компетенции - М., 2004г., - С.10.

³ St' u Шершеневич Р.Ф. История философии и права 2001г., - С. 35.

⁴ St' u Теория государства и права В. Д. Перелова, - М., 1997г., - С. 498.

1. մարդու և քաղաքացու ի ծնե և անքակտելի իրավունքներն ու ազատությունները,

2. իրավական օրենքների գերակայությունը,

3. պետական իշխանության համակարգի իրավական կազմակերպում իշխանությունների տարանջատման սկզբունքների հիման վրա⁵:

Իրավական պետության ողջ կառույցի իմաստն, ի վերջո, մարդն է, որովհետև այն կոչված է բնական իրավունքներով օժտված մարդուն դարձնել ազատ անհատ, իրավունքի և հասարակության լիիրավ, իրավահավասար արժանապատվությամբ օժտված սուբյեկտ: Հետևաբար, իրավական պետությունն իր բոլոր կառույցներով, կազմակերպման և գործունեության սկզբունքներով ոչ թե ինքնանպատակ է, այլ ձև, միջոց՝ արտահայտելու, կարգավորելու, իրացնելու մարդու և քաղաքացու իրավունքներն ու ազատությունները: Իրավական պետության համար ելակետային նշանակություն ունի Սահմանադրությամբ ամրագրված մարդու և քաղաքացու իրավունքների և ազատությունների հետևողական իրացումն ու պաշտպանությունը, ինչն անհրաժեշտ է երկրում սահմանադրականության երաշխավորման համար:

Այսօր անհնար է պատկերացնել մարդու և քաղաքացու իրավունքների և ազատությունների պաշտպանությունն առանց Սահմանադրության մեջ դրանց ամրագրման, կենսագործման անհրաժեշտ նախադրյալների ստեղծման և խախտումներից պաշտպանելու անհրաժեշտ և բավարար երաշխիքների ամրագրման: Սակայն մարդու իրավունքների և ազատությունների սահմանադրական ամրագրումը դեռևս բավարար չէ այդ իրավունքների իրացման և խախտումներից դրանք պաշտպանելու համար: Անհրաժեշտ է ստեղծել այնպիսի գործուն կառուցակարգային մեխանիզմներ, որոնց միջոցով հնարավոր կլինի երաշխավորել մարդու իրավունքների արդյունավետ իրացումն ու պաշտպանությունը: Սա առավել քան հրատապ է դեպի եվրոպական արժեհամակարգ ինտեգրվել ցանկացող յուրաքանչյուր պետության համար:

Միջազգային իրավական զարգացումների տրամաբանությունը վկայում է, որ ժամանակակից աշխարհում մարդու իրավունքների պաշտպանության մեխանիզմների համակարգում ամենաարդյունավետ ինստիտուտներից է սահմանադրական արդարադատությունը⁶: Իսկապես, բոլոր զարգացած եվրոպական երկրներում պետական իշխանության հետ փոխհարաբերություններում մարդու իրավունքների և ազատությունների գերակայությունն ու առաջնայնությունն ապահովող, ինչպես նաև իրավունքով իշխանության սահմանափակման սկզբունքի իրագործման և երաշ-

⁵ Տե՛ս *В. С. Нерсесян*, *Общая теория права и государства* - М., 1999 էջ 388:

⁶ Տե՛ս *Գ. Գ. Հարությունյան*, *Սահմանադրությունից սահմանադրականություն*, Երևան, 2004թ., էջ 89-92

ՎԵՐԼՈՒՑԱԿԱՆ ՆՅՈՒԹԵՐ

խավորման գործում գլխավոր դերակատարությունը վերապահված է սահմանադրական դատարանին: Դա պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ՝

1. այս ինստիտուտը հանդիսանում է ժողովրդավարական զարգացման նոր փուլի ծնունդ և իր վրա չի կրում անցյալի կարծրացած դոգմատիկ մտածողության կնիքը,

2. լինելով առաջադիմական, ազատական իրավական արժեքային համակարգի կրող, սահմանադրական վերահսկողության մասնագիտացված մարմինները իրենց առջև ունեն մեկ կարևոր գերխնդիր՝ ապահովել Սահմանադրության գերակայությունը և մարդու իրավունքների և ազատությունների երաշխավորված իրացումն ու պաշտպանությունը,

3. սահմանադրական վերահսկողության արդյունավետ իրականացումն իր մեջ միաժամանակ ներառում է երկու կարևորագույն և առաջնային հիմնախնդիրների լուծում. մի կողմից պաշտպանվում են մարդու և քաղաքացու սահմանադրորեն ամրագրված իրավունքներն ու ազատությունները, մյուս կողմից ապահովվում է Սահմանադրության գերակայությունն ու օրենքների սահմանադրականությունը:

Քննարկելով մարդու իրավունքների պաշտպանության հիմնահարցը, անհրաժեշտ ենք համարում անդրադառնալ նաև «իրավունք» և «մարդու իրավունքներ» հասկացություններին: Հարկ է նշել, որ իրավունքը և մարդու իրավունքները իրենց էությանը, գործառույթներով և նշանակությամբ սկզբունքորեն կարելի է նույնացնել, քանզի ցանկացած իրավունքի անհրաժեշտ, անխուսափելի բաղադրատարրը մարդու իրավունքների իսնտիտուտն է, իսկ իրավունքը մարդկանց ազատության համընդհանուր և անհրաժեշտ ձևն է, որի էությունն արտահայտվում է նաև իրավունքի միջոցով: Հետևաբար, «իրավունքն առանց մարդու իրավունքների անհնարին է, ինչպես և մարդու իրավունքները՝ առանց իրավունքի և իրավունքից դուրս»⁷:

Ասվածից հետևում է, որ իրավունքի գերակայության ապահովման հիմնահարցը անխուսափելիորեն հանգում է մարդու իրավունքների ու ազատությունների երաշխավորված պաշտպանությանը, այսինքն՝ երկրում սահմանադրականության ապահովումը հանդիսանում է մարդու իրավունքների և ազատությունների անարգել իրացման անհրաժեշտ նախադրյալ և ընդհակառակը՝ սահմանադրությամբ ամրագրված մարդու իրավունքների և ազատությունների իրացումը հանգեցնում է երկրում սահմանադրականության ամրապնդմանը:

ՀՀ 1995թ Սահմանադրությամբ սահմանադրական դատարանը օժտված չէր գործառնական այնպիսի նախադրյալներով, որը հնարավորություն կտար լիարժեք իրականացնելու Սահմանադրության գերակայության

⁷ St`u B. C. Нерсесянц, Общая теория права и государства - М., 1999 էջ 311-312:

երաշխավորման և մարդու իրավունքների ու ազատությունների պաշտպանության կարևորագույն ֆունկցիաները, մասնավորապես ընտրվել էր Սահմանադրական դատարան դիմող սուբյեկտների և սահմանադրական վերահսկողության օբյեկտների խիստ սահմանափակ շրջանակ, որը ոչնչով արդարացված չէր, և վտանգում էր այդ ինստիտուտի գործունակությունը: Նկատի ունենալով անցումային փուլում մի շարք օրենքների հակասահմանադրական բնույթը և դրանց վերաբերյալ գործերի քննության բացակայությունը, կարող ենք ասել, որ Սահմանադրության գոյության փաստը դեռևս չէր վկայում երկրում սահմանադրականության գոյության մասին, ինչը անկատար էր դարձնում մարդու իրավունքների և ազատությունների պաշտպանությունը⁸:

Հայաստանի Հանրապետությունում 2005թ-ի նոյեմբերի 27-ին կատարվեցին սահմանադրական փոփոխություններ, որոնք համահունչ էին միջազգային սահմանադրական զարգացումների տրամաբանությանը: Մասնավորապես, այդ փոփոխություններով մարդու իրավունքների դատական պաշտպանության իրավունքը ձեռք բերեց համընդգրկուն բնույթ և ընտրվեց սահմանադրական դատարան դիմող սուբյեկտների ավելի լայն շրջանակ, որը պայմանավորված էր իրավական պետության կայացման, սահմանադրական ժողովրդավարության ամրապնդման և սահմանադրական մշակույթի ձևավորման համար կենսական անհրաժեշտությամբ: ՀՀ Սահմանադրության 101 հոդվածի 6-րդ մասի համաձայն յուրաքանչյուր անձի իրավունք է վերապահվում կոնկրետ գործով, երբ սպառվել են դատական պաշտպանության բոլոր միջոցները և առկա է դատարանի վերջնական ակտը, դիմել Սահմանադրական դատարան՝ վիճարկելով իր նկատմամբ կիրառված օրենքի դրույթի սահմանադրականությունը: Ակնհայտ է, որ Հայաստանը ներդրել է անհատական դիմումների ոչ ամբողջական, սահմանափակ համակարգ, այնինչ մարդու սահմանադրական արդարադատության իրավունքը ենթադրում է սահմանադրորեն անմիջական գործող իրավունքների ամբողջական երաշխավորում և պաշտպանություն⁹: Տարբեր երկրների փորձի վերլուծությունն այս ոլորտում միարժեքորեն վկայում է, որ Սահմանադրության գերակայությունը և անմիջական գործողությունը լիարժեք երաշխավորելու համար անհրաժեշտ է, որպեսզի ցանկացած իրավական ակտ, որով ոտնահարվել են անձի սահմանադրական իրավունքները, նրա դիմումի համաձայն դառնա սահմանադրական արդարադատության օբյեկտ, քանզի առանց համալիր դատական պաշտպանության իրավունքի մարդու իրավունքներին վերաբերող ցանկացած դրույթի կենսունակությունը վտանգված է:

⁸ Տես Գ. Գ. Հարությունյան, Սահմանադրությունից սահմանադրականություն, Երևան, 2004թ., էջ 93-94:

⁹ ՀՀ ՄԳ Հարդորում 2007թ ընդունած որոշումների կատարման վիճակի վերաբերյալ. Երևան 2008թ. էջ 25:

Կարևոր է նաև այն հարցը, թե որ նորմատիվ ակտերն են անհատական դիմումների միջոցով դառնում սահմանադրական վերահսկողության օբյեկտ: Ինչպես նկատեցինք, սահմանադրական լուծումներում այն տարածվում է միայն օրենքների վրա, թեև մեր կարծիքով քանի դեռ մարդու իրավունքների պաշտպանության երաշխիքների հատակ ու գործուն համակարգ չի ձևավորվել, իսկ օրենսդրական դաշտն ունի ներքին բազմաթիվ հակասություններ, նախապատվությունը պետք է տրվեր նորմատիվ ակտերի շրջանակի չսահմանափակմանը: Թվում էր, թե նման լուծումը փակուղի չի առաջացնում, քանզի անձը կարող է նաև մարդու իրավունքների պաշտպանի միջոցով (անուղղակի ձևով) ՀՀ ՄԳ-ում վիճարկել օրենքների, Ազգային ժողովի որոշումների, Հանրապետության Նախագահի, կառավարության նորմատիվ ակտերի, տեղական ինքնակառավարման մարմինների որոշումների սահմանադրականությունը, որոնք առնչվում են Սահմանադրության երկրորդ գլխի դրույթներին: Սակայն վերջին տարիների ընթացքում մարդու իրավունքների պաշտպանի սակավաթիվ դիմումների քանակը սահմանադրական դատարան՝ նորմատիվ ակտերի սահմանադրականության հարցերով, հանգեցրեց **«խաբված սպասումների էֆեկտին»**: Մարդու իրավունքների պաշտպանի ինստիտուտի գործունեության արդյունավետությանը խոչընդոտող մի շարք գործոնների համակարգում պետք է հավելել մեկ կարևորագույն և օբյեկտիվ գործոն ևս. այս ինստիտուտը դեռևս գտնվում է սաղմնային վիճակում և գործում է ոչ ժողովրդավարական կառույցների համակարգում, ուստի լիարժեք անկախություն և գործունեության արդյունավետություն դեռևս հնարավոր չէ ակնկալել: Հակառակ պարագայում անհնար է հասկանալ այն մոտեցումը, որ 2005թ-ի սահմանադրական փոփոխություններից հետո երկրում գործող իրավական ակտերի գերակշիռ մասը սահմանադրական նոր լուծումներին ներդաշնակելու անհրաժեշտություն ունի, և այս ուղղությամբ մարդու իրավունքների պաշտպանի կատարած քայլերը բավարար չեն մարդու իրավունքների իրացման, առավել ևս պաշտպանության և երաշխավորման համար¹⁰: Կարծում ենք, որ մարդու իրավունքների պաշտպանի գործունեության առանցքը պետք է լինի ոչ միայն խախտված իրավունքները պաշտպանելը, այլև խախտումների կանխումը, մարդու իրավունքների ապահովման և սահմանադրականության երաշխավորման անհրաժեշտ և բավարար նախադրյալների ստեղծումը¹¹: Եվրոպական երկրների հարուստ փորձը վկայում է, որ մարդու իրավունքների պաշտպանի ինստիտուտի գոյությունն արդարացված է միայն այն հասարակարգերում, որոնք հանդիսանում են հումանիստական արժեքների կրող և ոչ

¹⁰ Տե՛ս ՀՀ ՄԳ Հաղորդում 2007թ ընդունած որոշումների կատարման վիճակի վերաբերյալ. Երևան 2008թ. էջ 25:

¹¹ Տե՛ս նույն տեղը:

առերևույթ այդ արժեքների կրողը հանդիսացող, սակայն իրականում միջնադարյան արժեքներին միտված հասարակարգերում:

Վերլուծելով եվրոպական երկրների փորձն այս ոլորտում, կարող ենք ասել, որ ժողովրդավարական հասարակության և իրավական պետության գոյության առաջնային նախապայմանը Սահմանադրության գերակայությունն է: 20-րդ դարի հիմնական ձեռքբերումներից մեկն էլ այն է, որ ձևավորվեցին հատուկ մասնագիտացված արդարադատական կառույցներ՝ այդ առաքելությունն իրականացնելու համար: Սակայն մեր իրականությունում դեռևս լիարժեք չեն գիտակցում այս ինստիտուտի դերն ու գործառնական նշանակությունը Սահմանադրության գերակայության և մարդու իրավունքների երաշխավորված պաշտպանության գործում: Իներցիայի ուժի շնորհիվ դեռևս իրենց կենսունակությունը չեն կորցրել համակարգակենտրոն քաղաքակրթության արժեքային համակարգի տարրերը և նրա անքակտելի մասը կազմող պոզիտիվիստական իրավամտաժողովուրդը, ինչն էլ նպաստում է եվրոպական արժեքային համակարգի և ազատական իրավաբանական իրավամտաժողովության ձևախեղված կյանքի կոչմանը: Կարևորելով իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության հարցում մարդկային բանականության կողմից իմաստավորված և կյանքի կոչված բոլոր կառուցակարգային մեխանիզմները, չպետք է անտեսել այն կարևորագույն հանգամանքը, որ բոլոր այդ կառույցներն իրենց գործունեության արդյունավետության տեսանկյունից կարծեգրկվեն, եթե չլինի մարդկային գիտակցված և կամային վարքը՝ պայքարելու և վերականգնելու իր խախտված իրավունքներն ու ազատությունները: Հիերինգը, գիտակցելով իրավունքի իրացման կարևորությունը, իրավունքները պաշտպանելու անհատի ձգտումը կապում էր նրա արժանապատվության զգացումի հետ: Այն դեպքում, - գրում է նա, - երբ խախտվում և ոտնահարվում են անձի իրավունքներն ու ազատությունները, տվյալ պարագայում ոչ միայն խախտված իրավունքները, այլև անձն ինքը դիտվում են որպես իրավահարաբերության օբյեկտ և եթե նա չի փորձում պաշտպանել իր արժանապատվությունն ու խախտված իրավունքները, նա արդեն անհույս մարդ է¹²:

Մարդկության ողջ պատմական զարգացման ընթացքում միարժեքորեն հաստատվել է այն իրողությունը, որ մարդու իրավունքների պաշտպանության մեխանիզմների գոյությունը, նույնիսկ ամենակատարյալ կառուցակարգային երաշխիքներն անգամ չեն կարող ապահովել ցանկալի արդյունք, եթե չիրականացվեն արմատական քայլեր հասարակական գիտակցության և մասնավորապես իրավագիտակցության բարձրացման ուղղությամբ, որի արդյունքում օրենքները կրնկալվեն ոչ թե որպես օտարի պար-

¹² Стів Права человека под.ред Е.А. Лукашева - М., 2004, - С. 187.

ՎԵՐԼՈՒՑԱԿԱՆ ՆՅՈՒԹԵՐ

տաղրանք ու արգելակ ինքնության դրսևորումների հանդեպ, այլև **ամեն մի մարդու համար ազատության մաթեմատիկա**¹³: Բարձր իրավագիտակցությունն այն միջոցն է, որի շնորհիվ հնարավոր է ընկալել իրավունքը, որպես օբյեկտիվ կատեգորիա, ճանաչել այն, ձևակերպել համապատասխան իրավական ակտերում և կիրառելի դարձնել հասարակական կյանքում: Իրավագիտակցությունը ուղեկցում է բոլոր իրավական երևույթներին, ուստի միայն իրավունքին (ազատության, հավասարության, արդարության) համապատասխան իրավագիտակցությունն է ունակ ապահովելու հասարակության իրավական գոյությունը և իրավական մշակույթի շարունակական զարգացումը:

¹³ Տես Վ.Ս.Ներսիսյան, Ցիվիլիզմի մանիֆեստը, Երևան 2001, էջ 21:

ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՍԱՀՄԱՆԱԳՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
ՈՐՈՇՈՒՄԸ**

**ՔԱՂԱՔԱՑԻՆԵՐ ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ ՌՈՒՇԱՆՅԱՆԻ,
ԳԵՎՈՐԳ ԳՅՈՉԱԼՅԱՆԻ, ԽԱՉԱՏՈՒՐ ՇԱՀԻՆՅԱՆԻ,
ՌՈՒԲԵՆ ՄԱՆՈՒԿՅԱՆԻ, ՀՐԱԶ ՎԱՐԴԱՆՅԱՆԻ, ՄԻՔԱՅԵԼ,
ՄԱՐԻԵՏՏԱ ԵՎ ՄԱԴԼԵՆԱ ԲԱԲԱԼՅԱՆՆԵՐԻ, ՀԱԿՈԲ ՌԱՖՅԱՆԻ,
ՀԱՅԿ ՄԻՔԱՅԵԼՅԱՆԻ ԵՎ ՍԱՄՎԵԼ ՄԻՔԱՅԵԼՅԱՆԻ ԳԻՄՈՒՄՆԵՐԻ
ՀԻՄԱՆ ՎՐԱ ՀՀ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՕՐԵՆՍՊՐՔԻ
223 ՀՈԳՎԱԾԻ 1-ԻՆ ՄԱՍԻ 1-ԻՆ ԿԵՏԻ, 231 ՀՈԳՎԱԾԻ 2-ՐԳ ՄԱՍԻ,
233 ՀՈԳՎԱԾԻ 1-ԻՆ ՄԱՍԻ 3-6-ՐԳ ԿԵՏԵՐԻ, 2-ՐԳ ԵՎ 4-ՐԳ ՄԱՍԵՐԻ,
«ՓԱՍՏԱԲԱՆՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ» ՀՀ ՕՐԵՆՔԻ 29.1. ՀՈԳՎԱԾԻ,
ՀՀ ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՕՐԵՆՍՊՐՔԻ 404 ՀՈԳՎԱԾԻ 1-ԻՆ
ՄԱՍԻ 1-ԻՆ ԿԵՏԻ ԵՎ 3-ՐԳ ԿԵՏԻ (28.11.2007թ. ԽՄԲԱԳՐՈՒԹՅԱՄԲ՝
404 ՀՈԳՎԱԾԻ 1-ԻՆ ՄԱՍԻ 1-ԻՆ ԿԵՏԻ) ԵՎ ՀՀ ԴԱՏԱԿԱՆ ՕՐԵՆՍՊՐՔԻ
13 ՀՈԳՎԱԾԻ 6-ՐԳ ԿԵՏԻ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՍԱՀՄԱՆԱԳՐՈՒԹՅԱՆԸ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԸ
ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾՈՎ**

Քաղ. Երևան

8 հոկտեմբերի 2008թ.

Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանը՝ կազմով. Գ. Հարությունյանի (նախագահող), Կ. Բալայանի, Հ. Դանիելյանի, Ֆ. Թոխյանի, Վ. Հովհաննիսյանի (զեկուցող), Զ. Դուկասյանի, Հ. Նազարյանի (զեկուցող), Վ. Պողոսյանի, մասնակցությամբ՝ դիմողներից՝ Հ. Ռուշանյանի, Գ. Գյոզալյանի, Խ. Շահինյանի, Հ. Վարդանյանի, Հ. Ռաֆյանի, ինչպես նաև դիմողներ Միքայել, Մարիետտա եւ Մադլենա Բաբալյանների ներկայացուցիչ Ռ. Տեր-Վարդանյանի, գործով որպես պատասխանող կողմ ներգրավված՝ ՀՀ Ազգային ժողո-

ՍԱՀՄԱՆԱԳՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ ♦ ՏԵՂԵԿՎԳԻՐ ♦ 3(52)/2009 33

ՀՀ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԸ

վի պաշտոնական ներկայացուցիչ՝ ՀՀ Ազգային ժողովի աշխատակազմի օրենսդրության վերլուծության վարչության պետ Ա. Խաչատրյանի,

համաձայն ՀՀ Սահմանադրության 100 հոդվածի 1-ին կետի եւ 101 հոդվածի 6-րդ կետի, «Սահմանադրական դատարանի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 25, 38 եւ 69 հոդվածների,

դռնբաց դատական նիստում բանավոր ընթացակարգով քննեց «Քաղաքացիներ Հովհաննես Ռուշանյանի, Գեորգ Գյոզալյանի, Խաչատուր Շահինյանի, Ռուբեն Մանուկյանի, Հրաչ Վարդանյանի, Միքայել Մարիետտա եւ Մադլենա Բաբալյանների, Հակոբ Ռաֆյանի, Հայկ Միքայելյանի եւ Սամվել Միքայելյանի դիմումների հիման վրա՝ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 223 հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետի, 231 հոդվածի 2-րդ մասի, 233 հոդվածի 1-ին մասի 3-6-րդ կետերի, 2-րդ եւ 4-րդ մասերի, «Փաստաբանության մասին» ՀՀ օրենքի 29.1. հոդվածի, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 404 հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետի եւ 3-րդ կետի (28.11.2007թ. խմբագրությամբ՝ 404 հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետի) եւ ՀՀ դատական օրենսգրքի 13 հոդվածի 6-րդ կետի՝ ՀՀ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործը:

Գործի քննության առիթը վերոհիշյալ քաղաքացիների դիմումներն են սահմանադրական դատարան, որոնց հիման վրա, ղեկավարվելով «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 39 հոդվածով, մինչեւ դատաքննությունն սկսվելը գործերը միավորվել են դատարանի նույն նիստում քննելու համար:

Լսելով գործով զեկուցողների հաղորդումը, դիմող եւ պատասխանող կողմերի ներկայացուցիչների բացատրությունները, հետազոտելով ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգիրքը, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգիրքը, ՀՀ դատական օրենսգիրքը, «Փաստաբանության մասին» ՀՀ օրենքը եւ գործում առկա մյուս փաստաթղթերը, Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանը **Պ Ա Ր Զ Ե Ց**.

1. ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգիրքը ՀՀ Ազգային ժողովի կողմից ընդունվել է 1998 թվականի հունիսի 17-ին, Հայաստանի Հանրապետության Նախագահի կողմից ստորագրվել՝ 1998 թվականի օգոստոսի 7-ին եւ ուժի մեջ է մտել 1999 թվականի հունվարի 1-ից:

Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգիրքը ՀՀ Ազգային ժողովի կողմից ընդունվել է 1998 թվականի հուլիսի 1-ին, Հայաստանի Հանրապետության Նախագահի կողմից ստորագրվել՝ 1998 թվականի սեպտեմբերի 1-ին եւ ուժի մեջ է մտել 1999 թվականի հունվարի 12-ից:

ՀՀ դատական օրենսգիրքը ՀՀ Ազգային ժողովի կողմից ընդունվել է 2007 թվականի փետրվարի 21-ին, Հայաստանի Հանրապետության Նա-

ՀՀ ՍԱՀՄԱՆԱԳՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԸ

խագահի կողմից ստորագրվել՝ 2007 թվականի ապրիլի 7-ին եւ «Հայաստանի Հանրապետության դատական օրենսգիրքն ուժի մեջ մտնելու մասին» ՀՀ օրենքի 1-ին հոդվածին համապատասխան ուժի մեջ է մտել 2007 թվականի մայիսի 18-ին:

«Փաստաբանության մասին» ՀՀ օրենքը ՀՀ Ազգային ժողովի կողմից ընդունվել է 2004 թվականի դեկտեմբերի 14-ին, Հայաստանի Հանրապետության Նախագահի կողմից ստորագրվել՝ 2005 թվականի հունվարի 13-ին եւ ուժի մեջ է մտել 2005 թվականի հունվարի 22-ին:

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության եւ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքերը կոչված են կարգավորելու ՀՀ դատարաններում քաղաքացիական եւ քրեական գործերով դատավարության կարգը եւ երաշխավորելու ՀՀ Սահմանադրությամբ, օրենքներով եւ իրավական այլ ակտերով նախատեսված՝ անձանց իրավունքների, ազատությունների եւ օրինական շահերի դատական պաշտպանությունը:

2. ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 223 հոդվածը սահմանում է.

«Հոդված 223. Վճռաբեկ բողոք բերելու իրավունք ունեցող անձինք

1. Ստորադաս դատարանի՝ օրինական ուժի մեջ մտած գործն ըստ էության լուծող դատական ակտը վճռաբեկ դատարանում բողոքարկելու իրավունք ունեն՝

1) գործին մասնակցող անձինք՝ վճռաբեկ դատարանում հավատարմագրված փաստաբանների միջոցով.

2) գլխավոր դատախազը եւ նրա տեղակալները՝ օրենքով նախատեսված դեպքերում:

2. Վերաքննիչ դատարանի միջանկյալ դատական ակտերը եւ վերաքննիչ դատարան բողոքարկված միջանկյալ դատական ակտերի կապակցությամբ վերաքննիչ դատարանի ընդունած որոշումները բողոքարկելու իրավունք ունեն գործին մասնակցող անձինք»:

Գիմող Գ. Գյոզալյանը գտնում է, որ օրենսգրքի վերոհիշյալ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետի դրույթը՝ հավատարմագրված փաստաբանների մասով, չի համապատասխանում ՀՀ Սահմանադրության 14.1. եւ 18 հոդվածներին:

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 231 հոդվածի 2-րդ մասը սահմանում է.

«Հոդված 231. Վճռաբեկ բողոքի բովանդակությունը

2. Վճռաբեկ բողոքն ստորագրում է հավատարմագրված փաստաբանը, գլխավոր դատախազը կամ նրա տեղակալը: Հավատարմագրված փաստաբանը բողոքին կցում է հասարակ գրավոր լիազորագիրը»:

«ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԸ»

Դիմող Գ. Գյոզալյանը գտնում է, որ վերոհիշյալ 231 հոդվածի 2-րդ մասի դրույթը՝ հավատարմագրված փաստաբանների մասով, չի համապատասխանում ՀՀ Սահմանադրության 14.1. եւ 18 հոդվածներին: Նշված դրույթը վիճարկվել է նաեւ դիմող Խ. Շահինյանի կողմից, որը գտնում է, որ այն չի համապատասխանում ՀՀ Սահմանադրության 3, 5, 6, 18, 19, 35, 39 հոդվածներին, 48 հոդվածի 1-ին եւ 2-րդ կետերին, 91 եւ 92 հոդվածներին: Նույնաբովանդակ հիմնավորումներով 231 հոդվածի 2-րդ մասի սահմանադրականությունը վիճարկել են նաեւ դիմողներ Հ. Միքայելյանը եւ Ս. Միքայելյանը:

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 233 հոդվածը սահմանում է.

«Հոդված 233. Վճռաբեկ բողոքը վերադարձնելը

1. Վճռաբեկ բողոքը վերադարձվում է, եթե՝

1) վճռաբեկ բողոքը չի համապատասխանում սույն օրենսգրքի 231 հոդվածի եւ 234 հոդվածի 1-ին կետի պահանջներին, կամ

2) բողոքը բերել է այն անձը, որի իրավունքը չի խախտվել, կամ

3) վճռաբեկ բողոքը ներկայացրել է այն անձը, ով վճռաբեկ բողոք ներկայացնելու իրավունք չունի, կամ

4) վճռաբեկ բողոք ներկայացվել է օրենքով նախատեսված կամ վճռաբեկ դատարանի սահմանած ժամկետից ուշ, եւ բացակայում է այն վերականգնելու մասին միջնորդությունը, կամ նման միջնորդությունը մերժվել է.

5) բողոքարկվել է այն դատական ակտը, որը ենթակա չէ բողոքարկման վճռաբեկության կարգով, կամ

6) առկա է սույն հոդվածի 4-րդ կետով սահմանված հիմքը:

2. Վճռաբեկ բողոքը վերադարձնելու մասին վճռաբեկ դատարանի քաղաքացիական եւ վարչական պալատը կայացնում է որոշում գործը վճռաբեկ դատարանում ստանալու պահից 10 օրվա ընթացքում: Վճռաբեկ բողոքը վերադարձնելու մասին որոշումը պետք է լինի պատճառաբանված, բացառությամբ սույն օրենսգրքի 234 հոդվածի 1 կետի 1-ին ենթակետի բացակայության հիմնավորմամբ վճռաբեկ բողոքը վերադարձնելու դեպքերի:

3. Վճռաբեկ դատարանի քաղաքացիական եւ վարչական պալատը բողոքը վերադարձնելու մասին որոշմամբ կարող է սահմանել ժամկետ՝ թերությունները վերացնելու եւ վճռաբեկ բողոքը կրկին ներկայացնելու համար:

4. Առանց ժամկետի սահմանման վճռաբեկ բողոքը վերադարձնելու մասին որոշման կայացման դեպքում բողոք բերող անձը չի կարող կրկին վճռաբեկ բողոք ներկայացնել»:

Դիմողներ Հ. Ռուշանյանը, Հայկ Միքայելյանը եւ Սամվել Միքայելյանը գտնում են, որ վերոհիշյալ 233 հոդվածի 1-ին մասի 3-6-րդ կետերի, 2-րդ եւ 4-րդ մասերի դրույթները չեն համապատասխանում ՀՀ Սահմանադրու-

ՀՀ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԸ

թյան 18 եւ 19 հոդվածներին: Նշված դրույթները վիճարկվել են նաեւ դիմողներ Հ. Ռաֆյանի եւ Խ. Շահինյանի կողմից: Վերջիններս գտնում են, որ դրանք չեն համապատասխանում ՀՀ Սահմանադրության 3, 5, 6, 18, 19, 35, 39 հոդվածներին, 48 հոդվածի 1-ին եւ 2-րդ կետերին, 91 եւ 92 հոդվածներին, քանի որ խախտում են դատական պաշտպանության իրավունքն անձամբ իրացնելու հնարավորությունը եւ արդարադատության իրականացումը պայմանավորում անձի ֆինանսական հնարավորություններով ու փաստաբանի հավակնությամբ:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 404 հոդվածի 1-ին մասը (28.11.2007թ. խմբագրությամբ) սահմանում է.

«Հոդված 404. Վճռաբեկ բողոք բերելու իրավունք ունեցող անձինք

1. Վերաքննիչ դատարանի՝ գործն ըստ էության լուծող եւ գործն ըստ էության չլուծող դատական ակտերը, ինչպես նաեւ վերաքննիչ դատարանի՝ գործն ըստ էության չլուծող դատական ակտերի վերանայման արդյունքում կայացված որոշումները վճռաբեկ դատարան բողոքարկելու իրավունք ունեն՝

1) դատավարության մասնակիցները, բացառությամբ քրեական հետապնդման մարմինների, իսկ օրենքով նախատեսված դեպքերում նաեւ դիմողները՝ վճռաբեկ դատարանում հավատարմագրված փաստաբանների միջոցով.

2) գլխավոր դատախազը եւ նրա տեղակալները՝ օրենքով նախատեսված դեպքերում»:

Դիմողներ Հ. Վարդանյանը, Միքայել, Մարիետտա եւ Մադլենա Բաբայանները գտնում են, որ վերոհիշյալ 404 հոդվածի 1-ին մասի դրույթները չեն համապատասխանում ՀՀ Սահմանադրության 1, 2, 3, 5, 6, 14-21, 22, 91, 92, 93, 94 եւ 103 հոդվածներին:

Դիմող Ռ. Մանուկյանն իր՝ 21.04.2008թ. դիմումում նշել է. «... Վիճարկում եմ՝ Հ.Հ. վճռաբեկ դատարանի՝ 28.02.08թ. որոշման համար՝ հիմք ընդունված՝ Հ.Հ. քր. դատ. օր-ի 404-րդ հոդվածի 1-ին մասի, 1-ին կետը եւ 407-րդ հոդվածի՝ 3-րդ մասի. – Կիրառված հոդվածների դրույթների սահմանադրականությունը՝ ըստ Հ.Հ. Սահմանադրության. 3; 14; 14.1; 18; 19; 20; 22-րդ, ըդ հոդվածների պահանջների»: Վիճարկում է նաեւ. «Հ.Հ. վճռաբեկ դատարանի կողմից. համաձայն Հ.Հ. դատական օրենսգրքի՝ 50-րդ հոդվածի, 60-րդ հոդվածի 2-րդ մասի եւ Հ.Հ. քր. դատ. օր-ի 66-րդ հոդվածի. - Կիրառվելիք դրույթները՝ չկիրառելու սահմանադրականությունը՝ ըստ Հ.Հ. Սահմանադրության. հոդված 11.3, հոդված 14, հոդված 14.1, հոդված 20 պահանջների»: Իր՝ 21.04.2008թ. դիմումում դիմող Ռ. Մանուկյանը սահմանադրական դատարանին խնդրել է. «... քննեք. իմ՝ կողմից վիճարկվող դրույթների օրինականությունները, կայացնելով օրինական, ողջամիտ որոշում: - Որով հնա-

ՀՀ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԸ

րավոր կլինի վերականգնելու. իմ՝ իրավունքները եւ գործարար համբավը՝ ըստ Հ.Հ. Սահմանադրության. հոդվածներ՝ 3; 14; 14.1; 18; 19; 20; 21; 23; 32; 37; 48 (1-ին մասի, 12-րդ կետի, 2-րդ մասի) պահանջներով:....»:

3. ՀՀ դատական օրենսգիրքը եւ «Փաստաբանության մասին» ՀՀ օրենքը կոչված են կարգավորելու համապատասխանաբար՝ Հայաստանի Հանրապետությունում դատական իշխանության (բացառությամբ ՀՀ սահմանադրական դատարանի), ինչպես նաեւ փաստաբանության կազմակերպման եւ գործունեության հետ կապված իրավահարաբերությունները, ուղղված են ՀՀ Սահմանադրությամբ, օրենքներով եւ իրավական այլ ակտերով նախատեսված՝ անձանց իրավունքների, ազատությունների եւ օրինական շահերի դատական պաշտպանության եւ անձանց՝ իրավաբանական օգնություն ստանալու իրավունքի երաշխավորմանը:

ՀՀ դատական օրենսգրքի 13 հոդվածի 6-րդ կետը սահմանում է.

«Հոդված 13. Դատավորի անձեռնմխելիությունը

6. Դատավորի կողմից շահադիտական կամ անձնական այլ դրդումներով ակնհայտ անարդար դատավճիռ, վճիռ կամ դատական այլ ակտ կայացնելու փաստի առթիվ քրեական հետապնդում չի կարող հարուցվել, եթե այդ ակտը վերադաս դատարանի կողմից բեկանված չէ»:

Դիմողներ Սիքայել, Մարիետտա եւ Մադլենա Բաբայանները գտնում են, որ վերոհիշյալ 13 հոդվածի 6-րդ կետի դրույթը չի համապատասխանում ՀՀ Սահմանադրության 1, 2, 3, 5, 6, 8, 14, 14.1. հոդվածներին, 16 հոդվածի 7-րդ կետին, 18 հոդվածին, 19 հոդվածի 1-ին պարբերությանը, 22 հոդվածին, 43 հոդվածի 2-րդ պարբերությանը, 91 հոդվածի 1-ին պարբերությանը, 92 հոդվածի 2-րդ պարբերությանը, 97 հոդվածի 1-ին պարբերությանը:

«Փաստաբանության մասին» ՀՀ օրենքի 29.1. հոդվածը սահմանում է.

«Հոդված 29.1. Հայաստանի Հանրապետության վճռաբեկ դատարանում հավատարմագրված փաստաբանը

1. Հավատարմագիրը փաստաբանին տրամադրվում է օրենքով նախատեսված դեպքերում եւ կարգով՝ Հայաստանի Հանրապետության վճռաբեկ դատարանում փաստաբանական գործունեություն իրականացնելու համար:

2. Հավատարմագիր ստանալու համար փաստաբանը յուրաքանչյուր տարի՝ նոյեմբերի 20-ից 30-ը ընկած ժամանակահատվածում, գրավոր դիմում է ներկայացնում Հայաստանի Հանրապետության վճռաբեկ դատարանի նախագահին:

3. Դիմումի հետ միասին ներկայացվում են հավատարմագիր տրամադրելու վերաբերյալ Պալատի տասը այլ փաստաբանների գրավոր համաձայնությունները:

Յուրաքանչյուր փաստաբան օրացուցային տարվա ընթացքում իրավունք ունի միայն մեկ փաստաբանի հավատարմագիր տրամադրելու համար համաձայնություն տալու: Եթե միեւնույն փաստաբանը տվել է մեկից ավելի փաստաբանի հավատարմագրման համաձայնություն, ապա նախապատվությունը տրվում է վճռաբեկ դատարան ավելի վաղ ներկայացված համաձայնությանը:

4. Դիմումը եւ դրան կից փաստաթղթերը հանձնվում են Հայաստանի Հանրապետության վճռաբեկ դատարանի գրասենյակ: Դիմումը եւ դրան կից փաստաթղթերն ընդունելիս դրանց վրա նշվում են հանձնման օրը եւ ժամը:

5. Հավատարմագրերը տրամադրվում են Հայաստանի Հանրապետության վճռաբեկ դատարանի նախագահի կողմից՝ տվյալ փաստաբանին հավատարմագրելուց հետո՝ մեկշաբաթյա ժամկետում:

6. Հայաստանի Հանրապետության վճռաբեկ դատարանի նախագահը, ստանալով փաստաբանի դիմումը եւ դրան կից փաստաթղթերը, ստուգում է դրանց համապատասխանությունն օրենքով նախատեսված պահանջներին եւ հավատարմագրում է փաստաբանին դեկտեմբերի 1-ից 10-ը ընկած ժամանակահատվածում:

Հավատարմագիրը տրամադրվում է տասներեք ամիս գործողության ժամկետով:

7. Հավատարմագրի գործողությունը դադարեցված է ճանաչվում, եթե՝
ա) լրացել է հավատարմագրի ժամկետը.

բ) դադարեցվել է արտոնագրի գործողությունը.

գ) փաստաբանը գրավոր դիմել է հավատարմագրի գործողությունը դադարեցնելու համար:

8. Եթե վճռաբեկ բողոք բերած փաստաբանի հավատարմագրի գործողությունը դադարեցված է ճանաչվում բողոքը ներկայացնելուց հետո, սակայն մինչեւ վճռաբեկ դատարանում բողոքի քննության պահը, ապա բերված բողոքը ենթակա է քննության:

9. Փաստաբանական պալատի նախագահը փաստաբանների արտոնագրերի գործողությունը դադարեցված ճանաչելու դեպքում եռօրյա ժամկետում այդ մասին տեղեկացնում է Հայաստանի Հանրապետության վճռաբեկ դատարանի նախագահին:

10. Փաստաբանին տրամադրված փաստաբանական գործունեություն իրականացնելու արտոնագրի գործողության կասեցումը հանգեցնում է տրամադրված հավատարմագրի գործողության կասեցման»:

Դիմող Գ. Գյոզալյանը գտնում է, որ վերոհիշյալ 29.1. հոդվածը չի համապատասխանում ՀՀ Սահմանադրության 14.1. եւ 18 հոդվածներին:

4. Դիմումների ուսումնասիրությունը վկայում է, որ միմյանց հետ համա-

կարգային առումով փոխկապակցված դրույթների սահմանադրականությունը վիճարկելու միջոցով դիմողները հիմնականում բարձրացնում են վճռաբեկ դատարանում հավատարմագրված փաստաբանների ինստիտուտի կազմավորման, ինչպես նաև վճռաբեկ դատարանում հավատարմագրված փաստաբանների միջոցով վճռաբեկ բողոք բերելու պարտադիր պահանջ նախատեսելու սահմանադրականության հարցերը:

Քաղաքացիական դատավարության բնագավառում վճռաբեկ դատարանում հավատարմագրված փաստաբանների ինստիտուտի առնչությամբ դիմողներն իրենց դիրքորոշումները հիմնականում պատճառաբանում են հետևյալ փաստարկներով.

ա/ Սահմանադրության 14.1. հոդվածի երկրորդ պարբերության եւ Մարդու իրավունքների եւ հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիայի ուժով խտրականությունը, կախված, ի թիվս այլոց, անձնական կամ սոցիալական բնույթի այլ հանգամանքներից, արգելվում է: Մինչդեռ օրենսդիրը, «Փաստաբանության մասին» ՀՀ օրենքի 29.1. հոդվածով կիրառելով խտրականություն փաստաբանների միջև, այդուհանդերձ, չի բացահայտել բուն հարցի էությունը, այն է՝

- ո՞րն է կիրառվող խտրականության մոտիվացիան,
- արդյո՞ք կիրառվող խտրականությունն օբյեկտիվ է եւ ողջամիտ,
- կիրառվող միջոցների եւ հետապնդվող նպատակի միջև արդյո՞ք առկա է ողջամիտ հարաբերակցություն,

բ/ յուրաքանչյուր ոք ունի իր իրավունքները եւ ազատություններն օրենքով չարգելված բոլոր միջոցներով պաշտպանելու, պետական մարմինների առջև իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցի, հավասարության պայմաններում, արդարության բոլոր պահանջների պահպանմամբ, անկախ եւ անկողմնակալ դատարանի կողմից ողջամիտ ժամկետում իր գործի հրապարակային քննության իրավունք: Դիմողներից քաղաքացի Գ. Գյոզալյանը հղում կատարելով Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի՝ Բելգիայի ոստիկանության ազգային արհմիությունն ընդդեմ Բելգիայի գործով 27.10.1975թ. վճռի 44-46-րդ կետերին՝ գտնում է, որ Սահմանադրության 14.1. հոդվածով սահմանված խտրականության ինստիտուտը չունի ինքնուրույն բնույթ, այն ավելի շատ հանդես է գալիս որպես ածանցյալ նորմ եւ լրացնում է Սահմանադրության այլ հոդվածները՝ կազմելով ինտեգրացված մասը Սահմանադրության յուրաքանչյուր հոդվածի, որոնք սահմանում են իրավունքներ եւ ազատություններ՝ անկախ իրենց բնույթից: Մինչդեռ վերը նշված հիմնավորման լույսի ներքո «Փաստաբանության մասին» ՀՀ օրենքի 29.1. հոդվածով կիրառված խտրականությունը հնարավորություն է ստեղծում մարդու սահմա-

նադրական այլ իրավունքների, մասնավորապես՝ Սահմանադրության 18 եւ 19 հոդվածներով երաշխավորված իրավունքների խախտման համար,

զ/ համաձայն ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 223 հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետի, 231 հոդվածի 2-րդ մասի, 233 հոդվածի 1-ին մասի 3-րդ կետի՝ վճռաբեկ բողոք կարող է բերել միայն վճռաբեկ դատարանում հավատարմագրված փաստաբանը, իսկ քանի որ այդ բողոքը չի բխում վերջինիս շահերից, նման բողոք բերելու հնարավորությունը հավասարեցվում է զրոյի, եւ անձը, ձեռնարկներն զրկված չլինելով հավատարմագրված փաստաբանի միջոցով դատական ակտը բողոքարկելու հնարավորությունից, գործնականում զրկվում է այդպիսի հնարավորությունից, խախտվում է Սահմանադրության 18 եւ 19 հոդվածներով նախատեսված իրավունքների պաշտպանությունը:

Քրեական դատավարության բնագավառում վճռաբեկ դատարանում հավատարմագրված փաստաբանների ինստիտուտի առնչությամբ դիմողներն իրենց դիրքորոշումները հիմնականում պատճառաբանում են նրանով, որ քրեական դատավարության բնագավառում հավատարմագրված փաստաբանի ինստիտուտը կարգավորող օրենսդրական դրույթները սահմանափակում են դատարանում գործերն անձամբ վարելու իրենց դատավարական իրավունքը՝ խախտելով Սահմանադրության 18 եւ 19 հոդվածներով նախատեսված իրավունքների պաշտպանությունը:

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 233 հոդվածի 1-ին մասի 4-6-րդ կետերի, 2-րդ եւ 4-րդ մասերի առնչությամբ դիմող Հ. Ռուշանյանն իր դիրքորոշումը հիմնականում պատճառաբանում է նրանով, որ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 233 հոդվածի 1-ին մասի 4-6-րդ կետերի, 2-րդ եւ 4-րդ մասերի դրույթներն իրենց բնույթով այնպիսին են, որ առաջացնում են կոռուպցիոն ռիսկ՝ սահմանափակելով Սահմանադրության 18 եւ 19 հոդվածներով երաշխավորված իրավունքների պաշտպանությունը: Իսկ դիմող Հ. Ռաֆյանն օրենսգրքի 233 հոդվածի վերոհիշյալ դրույթների սահմանադրականության առնչությամբ պնդում է, որ ՀՀ վճռաբեկ դատարան դիմելու իրավունքի իրացումն ամբողջովին պայմանավորված լինելով միայն հավատարմագրված փաստաբանի ցանկությամբ, սահմանափակում է դատական մատչելիության իրավունքը եւ դրանով հակասում Մարդու իրավունքների եւ հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի դրույթներին:

ՀՀ դատական օրենսգրքի 13 հոդվածի 6-րդ կետի առնչությամբ դիմողներ Միքայել, Մարիետտա եւ Մադլենա Բաբալյանների ներկայացուցիչ Ռ. Տեր-Վարդանյանն իր դիրքորոշումը հիմնականում պատճառաբանում է նրանով, որ դատավորի կողմից շահադիտական կամ անձնական այլ դրդումներով ակնհայտ անարդար դատավճիռ, վճիռ կամ դատական այլ

ՀՀ ՍԱՀՄԱՆԱԳՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԸ

ակտ կայացնելու փաստի առթիվ քրեական հետապնդման հարուցումը դատական ակտը վերադաս դատարանի կողմից բեկանված լինելու հանգամանքով պայմանավորելը հարիր չէ իրավական պետությանը, ստեղծում է ակնհայտ անարդար դատական ակտերի կայացման շարունակական գործընթացի հնարավորություն: Բացի դրանից, ըստ դիմողների ներկայացուցչի՝ դատավորի կողմից շահադիտական կամ անձնական այլ դրույմներով ակնհայտ անարդար դատավճիռ, վճիռ կամ դատական այլ ակտ կայացնելու փաստի առթիվ քրեական հետապնդման հարուցումը դատական ակտը վերադաս դատարանի կողմից բեկանված լինելու հանգամանքով պայմանավորելը գրկում է ՀՀ վճռաբեկ դատարանի կողմից ակնհայտ անարդար դատական ակտ կայացնելու փաստի առթիվ քրեական հետապնդում հարուցելու հնարավորությունից:

5. Առարկելով դիմողների փաստարկների դեմ՝ պատասխանող կողմը գտնում է, որ դիմումներում նշված վիճարկվող դրույթները կարելի է պայմանականորեն բաժանել հետևյալ խմբերի՝

ա) վճռաբեկ դատարանում քրեական եւ քաղաքացիական գործերով հանդես գալու համար սահմանված հավատարմագրված փաստաբանի ինստիտուտի սահմանադրականության հարցը,

բ) վճռաբեկ բողոքի ընդունելիության ընթացակարգերի հարցը,

գ) դատավորի անձեռնմխելիության բարձր աստիճանը՝ կապված դատական ակտերի կայացման հետ:

Անդրադառնալով Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքին՝ պատասխանողը նշում է, որ այդ դատարանի վճիռներում մասնավորապես շեշտվում է, որ դատարան դիմելու իրավունքը բացարձակ իրավունք չէ, եւ որ այն կարող է որոշակիորեն սահմանափակվել, հատկապես բողոքի ընդունելիության հարցում, քանի որ դատարան դիմելու դեպքում պետք է հաշվի առնվեն եւ կոնկրետ պետության դատական համակարգը, եւ առանձնահատկություններն ու օրենսդրական կարգավորումները, մասնավորապես՝ վերաքննիչ, վճռաբեկ ատյանների նշանակությունը, որտեղ վճռաբեկ բողոքի ընդունելիության համար կարող են նախատեսվել ավելի խիստ պայմաններ:

Ելնելով միջազգային իրավական մոտեցումներից եւ փորձից՝ պատասխանողը նաեւ կարեւորեց, որ ներկայացուցիչների միջոցով դատական ակտերի բողոքարկման ինստիտուտը չի կարող անհնարին դարձնել արդարադատության մատչելիության իրավունքի իրացումը յուրաքանչյուր անձի համար:

Պատասխանող կողմը գտնում է, որ ՀՀ վճռաբեկ դատարանում դատավարությունն ամբողջովին գրավոր է, ուստի գործի նյութերի հետազոտ-

մանն անձնական մասնակցության անհրաժեշտություն չի առաջանում: Բացի դրանից, ապացույցներ չեն հետազոտվում: Անհրաժեշտ է, սակայն, որ վճռաբեկ բողոքը համապատասխանի օրենքի պահանջներին եւ ներկայացվի այն ներկայացնելու լիազորություն ունեցող անձի միջոցով: Հայաստանի Հանրապետությունում սահմանափակումը վերաբերում է ՀՀ վճռաբեկ դատարան վճռաբեկ բողոք բերելու իրավունք ունեցող սուբյեկտներին, ընդ որում, այդ սուբյեկտներից հավատարմագրված փաստաբանները հավատարմագրվում են փաստաբանների որոշմամբ՝ կամքի ազատ արտահայտմամբ, որը չի խաթարում փաստաբանական գործունեության անկախության սկզբունքը:

Ըստ պատասխանողի՝ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 223 հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետը «...թեւ շարադրված է իրավունքի տեսքով, սակայն իրականում սահմանափակում է ստորադաս դատարանի՝ օրինական ուժի մեջ մտած գործն ըստ էության լուծող դատական ակտը վճռաբեկ դատարանում բողոքարկելու իրավունք ունեցող սուբյեկտների այդ իրավունքը անձամբ իրականացնելու հնարավորությունը եւ սահմանում է ընթացակարգային արգելք, այն է՝ այդ իրավունքից հնարավոր է օգտվել բացառապես վճռաբեկ դատարանում հավատարմագրված փաստաբանների միջոցով»: Հիշյալ հարցում կիրառվել է օրենսդրական տեխնիկայի այն կանոնը, որ ընդհանրական սահմանափակումը փոխարինվում է հստակ ձեւակերպված իրավունքով ու դրա իրականացման մեխանիզմով: Ընդ որում, խոսքը վերաբերում է ոչ թե վճռաբեկ դատարան դիմելու իրավունքի սահմանափակմանը, այլ այդ իրավունքի իրականացման մեխանիզմի հստակ սահմանմանը:

Միաժամանակ, պատասխանող կողմը գտնում է, որ ՀՀ սահմանադրական դատարանի վարույթում գտնվող թե քրեական եւ թե քաղաքացիական գործերով այդ ինստիտուտի՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության վերաբերյալ մի շարք գործերի առկայությունը թերեւս ահազանգում է պրակտիկայում վճռաբեկ բողոքների ընդունելիությանն առնչվող խնդիրների մասին, ինչը ենթադրում է օրենսդրության կատարելագործման անհրաժեշտության մասին:

Վեճի առարկա այլ հոդվածների առնչությամբ պատասխանող կողմը գտնում է, որ եթե ընդունվում է, որ վճռաբեկ դատարան հավատարմագրված փաստաբանի միջոցով ներկայանալու ինստիտուտը համապատասխանում է ՀՀ Սահմանադրությանը, ապա ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 233 հոդվածի 1-ին մասի 3-րդ կետը նույնպես չի հակասում ՀՀ Սահմանադրությանը, քանի որ ծառայում է վճռաբեկ դատարանում հավատարմագրված փաստաբանի միջոցով ներկայանալու ինստիտուտի իրականացմանը: ՀՀ քաղաքացիական դատավարության

օրենսգրքի 233 հոդվածի 1-ին մասի 4-րդ կետը նույնպես չի հակասում ՀՀ Սահմանադրությանը, քանի որ ամրագրելով վճռաբեկ դատարան դիմելու համար օրենքով կամ վճռաբեկ դատարանի կողմից սահմանված ժամկետներում բողոք բերելու իրավունքը եւ այդ իրավունքն իրականացնելու համար ժամկետներով սահմանափակված պարտականությունը՝ պարտադրում է գործի մասնակիցներին, հավատարմագրված փաստաբաններին եւ դատարանին օրենքով վերապահված լիազորություններն իրականացնել ժամկետային որոշակի շրջանակում, ինչն իր հերթին նպաստում է արդյունավետ արդարադատության իրականացմանը:

Պատասխանող կողմը գտնում է, որ ՀՀ դատական օրենսգրքի 13 հոդվածի 6-րդ կետի՝ ՀՀ Սահմանադրությանը անհամապատասխանության վերաբերյալ ներկայացված հիմնավորումներն անհիմն են եւ դիմումը ենթակա է մերժման: Ըստ պատասխանողի՝ դատական ակտն արդար է այնքան ժամանակ, քանի դեռ չի բեկանվել օրենքով սահմանված կարգով: Դատական ակտի արդար կամ անարդար, կամ ակնհայտ անարդար լինելու մասին գնահատականը տրվում է բացառապես այն դատական ատյանի կողմից, որն իրավասու է բեկանել այն կամ թողնել օրինական ուժի մեջ: Եթե դատական ակտն անարդար կամ ակնհայտ անարդար է, այն կարող է վերանայվել օրենքով սահմանված կարգով եւ հիմքերով:

6. Բոլոր դիմողներն էլ ինչպես ՀՀ քաղաքացիական դատավարության եւ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքերի առանձին դրույթների, այնպես էլ «Փաստաբանության մասին» ՀՀ օրենքի 29.1. հոդվածի սահմանադրականությունը վիճարկելու միջոցով վիճարկում են մի ամբողջ դատավարական ինստիտուտի՝ ՀՀ վճռաբեկ դատարանում հավատարմագրված փաստաբանի ինստիտուտի սահմանադրականության հարցը: Ուստի սահմանադրական դատարանը, «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 68 հոդվածի 9-րդ մասին համապատասխան, հարկ է համարում անդրադառնալ այդ ինստիտուտի իրավակարգավորման բոլոր տարրերի, մասնավորապես, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի վիճարկվող դրույթների հետ համակարգային փոխկապակցվածության մեջ գտնվող՝ օրենսգրքի 426.2 հոդվածի սահմանադրականությանը՝ այն մասով, որը վերաբերում է նոր երեսան եկած հանգամանքներով դատական ակտերը վերանայելու կապակցությամբ դիմում ներկայացնելու՝ հավատարմագրված փաստաբանի իրավունքին, 426.5 հոդվածի սահմանադրականությանը՝ այն մասով, որ նոր երեսան եկած հանգամանքների մասին հայտարարություններն ուղարկվում են հավատարմագրված փաստաբանին, 426.6 հոդվածի սահմանադրականությանը՝ հավատարմագրված փաստաբանների գործողություններին վերաբե-

րող մասով, ինչպես նաև ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 40 հոդվածի 2-րդ մասի սահմանադրականությանը:

Սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ հավատարմագրված փաստաբանի ինստիտուտն իր կարգավորումն է գտել նաև ՀՀ դատական օրենսգրքում (56 հոդված) եւ ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքում (19 հոդվածի 3-րդ մաս):

7. ՀՀ վճռաբեկ դատարանում հավատարմագրված փաստաբանների ինստիտուտի նախատիպն է հանդիսանում հատուկ արտոնագիր ունեցող փաստաբանների ինստիտուտը: Վերջինս նախատեսված էր ՀՀ Սահմանադրության՝ 1995թ. հուլիսի 5-ի խմբագրությամբ տեքստի 93 հոդվածով, որի համաձայն՝ «Օրինական ուժի մեջ մտած վճիռները, դատավճիռները եւ որոշումները վճռաբեկ դատարանում վերանայվում են գլխավոր դատախազի, նրա տեղակալների կամ հատուկ արտոնագիր ունեցող եւ վճռաբեկ դատարանում գրանցված փաստաբանների բողոքների հիման վրա»: Այսինքն՝ հատուկ արտոնագիր ունեցող եւ վճռաբեկ դատարանում գրանցված փաստաբանի ինստիտուտն ունեւր սահմանադրաիրավական կարգավորում:

Մինչեւ 21.02.2007թ. «ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքում փոփոխություններ եւ լրացումներ կատարելու մասին» ՀՕ-93-Ն եւ «ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքում փոփոխություններ եւ լրացումներ կատարելու մասին» ՀՕ-98-Ն օրենքներով կատարված օրենսդրական փոփոխությունները նախատեսված էր քրեական եւ քաղաքացիական գործերով վճռաբեկ բողոք բերելու երկու կարգ՝ անմիջականորեն վճռաբեկ բողոք ներկայացնելու կարգ եւ միջնորդավորված կարգ: Միջնորդավորված կարգը, ՀՀ Սահմանադրության՝ մինչեւ 2005թ. փոփոխությունները տեքստի 93 հոդվածին համահունչ, իրացվում էր ոչ միայն ՀՀ գլխավոր դատախազի եւ նրա տեղակալների միջոցով, այլեւ հատուկ արտոնագիր ունեցող եւ վճռաբեկ դատարանում գրանցված փաստաբանների ինստիտուտի միջոցով: 2005թ. սահմանադրական բարեփոխումների արդյունքում, նպատակ ունենալով բարձրացնել արդարադատության արդյունավետությունն ու մատչելիությունը, հատուկ արտոնագիր ունեցող եւ վճռաբեկ դատարանում գրանցված փաստաբանի ինստիտուտի վերաբերյալ դրույթը ՀՀ Սահմանադրությունից վերացվեց: Սակայն մինչեւ ՀՀ քաղաքացիական եւ քրեական դատավարության օրենսգրքերում 2006թ. հունիսի 1-ին կատարված բարեփոխումները, այն պահպանվեց ընթացիկ օրենսդրության մեջ: Արդյունքում, որոշ ժամանակահատվածում վճռաբեկ բողոք բերելու միջնորդավորված կարգը պահպանվեց միայն ՀՀ գլխավոր դատախազի եւ նրա տեղակալների առնչությամբ, քանի որ Ազգային ժողովի կողմից 2006 թվականի հունիսի 1-ին ընդունված «ՀՀ քաղաքացիական

դատավարության օրենսգրքում փոփոխություններ եւ լրացումներ կատարելու մասին» ՀՕ-107-Ն եւ «ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքում փոփոխություններ եւ լրացումներ կատարելու մասին» ՀՕ-108-Ն օրենքներով (ուժի մեջ են մտել 16.07.06թ.) հատուկ արտոնագիր ունեցող եւ վճարել դատարանում գրանցված փաստաբանների ինստիտուտը վերացվեց նաեւ ընթացիկ օրենսդրության մեջ: Ընդ որում, ի տարբերություն քրեական դատավարության, քաղաքացիական դատավարությունում չնայած նույնպես վերացվեց հատուկ արտոնագիր ունեցող փաստաբանի միջոցով վճարել դատարան դիմելու պահանջը, այնուամենայնիվ, ամրագրվեց փաստաբանի միջոցով վճարել բողոք բերելու պահանջը:

Ամիջականորեն վճարել բողոք ներկայացնելու կարգն ի սկզբանե վերաբերում էր միայն վերաքննիչ դատարանի օրինական ուժի մեջ չմտած դատական ակտերի դեմ բերվող վճարել բողոքներին, իսկ միջնորդավորված կարգը՝ առաջին ատյանի եւ վերաքննիչ դատարանի օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտերի դեմ բերվող վճարել բողոքներին: Նշված երկու կարգերի զուգահեռաբար գործելու իմաստը կայանում էր նրանում, որ բարձրացվեր դատավարության մասնակիցների դատավարական կարգապահությունը, երաշխավորվեր գործի քննության ողջամիտ ժամկետների պահպանումը, ինչպես նաեւ, որպեսզի վճարել դատարանը զերծ մնար անհիմն վճարել բողոքներ ներկայացվելու հետեւանքով ավելորդ ծանրաբեռնվածությունից:

Սահմանադրական դատարանը հարկ է համարում հիշատակել «Անձանց ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 404 եւ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 223 հոդվածներով նախատեսված դատական պաշտպանության իրավունքի իրագործումն ապահովելու մասին» ՀՀ դատարանների նախագահների խորհրդի 2006թ. հունիսի 13-ի որոշումը, որն ընդունվել է մինչեւ 01.06.06թ. ՀՕ-107-Ն եւ ՀՕ-108-Ն օրենքների ուժի մեջ մտնելը եւ ըստ էության հանդիսացել է Սահմանադրության տեքստից (մինչև 2005թ. փոփոխությունները) հատուկ արտոնագիր ունեցող եւ վճարել դատարանում հավատարմագրված փաստաբանի ինստիտուտի վերաբերյալ դրույթը վերացնելու իրավական արձագանք: Նախագահների խորհուրդը, մասնավորապես, հաշվի է առել, որ «ՀՀ Սահմանադրության (2005թ. խմբագրությամբ) դատական իշխանությանը նվիրված 6-րդ գլխում հատուկ արտոնագիր ունեցող եւ վճարել դատարանում գրանցված փաստաբանի ինստիտուտ նախատեսված չէ: Բացի դրանից, լրացել է նաեւ նշված փաստաբանների հատուկ արտոնագրերի՝ օրենքով սահմանված ժամկետը: Իսկ հատուկ արտոնագրեր օրենքով սահմանված կարգով այլ փաստաբանի տրված չեն»: ... Նկատի ունենալով, որ ՀՀ Սահմանադրության (2005թ. խմբագրությամբ) 6-րդ հոդվածի համաձայն «Սահմանադրության

րությունն ունի բարձրագույն իրավաբանական ուժ եւ նրա նորմերը գործում են անմիջականորեն», հիմք ընդունելով Հայաստանի Հանրապետության կողմից վավերացված միջազգային պայմանագրերով եւ ՀՀ Սահմանադրությամբ ամրագրված դատական պաշտպանության իրավունքի սահմանափակման անթույլատրելիությունը, մասնավորապես, որոշվել է, որ 1. Վճռաբեկ դատարանի կողմից քննության են ենթակա՝ 1.1. Օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտերի դեմ գործին մասնակցող անձանց, գործին մասնակից չդարձած անձանց, վճռաբեկ բողոքները, որոնց իրավունքների եւ պարտականությունների վերաբերյալ կայացվել է դատական ակտ:

01.06.2006թ. ՀՕ-107-Ն եւ ՀՕ-108-Ն օրենքներով հատուկ արտոնագիր ունեցող փաստաբանի միջոցով վճռաբեկ բողոք ներկայացնելու պահանջը վերացնելուն հետեւեցին 07.07.2006թ. ՀՕ-152-Ն եւ ՀՕ-153-Ն օրենքներով կատարված փոփոխությունները, որոնցով, ի թիվս այլոց, սահմանվեց վերաքննիչ դատարանի դատական ակտի օրինական ուժի մեջ մտնելու նոր կարգ: Համաձայն այդ փոփոխությունների՝ վերաքննիչ դատարանի ակտերն օրինական ուժի մեջ են մտնում հրապարակման պահից:

01.06.2006թ. ՀՕ-107-Ն եւ ՀՕ-108-Ն օրենքներով եւ 07.07.2006թ. ՀՕ-153-Ն եւ ՀՕ-152-Ն օրենքներով կատարված փոփոխությունների արդյունքում, փաստորեն, ՀՀ Սահմանադրության 2005թ. խմբագրությամբ տեքստին համահունչ, վերացվեց վճռաբեկ դատարան դիմելու միջնորդավորված կարգը (բացառությամբ՝ դատախազի եւ նրա տեղակալների մասով), իսկ անմիջական կարգը, վերաքննիչ դատարանի ակտերի ուժի մեջ մտնելու նոր կարգի սահմանման հետեւանքով, պահպանվեց միայն առաջին ատյանի եւ վերաքննիչ դատարանի՝ օրինական ուժի մեջ մտած վճիռների, դատավճիռների եւ որոշումների բողոքարկման առնչությամբ: Օրենսդրական նման կարգավորումը շարունակվեց մինչեւ 21.02.2007թ. ՀՕ-98-Ն եւ ՀՕ-93-Ն օրենքների ընդունումը, որոնցով վերացվեց վճռաբեկ դատարան դիմելու անմիջական կարգը եւ սահմանվեց բացառապես հավատարմագրված փաստաբանների ինստիտուտի միջոցով գործող միջնորդավորված կարգը: Նշված օրենքներով կատարված փոփոխությունների արդյունքում՝ վճռաբեկության կարգով բողոքարկման էին ենթակա առաջին ատյանի եւ վերաքննիչ դատարանի՝ օրինական ուժի մեջ մտած վճիռները, դատավճիռներն ու որոշումները, այն էլ միայն հավատարմագրված փաստաբանների միջոցով:

21.02.2007թ. ՀՕ-98-Ն եւ ՀՕ-93-Ն օրենքներին զուգահեռ ՀՀ Ազգային ժողովի կողմից 21.02.07թ. ընդունված եւ 07.04.2007թ. ուժի մեջ մտած՝ «Փաստաբանության մասին» ՀՀ օրենքում փոփոխություններ եւ լրացումներ կատարելու մասին» ՀՕ-95-Ն օրենքով «Փաստաբանության մասին» ՀՀ օրենքը լրացվել է ՀՀ վճռաբեկ դատարանում հավատարմագրված

ՀՀ ՍԱՀՄԱՆԱԳՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԸ

փաստաբանների ինստիտուտին նվիրված 29.1. հոդվածով, որով սահմանվել է հավատարմագրի տրամադրման կարգը:

28.11.2007թ. «ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքում փոփոխություններ եւ լրացումներ կատարելու մասին» ՀՕ-270-Ն եւ «ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքում փոփոխություններ եւ լրացումներ կատարելու մասին» ՀՕ-277-Ն ՀՀ օրենքներով փոփոխության ենթարկվեց նաեւ վճռաբեկության կարգով բողոքարկման ենթակա դատական ակտերի շրջանակը, ինչն արդյունք էր 18.05.2007թ. ուժի մեջ մտած ՀՀ դատական օրենսգրքի 22 եւ 50 հոդվածների պահանջների:

Փաստորեն, վերջին օրենսդրական փոփոխությունների արդյունքում գործում է վճռաբեկ դատարան դիմելու միայն միջնորդավորված կարգը եւ միայն վերաքննիչ դատարանի՝ գործն ըստ էության լուծող եւ գործն ըստ էության չլուծող դատական ակտերի առնչությամբ:

8. Սույն գործի շրջանակներում սահմանադրական դատարանը, հաշվի առնելով նաեւ «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 68 հոդվածի 7-րդ մասի պահանջները, անհրաժեշտ է համարում պարզել.

- բխու՞մ է, արդյոք, փաստաբանների հավատարմագրման ինստիտուտը փաստաբանության վերաբերյալ միջազգային իրավական, ինչպես նաեւ «Փաստաբանության մասին» ՀՀ օրենքով հաստատագրված իրավակարգավորման ընդհանուր սկզբունքներից (մասնավորապես՝ ինքնակառավարման եւ իրավահավասարության սկզբունքներ),

- ապահովվա՞ծ են, արդյոք, վճռաբեկ դատարանում հավատարմագրված փաստաբանների՝ ՀՀ վճռաբեկ դատարանից անկախությունն ու ինքնուրույնությունը,

- ապահովվա՞ծ են, արդյոք, վիճարկվող ինստիտուտի ներկա իրավակարգավորման պայմաններում անձի իրավունքների դատական պաշտպանության մատչելիության եւ դատական պաշտպանության արդյունավետ միջոցների իրավունքները:

9. Փաստաբանության ինստիտուտի կարգավիճակը սահմանված է «Փաստաբանության մասին» ՀՀ օրենքով: Ըստ այդ օրենքի՝ փաստաբանությունը փաստաբանների մասնագիտական միավորում է, որը, հանդիսանալով քաղաքացիական հասարակության ինստիտուտ, դուրս է պետական եւ տեղական ինքնակառավարման մարմինների համակարգից (օրենքի հոդված 3-ի 1-ին պարբերություն): Փաստաբանությունը գործում է անկախության, օրինապահության, ինքնակառավարման եւ փաստաբանների իրավահավասարության սկզբունքների հիման վրա:

Իր հերթին, փաստաբանական գործունեությունն իրավապաշտպան

գործունեության տեսակ է, որն ուղղված է իրավաբանական օգնություն ստացողի հետապնդած օրինական շահերի իրականացմանը՝ օրենքով չարգելված միջոցներով եւ եղանակներով: Որպես կանոն, փաստաբանական գործունեությունը կրում է ձեռնարկատիրական բնույթ:

Համաձայն ՀՀ փաստաբանների պալատի տրամադրած տեղեկությունների՝ 2008թ. հունիսի 11-ի դրությամբ փաստաբանական գործունեության արտոնագիր ունի 715 փաստաբան: 43 փաստաբանի փաստաբանական գործունեության արտոնագրի գործողությունը կասեցված է: Պալատի գրանցման օրվանից ի վեր (2005թ. հոկտեմբերի 28) դադարեցվել է թվով 30 փաստաբանի փաստաբանական գործունեության արտոնագրի գործողություն:

Համաձայն ՀՀ դատական դեպարտամենտի տրամադրած տեղեկատվության՝ ՀՀ վճռաբեկ դատարանում հավատարմագրված փաստաբանների ինստիտուտի ներդրումից ի վեր՝ փաստաբանների կողմից հավատարմագիր ստանալու համար ՀՀ վճռաբեկ դատարանի գրասենյակ է ներկայացվել 62 դիմում, որից 59-ը բավարարվել է եւ, համապատասխանաբար, տրվել է 59 հավատարմագիր, 3-ը մերժվել է «Փաստաբանության մասին» ՀՀ օրենքի 29.1. հոդվածի 3-րդ մասի պահանջների խախտմամբ կազմված լինելու հիմքով:

10. ՀՀ վճռաբեկ դատարանում հավատարմագրված փաստաբանի ինստիտուտի նախատիպը հատուկ արտոնագիր ունեցող փաստաբանի ինստիտուտն էր: ՀՀ վճռաբեկ դատարանում փաստաբանների հավատարմագրման կարգի եւ վճռաբեկ դատարանում փաստաբանական գործունեության համար հատուկ արտոնագիր տրամադրելու կարգի համեմատական վերլուծության արդյունքներով սահմանադրական դատարանն արձանագրում է այդ երկու ինստիտուտների ձեւավորման կարգերի միջեւ հետեւյալ առանցքային եւ հավատարմագրված փաստաբանների ինստիտուտի անկախության ու ինքնուրույնության ապահովման տեսանկյունից առանցքային նշանակություն ունեցող տարբերությունները.

ա/ հատուկ արտոնագիր տրամադրելու գործընթացն սկսվում է ավարտվում էր փաստաբանների պալատի շրջանակներում, վճռաբեկ դատարանի նախագահն այդ գործընթացին որեւէ մասնակցություն չուներ. հատուկ արտոնագիրը տրամադրում էր փաստաբանների պալատի նախագահը եւ այն էլ կոլեգիալ մարմնի՝ փաստաբանների պալատի ընդհանուր ժողովի փակ գաղտնի քվեարկության արդյունքներով ընդունված որոշման հիման վրա: Մինչդեռ հավատարմագրված փաստաբանների դեպքում հավատարմագիրը տրամադրում է ՀՀ վճռաբեկ դատարանի նախագահը, ՀՀ փաստաբանների պալատի մարմիններն ըստ էության այդ գործընթացում որեւէ դերակատարում չունեն,

ՀՀ ՍԱՀՄԱՆԱԳՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԸ

բ/ հատուկ արտոնագրի տրամադրման հիմքում ընկած էր փաստաբանական գործունեության արտոնագիր ունեցող փաստաբանների եւ հատուկ արտոնագիր ունեցող փաստաբանների տարբերակման ծանրակշիռ չափանիշ, այն է՝ մասնագիտական պատրաստվածության աստիճանը եւ մասնագիտական գիտելիքների որակը: Եթե փաստաբանական գործունեություն իրականացնելու համար արտոնագիրը տրամադրվում էր որակավորման քննության արդյունքներով, ապա հատուկ արտոնագիրը տրվում էր հատուկ ծրագրով հանձնված որակավորման քննության արդյունքներով: Ընդ որում, հատուկ ծրագրով որակավորման քննություն հանձնած փաստաբաններից հատուկ արտոնագիր տրամադրվում էր այն թվով յոթ փաստաբաններին, ովքեր փաստաբանների պալատի ընդհանուր ժողովի փակ գաղտնի քվեարկության արդյունքներով ստացել են առավելագույն ձայներ: Մինչդեռ, հավատարմագրի տրամադրման հիմքում դրվեցին այլ պայմաններ: Եթե հատուկ արտոնագրի տրամադրումը պայմանավորված էր այնպիսի գործոնով, ինչպիսին տվյալ փաստաբանի մասնագիտական պատրաստվածությունն է, ապա հավատարմագրի տրամադրումը հիմնականում պայմանավորված է այնպիսի սուբյեկտիվ գործոնով, ինչպիսին տասը փաստաբանների համաձայնությունն է,

գ/ հատուկ արտոնագիր տրամադրելու կարգն այնպիսին էր, որ առաջին տարում երաշխավորվում էր թվով 7 հատուկ արտոնագիր ունեցող փաստաբանների առկայությունը, իսկ հինգերորդ տարում՝ նույնիսկ թվով 35 հատուկ արտոնագիր ունեցող փաստաբանների առկայությունը (արտոնագիրը տրվում էր հինգ տարի ժամկետով, եւ տվյալ տարվա ընթացքում կարող էր տրվել առավելագույնը 7 հատուկ արտոնագիր): Մինչդեռ հավատարմագրի տրամադրելու կարգն այնպիսին է, որ չի բացառվում այնպիսի իրավիճակ, երբ հավատարմագիր ունեցող փաստաբանների թիվը լինի նվազ, քան նույնիսկ 7-ը, քանզի հնարավոր է, որ տվյալ տարում տասը փաստաբանների համաձայնություն կարողանան ապահովել 7-ից պակաս թվով փաստաբան, որոնց գործունեության ժամկետն էլ ընդամենը 13 ամիս է: Իսկ հավատարմագիր ունեցող փաստաբանների նվազ թվաքանակը սահմանափակում է վճռաբեկ դատարան դիմող՝ դատավարության կողմերի ընտրության հնարավորությունը, ինչը կարող է լրացուցիչ գործոն հանդիսանալ վճռաբեկ դատարանի մատչելիությունը սահմանափակելու հարցում:

11. Հավատարմագրված փաստաբանների՝ անկախության, փաստաբանական ծառայության մատուցման ինքնակառավարման եւ իրավահավասարության սկզբունքների իրացման խնդրի համատեքստում սահմանադրական դատարանն անհրաժեշտ է համարում անդրադառնալ նաեւ

«Փաստաբանության մասին» ՀՀ օրենքի 29.1. հոդվածի իրավակիրառական պրակտիկային: Այսպես, ՀՀ վճռաբեկ դատարանի նախագահը, ղեկավարվելով «Փաստաբանության մասին» ՀՀ օրենքի 29.1. հոդվածի 5-րդ մասով եւ «Դատարանակազմության մասին» ՀՀ օրենքի (ուժը կորցրել է 18.05.2007թ.) 23 հոդվածի 3-րդ մասի 4.1. կետով՝ իր 05.04.2007թ. N-12Ա հրամանով հավատարմագրել է թվով 55 փաստաբանի: Հիմք ընդունված դրույթը սահմանում էր. «ՀՀ վճռաբեկ դատարանի նախագահը ... օրենքով սահմանված կարգով հավատարմագրում է Հայաստանի Հանրապետության վճռաբեկ դատարանում հավատարմագրման հայտ ներկայացրած փաստաբաններին կամ մերժում նրանց հավատարմագրումը, ինչպես նաեւ դադարեցված է ճանաչում հավատարմագրի գործողությունը» (այս դրույթն ավելացվել էր 21.02.2007թ. ընդունված եւ 07.04.2007թ. ուժի մեջ մտած՝ «Դատարանակազմության մասին» ՀՀ օրենքում փոփոխություններ եւ լրացումներ կատարելու մասին» ՀՕ-94-Ն օրենքով): Նշված հրամանն ուժի մեջ է մտել 07.04.2007թ., այն է՝ փաստաբանների հավատարմագրման կարգը սահմանող՝ «Փաստաբանության մասին» ՀՀ օրենքում լրացում կատարելու մասին» 21.02.2007թ. օրենքի եւ հավատարմագրված փաստաբանի միջոցով վճռաբեկ դատարան դիմելու պարտադիր պայմանը սահմանող՝ ՀՀ քրեական դատավարության եւ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքերում փոփոխություններ եւ լրացումներ կատարելու մասին 21.02.2007թ. օրենքների ուժի մեջ մտնելու օրը: Հրամանն ընդունելիս՝ վճռաբեկ դատարանի նախագահը ղեկավարվել է «Դատարանակազմության մասին» օրենքի 23 հոդվածի 3-րդ մասի 4.1. կետով, որը, սակայն, ուժի մեջ է մտել միայն 07.04.2007թ.: Բացի դրանից, «Դատարանակազմության մասին» ՀՀ օրենքի նշված դրույթը սահմանում էր, որ հավատարմագրումը կատարվում է օրենքով սահմանված կարգով: Այդ կարգը սահմանվել է միայն հրամանի ընդունման օրվանից երկու օր հետո ուժի մեջ մտած «Փաստաբանության մասին» ՀՀ օրենքում լրացում կատարելու մասին» 21.02.2007թ. օրենքով: Ավելին, ըստ նշված կարգի՝ հավատարմագրման նպատակով վճռաբեկ դատարան փաստաբանները դիմում են յուրաքանչյուր տարվա նոյեմբերի 20-ից 30-ը:

Հետագայում, «Փաստաբանության մասին» ՀՀ օրենքի 29.1. հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ այլ փաստաբաններ, օրենքով սահմանված կարգով, 2007թ. նոյեմբերի 20-ից 30-ը դիմել են ՀՀ վճռաբեկ դատարանի նախագահին եւ հավատարմագրվել: Այդ փաստաբանները թվով 4-ն են:

2007թ. դեկտեմբերի 10-ին ՀՀ վճռաբեկ դատարանի նախագահը հիմք ընդունելով «Փաստաբանության մասին» ՀՀ օրենքի 29.1. հոդվածի դրույթները, կայացրել է N-79Ա հրամանը, որով որոշվել է 2007թ. ապրիլի 7-ին ՀՀ վճռաբեկ դատարանում հավատարմագրված փաստաբանների

ՀՀ ՍԱՀՄԱՆԱԳՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԸ

հավատարմագրերի գործողության ժամկետը երկարաձգել մինչև 2009թ. հունվարի 10-ը: Վճռաբեկ դատարանի նախագահի այս հրամանի օրինականությունը վիճարկվել է ՀՀ վարչական դատարանում: Վերջինս 07.04.2008թ. իր վճռով մերժել է նշված հրամանն առաջին ճանաչելու վերաբերյալ պահանջը: Վճռի պատճառաբանությունը հիմնականում հանգում է նրան, որ «Դատարանը ... հիմք ընդունելով, որ «Փաստաբանության մասին» ՀՀ օրենքի 29.1. հոդվածի համաձայն՝ փաստաբաններին հավատարմագիր տրամադրելը ՀՀ վճռաբեկ դատարանի նախագահի լիազորությունն է, գտնում է, որ հավատարմագրերի տրամադրումը որոշակի ժամկետով չի բացառում դրա գործողության ժամկետի երկարաձգումը ՀՀ վճռաբեկ դատարանի նախագահի կողմից»: Դատարանի նշված իրավական դիրքորոշումը վկայում է այն մասին, որ իրավակիրառական պրակտիկայում ՀՀ վճռաբեկ դատարանի նախագահի՝ փաստաբաններին հավատարմագրեր տրամադրելու լիազորությունը մեկնաբանվել է կիրառվել է որպես հայեցողական լիազորություն: Վարչական դատարանի այս վճիռը, որի դեմ վճռաբեկ բողոքի քննության ընդունումը մերժվել է, իրավական հիմք է ստեղծում հետագայում եւս վճռաբեկ դատարանի նախագահի կողմից հավատարմագրերի գործողության ժամկետն իր հայեցողությամբ եւ ցանկացած ժամկետով երկարաձգելու համար: Նման մոտեցման արդյունքում, սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ խախտվում են փաստաբանի ինստիտուտի գործունեության հիմքում ընկած այնպիսի կարեւորագույն սկզբունքներ, ինչպիսիք են փաստաբանի անկախության, ինքնակառավարման եւ փաստաբանների իրավահավասարության սկզբունքները:

12. Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի՝ հստակ ձեւավորված նախադեպային իրավունքի համաձայն՝ Մարդու իրավունքների եւ հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին կոնվենցիան Պայմանավորվող պետություններին չի պարտադրում ստեղծել վերաքննիչ կամ վճռաբեկ դատարաններ, այնուամենայնիվ, եթե ստեղծվել է, պետք է ապահովվի, որ շահագրգիռ անձինք այդ դատարաններում եւս օգտվեն Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածով նախատեսված՝ արդար դատաքննության հիմնարար երաշխիքներից, այդ թվում՝ նաեւ քաղաքացիական իրավունքների եւ պարտականությունների կապակցությամբ դատարանի մատչելիությունը:

Այն հանգամանքը, թե 6-րդ հոդվածը որքանով է կիրառելի վերաքննիչ կամ վճռաբեկ դատարանների առնչությամբ, կախված է այդ դատարաններում վարույթի առանձնահատկություններից, դիտարկվելով իր ամբողջության մեջ՝ հաշվի առնելով վճռաբեկ դատարանի առանձնահատուկ

կարգավիճակը (տես՝ Սիալկովսկան ընդդեմ Լեհաստանի գործով (Sialkowska v. Poland) 2007թ. մարտի 22-ի վճիռը):

ՀՀ Սահմանադրության 92 հոդվածի համաձայն՝ Հայաստանի Հանրապետությունում գործում են ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի, վերաքննիչ դատարան-ները եւ վճռաբեկ դատարանը: Նույն հոդվածի համաձայն՝ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը կոչված է ապահովելու օրենքի միատեսակ կիրառությունը: ՀՀ Սահմանադրության 18 եւ 19 հոդվածներն ամրագրում են անձի դատական պաշտպանության եւ արդար դատաքննության իրավունքները, այդ թվում՝ նաեւ արդարադատության մատչելիության իրավունքը: Նշված սահմանադրական դրույթների համադրված մեկնաբանությունը՝ Եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքի լույսի ներքո, թույլ է տալիս արձանագրել, որ ՀՀ Սահմանադրությամբ երաշխավորվող դատական պաշտպանության իրավունքը ներառում է նաեւ վճռաբեկ դատարանում անձի իրավունքների պաշտպանության իրավունքը, որն իր հերթին ներառում է վճռաբեկ ատյանի մատչելիության իրավունքը, որը պետք է ապահովվի՝ հաշվի առնելով վճռաբեկ դատարանի սահմանադրաիրավական կարգավիճակը եւ վճռաբեկ դատարանում վարույթի առանձնահատկությունները:

ՀՀ վճռաբեկ դատարանի սահմանադրաիրավական կարգավիճակը եւ վճռաբեկ դատարանում վարույթի առանձնահատկությունները մանրամասնված են սահմանադրական դատարանի 2007թ. ապրիլի 9-ի ՍԴՈ-690 որոշման մեջ:

Սահմանադրական դատարանն իրավական պետության սկզբունքների եւ արդարադատության մատչելիության իրավունքի համատեքստում առանձնակիորեն կարեւորում է վճռաբեկ դատարանի մատչելիության իրավունքը, քանի որ վերջինիս որոշումները՝ պայմանավորված այդ դատարանի սահմանադրական գործառույթներով, կարեւորվում են ոչ միայն դատավարության կողմերի շահերի տեսանկյունից, այլ նաեւ ողջ հանրության շահերի տեսանկյունից:

13. ՀՀ վճռաբեկ դատարանում հավատարմագրված փաստաբանների ինստիտուտի եւ վճռաբեկ դատարանի մատչելիության իրավունքի սահմանադրաիրավական բնույթը սահմանադրական դատարանը նախեստառաջ հարկ է համարում գնահատել քրեադատավարական եւ քաղաքացիադատավարական օրենսդրության զարգացումների համատեքստում:

Այսպես, մինչեւ վերջին օրենսդրական փոփոխությունները վճռաբեկության կարգով կարող էին բողոքարկվել եւ՝ առաջին ատյանի դատարանի, եւ՝ վերաքննիչ դատարանի օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտերը: Ընդ որում, ուժի մեջ մտած ակտերի բողոքարկման առնչությամբ գործում էր

ՀՀ ՍԱՀՄԱՆԱԳՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԸ

միջնորդավորված կարգը, իսկ անմիջականորեն կարող էին բողոքարկվել վերաքննիչ դատարանի օրինական ուժի մեջ չմտած դատական ակտերը: Քրեադատավարական եւ քաղաքացիադատավարական օրենսդրության զարգացումն ընթացավ այն ճանապարհով, որ ոչ միայն վերացվեց վճարել դատարան անմիջական դիմելու կարգը, այլ նաեւ վճարելության կարգով բողոքարկման ենթակա ակտերի շրջանակն ըստ էության սահմանափակվեց միայն վերաքննիչ դատարանի օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտերով: Ավելին, ՀՀ քրեական եւ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքերում փոփոխություններ եւ լրացումներ կատարելու մասին 28.11.2007թ. ՀՀ օրենքներով սահմանվեցին այնպիսի դրույթներ, որոնք ոչ միայն լուրջ խոչընդոտներ ստեղծեցին վճարել դատարան դիմելու խնդրում՝ էականորեն սահմանափակելով այդ դատարանի մատչելիությունը, այլ նաեւ սահմանափակեցին եռաստիճան դատական համակարգում իրավունքների արդյունավետ պաշտպանության հնարավորությունները: Մասնավորապես, «ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքում փոփոխություններ եւ լրացումներ կատարելու մասին» 28.11.2007թ. օրենքի 66 հոդվածով նոր խմբագրությամբ շարադրվեց ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 404 հոդվածը, որի 2-րդ մասի համաձայն՝ վերաքննության կարգով բողոքարկման ենթակա դատական ակտերն անձը չի կարող բողոքարկել վճարել դատարան, եթե նա նույն հիմքերով չի բողոքարկել դատական ակտը վերաքննիչ դատարանում: Բացի դրանից, այնպիսի պայմաններում, երբ առաջին ատյանի դատարանի՝ օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտերն այլեւս չեն կարող բողոքարկվել վճարելության կարգով, խստացվել են նաեւ այդ դատական ակտերը վերաքննության կարգով բողոքարկելուն ներկայացվող պահանջները: ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 376.1. հոդվածի համաձայն՝ առաջին ատյանի դատարանների՝ գործն ըստ էության լուծող օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտերը վերաքննության կարգով բողոքարկման ենթակա են այն բացառիկ դեպքերում, երբ գործի նախորդ դատական քննության ընթացքում թույլ են տրվել նյութական կամ դատավարական իրավունքի այնպիսի հիմնարար խախտումներ, որոնց արդյունքում ընդունված դատական ակտը խաթարում է արդարադատության բուն էությունը:

Փաստորեն, քրեադատավարական եւ քաղաքացիադատավարական օրենսդրության համապատասխան փոփոխությունների արդյունքում ոչ միայն դատավարության մասնակիցը զրկվել է առաջին ատյանի դատարանի՝ օրինական ուժի մեջ մտած դատավճիռները՝ թեկուզ միջնորդավորված կարգով, վճարել դատարանում բողոքարկելու հնարավորությունից, այլ նաեւ վերացվել է այն միակ ուղին, որով ապահովվում էր դատավարության մասնակիցների անմիջական մուտքը վճարել դատարան (վերաքն-

նիչ դատարանի օրինական ուժի մեջ չմտած դատական ակտերն անմիջականորեն վճռաբեկության կարգով բողոքարկելու հնարավորությունը), ինչի արդյունքում վճռաբեկ դատարանի մատչելիությունը դատավարության մասնակիցների համար հասցվել է նվազագույնի:

Օրենսդրական զարգացումների համատեքստում ՀՀ վճռաբեկ դատարանում հավատարմագրված փաստաբանների ինստիտուտի գոյության ազդեցությունը վճռաբեկ դատարանի մատչելիության իրավունքի վրա գնահատելիս՝ հարկ է հաշվի առնել նաև այն հանգամանքը, որ ՀՀ քրեական եւ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքերով սահմանված վճռաբեկ բողոք բերելու հիմքերը, ինչպես նաև բողոքը քննության ընդունելու պայմաններն օրենսդրական փոփոխությունների արդյունքում բավականին սեղմվել են: Իրավակիրառական պրակտիկայի ուսումնասիրությունը վկայում է, որ նույնիսկ հավատարմագրված փաստաբանների կողմից կազմված վճռաբեկ բողոքների գերակշիռ մեծամասնությունը, չբավարարելով վճռաբեկ բողոքը քննության ընդունելու բավականին սեղմ պայմանները, վերադարձվում է, ինչի արդյունքում հավատարմագրված փաստաբանի ծառայությունից օգտվելն ինքնին իմաստագրկվում է:

14. Հավատարմագրված փաստաբանի միջոցով վճռաբեկ դատարան դիմելու պարտադիր պահանջի ազդեցությունը վճռաբեկ դատարանի մատչելիության իրավունքի վրա գնահատելիս սահմանադրական դատարանը կարենորում է նաև այն խնդիրը, թե արդյո՞ք գործող օրենսդրությունն ապահովում է վճռաբեկ դատարանում հավատարմագրված փաստաբանների կողմից անվճար հիմունքներով իրավաբանական օգնության տրամադրման իրավական հնարավորությունը: Սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ ո՛չ «Փաստաբանության մասին» ՀՀ օրենքը, ո՛չ էլ ՀՀ քրեական եւ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքերը չեն նախատեսում վճռաբեկ դատարանում հավատարմագրված փաստաբանների կողմից անվճար հիմունքներով իրավաբանական օգնության տրամադրում, այն է՝ վճռաբեկ բողոք կազմելու իրավական հնարավորություն:

ՀՀ փաստաբանների պալատի ներկայացրած տեղեկատվության համաձայն՝ Հանրային պաշտպանի գրասենյակի 4 հավատարմագիր ունեցող հանրային պաշտպաններից երկուսի կողմից 16 դեպքում վճռաբեկ բողոքը կազմվել է անվճար հիմունքներով: Սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ ՀՀ դատարաններում քննվող քրեական եւ քաղաքացիական բազմաթիվ գործերի պայմաններում խիստ աննշան է հավատարմագրված փաստաբանի կողմից անվճար իրավաբանական օգնություն տրամադրելու երաշխավորումը՝ այդպիսի կարգի եւ դեպքերի օրենսդրական հստակ ամրագրման բացակայության պայմաններում, եւ

ՀՀ ՄԱՀՄԱՆԱԳՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԸ

կախված է պարզապես հանրային պաշտպանի գրասենյակի «բարի կամքի» դրսևորումից:

Ելնելով վերոհիշյալից՝ սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ վճռաբեկ դատարանում հավատարմագրված փաստաբանների կողմից անվճար հիմունքներով իրավաբանական օգնության տրամադրման կարգ եւ վճռաբեկ դատարանում հավատարմագրված փաստաբանների կողմից անվճար հիմունքներով երաշխավորված իրավաբանական օգնության տրամադրման որեւէ մեխանիզմ չնախատեսելու պայմաններում՝ հավատարմագրված փաստաբանների գոյությունն անհամաչափորեն սահմանափակում է վճռաբեկ դատարանի մատչելիության իրավունքը՝ այդ դատարանում իրավունքների պաշտպանությունից օգտվելու դատավարության մասնակցի հնարավորությունը գործնականում պայմանավորելով նրա ֆինանսական հնարավորություններով:

Սահմանադրական դատարանը հարկ է համարում ընդգծել, որ ՀՀ Սահմանադրության 20 հոդվածի 1-ին մասի ընկալմամբ՝ իրավաբանական օգնություն ստանալու իրավունքը ներառում է, նախ՝ որակյալ իրավաբանական ծառայություն ստանալու հնարավորությունը, երկրորդ՝ պետության պարտավորությունը՝ որակյալ իրավաբանական օգնություն ստանալու հնարավորություն ապահովելու բոլոր նրանց համար, ովքեր ի վիճակի չեն ինքնուրույն ստանալ այդպիսի օգնություն: Պետության նշված պարտավորությունը ենթադրում է, որ բոլոր այն դեպքերում, երբ անհրաժեշտ է փաստաբանի պարտադիր ներկայացուցչություն կամ այն բխում է դատավարության շահերից, յուրաքանչյուր կարիքավոր պետք է իրավունք ունենա ստանալու իրավաբանական որակյալ օգնություն: Դա բխում է արդարադատության իրականացման բնագավառում իրավաբանական ծառայության մատուցման եվրոպական փորձից, ինչպես նաև իրավաբանների եւ իրավաբանական ծառայության մատչելիության վերաբերյալ ՄԱԿ-ի շրջանակներում ընդունված սկզբունքներից:

15. Սահմանադրական դատարանը գտնում է նաև, որ վճռաբեկ դատարանի մատչելիության իրավունքը սահմանափակող գործոն է նաև վճռաբեկ դատարանում փաստաբանների հավատարմագրման գործող կարգը: Մասնավորապես, վերջինս այնպիսին է, որ չի բացառվում այնպիսի իրավիճակը, երբ մի փաստաբանը չկարողանա հավաքել համապատասխան թվով ձայներ, ինչի արդյունքում վճռաբեկ դատարանում հավատարմագրված փաստաբանների թիվը կարող է սեղմ լինել՝ կրճատելով եւ՝ անձի ընտրության հնարավորությունը, եւ՝ ընդհանրապես վճռաբեկ դատարանի պաշտպանությունից օգտվելու հնարավորությունը: Այս կապակցությամբ հարկ է նկատել, որ 2007թ. «Փաստաբանության մասին» ՀՀ օրենքի 29.1.

հողվածով սահմանված կարգով եւ ժամկետում ՀՀ վճռաբեկ դատարան է դիմել եւ հավատարմագրվել ընդամենը 4 փաստաբան: Բացի դրանից, հարկ է հաշվի առնել, որ հավատարմագրված փաստաբանն իրականացնելով ձեռնարկատիրական գործունեություն, ըստ էության ազատ է հրաժարվելու այս կամ այն գործով վճռաբեկ բողոք կազմելուց, ինչի արդյունքում դատավարության մասնակցի՝ վճռաբեկ բողոք բերելու հնարավորությունն է՝ լավելի է նվազում՝ սահմանափակելով վճռաբեկ դատարանի մատչելիությունը: Նման իրավիճակում, փաստորեն, դատարանի մատչելիության իրավունքի իրացումը պայմանավորվում է որոշակի նախապայմանով, այն է՝ փաստաբանի համաձայնությամբ, ինչի արդյունքում հնարավոր է մարդու իրավունքների եւ ազատությունների ազատ իրացման սահմանափակում:

16. Սահմանադրական դատարանը՝ հաշվի առնելով, որ հավատարմագրված փաստաբանների եւ մյուս փաստաբանների միջեւ մասնագիտական պատրաստվածության եւ փորձառության հարցում չկա որեւէ տարբերություն, որ օրենսդրությունը վճռաբեկ դատարան դիմելիս հստակորեն չի երաշխավորում անվճար իրավաբանական օգնությունից օգտվելու հնարավորությունը, որ նույնիսկ հավատարմագրված փաստաբանների կողմից կազմված բողոքների գերակշիռ մեծամասնությունը քննության չի ընդունվում վճռաբեկ դատարանում, ինչպես նաեւ նկատի ունենալով հավատարմագրված փաստաբանների սեղմ թվաքանակն ու նրանց գործունեության ձեռնարկատիրական բնույթով պայմանավորված՝ վճռաբեկ բողոք կազմելուց հրաժարվելու ազատությունը, գտնում է, որ արդարացի հավասարակշռությունը ՀՀ վճռաբեկ դատարանում հավատարմագրված փաստաբանների միջոցով վճռաբեկ դատարան ներկայացնելու պահանջի եւ դրանով հետապնդվող նպատակի միջեւ, այն է՝ ապահովել որակյալ վճռաբեկ բողոքների կազմումը, խախտված է այնքան, որ խաթարվել է վճռաբեկ դատարանի մատչելիության իրավունքի էությունը:

Վճռաբեկ դատարանում հավատարմագրված փաստաբանի միջոցով վճռաբեկ դատարան դիմելու պարտադիր պահանջով վճռաբեկ դատարանի մատչելիության իրավունքի սահմանափակումը համաչափ չէ իր նպատակին, քանի որ նման սահմանափակումը թույլ չի տալիս արդյունավետորեն եւ անարգել իրացնել անձի արդար դատաքննության իրավունքը:

17. ՀՀ վճռաբեկ դատարանում հավատարմագրված փաստաբանների ինստիտուտը հարկ է դիտարկել նաեւ ՀՀ Սահմանադրության՝ օրենքի առջեւ բոլորի հավասարության եւ խտրականությունն արգելելու սկզբունքներն ամրագրող 14.1. հոդվածի համատեքստում: Ընդ որում, այս սկզբունքներին խնդրո առարկան առնչվում է երկու տեսանկյունից՝ եւ փաս-

տաբանների շահերի տեսանկյունից, եւ դատավարության մասնակիցների տեսանկյունից:

Ըստ Եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքի՝ վերաբերմունքի տարբերությունը խտրականություն է, եթե առկա չէ օբյեկտիվ եւ պատճառաբանված արդարացում: Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ վճռաբեկ դատարանում հավատարմագրման համար օրենսդրությունը որպէս չափանիշ է սահմանել ընդամենը 10 այլ փաստաբանների կողմից հավակնորդին տրված գրավոր համաձայնությունները, որ արտոնագիր ունեցող փաստաբանների եւ ՀՀ վճռաբեկ դատարանում հավատարմագրված փաստաբանների միջեւ առկա չէ մասնագիտական ունակություններով եւ փորձառությամբ պայմանավորված որեւէ օբյեկտիվ եւ իրավաչափ տարբերություն, սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ հավատարմագիր չունեցող փաստաբաններին վճռաբեկ բողոք կազմելու հնարավորությունից զրկելը հանդիսանում է խտրական վերաբերմունք նրանց նկատմամբ:

Ինչ վերաբերում է դատավարության մասնակիցների համար օրենքի առջեւ հավասարության սկզբունքի նկատմամբ հարգանքն ապահովելուն, ապա, հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ ՀՀ օրենսդրությունը վճռաբեկ բողոք կազմելու առնչությամբ չի երաշխավորում անվճար իրավաբանական օգնության տրամադրում, ինչպէս նաեւ հիմք ընդունելով այն վիճակագրությունը, որ վճռաբեկ դատարան դիմելու միջնորդավորված կարգ սահմանելուց ի վեր կրկնակի կրճատվել է վճռաբեկ բողոքների քանակը, սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ հավատարմագրված փաստաբանների ինստիտուտի առկայությամբ խախտվում է նաեւ հավասարությունը դատավարության մասնակիցների միջեւ՝ պայմանավորված նրանց գույքային վիճակով:

18. Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ վճռաբեկ դատարանում հավատարմագրված փաստաբանի եւ հավատարմագիր չունեցող փաստաբանի միջեւ մասնագիտական ունակություններով եւ փորձառությամբ պայմանավորված իրավաչափ տարբերության բացակայության հանգամանքը, վճռաբեկ դատարանում փաստաբանի հավատարմագրման կարգը, հավատարմագրված փաստաբանի կողմից իրականացվող փաստաբանական գործունեության խիստ սահմանափակ լինելու հանգամանքը, հավատարմագրված փաստաբանի եւ վճռաբեկ դատարանի փոխգործակցության բնույթը միանգամայն ավելորդ են դարձնում վճռաբեկ դատարանում հավատարմագրված փաստաբանի ինստիտուտի գոյությունը: Ավելին, հաշվի առնելով նշված ինստիտուտի գործունեության ձեռնարկատիրական, մենաշնորհային բնույթը, դրա վրա հիմնված՝ հավատարմագրված փաստաբանների կողմից ընդամենը վճռաբեկ բողոք կազ-

մելու համար պահանջվող համեմատաբար բարձր վճարները, սահմանադրական դատարան, ինչպես նաև Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարան դիմելու համար պաշտպանության միջոցներն սպառելու պարտադիր պահանջը, կարելի է փաստել, որ վճարել դատարանում հավատարմագրված փաստաբանների ինստիտուտն իր գոյությամբ սահմանափակում է ոչ միայն վճարել դատարանի, այլ նաև սահմանադրական դատարանի եւ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի մատչելիության, դատական պաշտպանության արդյունավետ միջոցի իրավունքները, ըստ էության նպաստավոր պայմաններ է ստեղծում խտրական վերաբերմունքի ցուցաբերման հնարավոր դեպքերի համար՝ պայմանավորված անձի գույքային դրության հիմքով:

Սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ պայմանավորված վճարել դատարանի գործառնական առանձնահատկություններով՝ փաստաբանի միջոցով վճարել դատարան դիմելու պահանջը կարող է իրավաչափ համարվել, եթե բխում է ֆիզիկական եւ իրավաբանական անձանց շահերից՝ ներկայացուցչությունն իրականացնելով արհեստավարժ եւ փորձառու մասնագետների միջոցով:

Սահմանադրական դատարանը միաժամանակ հարկ է համարում ընդգծել, որ փաստաբանի միջոցով վճարել դատարան դիմելու ինստիտուտը՝ որպես այլընտրանքային տարբերակ, իրավաչափ կարող է համարվել միայն այն դեպքում, երբ օրենսդրությունը փաստաբանի ծառայությունից օգտվելու հնարավորությունը երաշխավորի յուրաքանչյուրի համար՝ անկախ տվյալ անձի ֆինանսական հնարավորություններից:

19. Դիմող Հ. Ռուշանյանը, ի թիվս այլոց, վիճարկում է նաև ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 233 հոդվածի 1-ին մասի 4-րդ կետի սահմանադրականությունը, որի համաձայն՝ «Վճարել բողոքը վերադարձվում է, եթե՝ ...4) վճարել բողոք ներկայացվել է օրենքով նախատեսված կամ վճարել դատարանի սահմանած ժամկետից ուշ, եւ բացակայում է այն վերականգնելու մասին միջնորդությունը, կամ նման միջնորդությունը մերժվել է»:

Այս դրույթը հարկ է դիտարկել ՀՀ սահմանադրական դատարանի 2008թ. մայիսի 27-ի ՍԳՈ-754 որոշման լույսի ներքո, որով Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 18 (1-ին մաս) եւ 19 (1-ին մաս) հոդվածների պահանջներին հակասող եւ անվավեր է ճանաչվել ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 231.1. հոդվածի 4-րդ մասը (նոր խմբագրությամբ 233 հոդվածի 4-րդ մասը)՝ առանց ժամկետի սահմանման վճարել բողոքը վերադարձնելու դեպքում կրկին բողոք ներկայացնելու իրավունքի սահմանափակման առումով:

ՀՀ ՍԱՀՄԱՆԱԳՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԸ

Սահմանադրական դատարանի նշված որոշման հիմքում ընկած է այն ընդհանուր իրավական դիրքորոշումը, որի համաձայն՝ քանի դեռ չի լրացել օրենքով վճռաբեկ դատարան դիմելու համար սահմանված եռամսյա ժամկետը, անձը կարող է, անկախ թերությունները շտկելու համար վճռաբեկ դատարանի կողմից ժամկետ մատնանշելու փաստից, կրկին վճռաբեկ բողոք ներկայացնել: Այսինքն՝ սահմանադրական դատարանի նշված որոշման իրավական հետեանքն այն է, որ եթե վճռաբեկ դատարանը թերությունների պատճառաբանությամբ վճռաբեկ բողոքը վերադարձնելիս դրանք շտկելու համար համապատասխան ժամկետ չի սահմանում, ապա անձը կարող է մինչև եռամսյա ժամկետի լրանալը կրկին վճռաբեկ բողոք ներկայացնել: Մինչդեռ, վիճարկվող դրույթի ուժով, բոլոր այն դեպքերում, երբ վճռաբեկ դատարանը սահմանում է վճռաբեկ բողոքը ներկայացնելու ժամկետ, որն ավելի սեղմ է, քան օրենքով սահմանված եռամսյա ժամկետը, տվյալ անձն անհավասար վիճակում է հայտնվում այն անձանց համեմատությամբ, որոնց բողոքը կրկին ներկայացնելու համար ժամկետ չի սահմանվել: Վիճարկվող հոդվածի 4-րդ մասի անվավերության պայմաններում հնարավոր է դառնում մի իրավիճակ, երբ վճռաբեկ դատարանի կողմից ժամկետ չսահմանելու դեպքում անձը կարող է լիարժեք օգտվել եռամսյա ժամկետից, իսկ ժամկետ սահմանելու դեպքում՝ ոչ:

Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ վճռաբեկ դատարանի կողմից սահմանված ժամկետի խախտումը չպետք է խոչընդոտ լինի վճռաբեկ բողոքը կրկին ներկայացնելուն, եթե, այնուամենայնիվ, այն ներկայացվում է օրենքով սահմանված եռամսյա ժամկետում:

Ինչ վերաբերում է ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 233 հոդվածի 1-ին մասի 3-րդ եւ 5-րդ կետերին, ապա սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ այդ կետերում ամրագրված դրույթներն արդյունավետ վճռաբեկ վարույթ իրականացնելու անհրաժեշտ պայմաններ են:

20. ՀՀ սահմանադրական դատարանն իր ՍԳՈ-690 որոշման եզրափակիչ մասի 3-րդ կետի բ) ենթակետում անդրադառնալով ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 231.1. հոդվածի 2-րդ կետի (2006թ. հուլիսի 7-ի խմբագրությամբ) սահմանադրականությանը, ամրագրել է. վճռաբեկ բողոքը վերադարձնելու մասին որոշման պատճառաբանման պարտադիր պայման չնախատեսելու, հետեւաբար, նաեւ՝ արդարադատության արդյունավետության, բավարար մատչելիության իրավական երաշխիքներ չապահովելու առումով, ճանաչել այն Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 3, 6 (1-ին եւ 2-րդ մասեր), 18 (1-ին մաս) եւ 19 (1-ին մաս) հոդվածների պահանջներին հակասող եւ անվավեր:

Վճռաբեկ բողոքը վերադարձնելու մասին որոշման պատճառաբանված

լինելու անհրաժեշտությանը սահմանադրական դատարանն անդրադարձել է իր որոշման պատճառաբանական մասում, մասնավորապես, որոշման 10-րդ կետում նշված է. «Ուստի վճռաբեկ դատարանի կողմից «Էական նշանակություն», «Ծանր հետեւանք» եւ «վճռաբեկ դատարանի նախկինում ընդունած դատական ակտ» արտահայտությունների՝ դատական գործերի հանգամանքներից բխող բովանդակային հստակեցումը, մեկնաբանումը, պատճառաբանումը պայման է ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 230 հոդվածի 1-ին կետի 4.1. ենթակետում եւ 231.2. հոդվածի 1-ին կետում նախանշված հիմքերին համապատասխան՝ վճռաբեկ վարությամբ անձանց իրավունքների պաշտպանության հնարավորությունը կանխատեսելի դարձնելու համար»:

«Էական նշանակություն», «Ծանր հետեւանք» եւ «վճռաբեկ դատարանի նախկինում ընդունած դատական ակտ» արտահայտությունները վերաբերում են վճռաբեկ բողոքն ընդունելու երեք հիմքերին, որոնք ներկայումս ամրագրված են ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի նոր խմբագրությամբ 234 հոդվածի 1-ին մասի 1-3-րդ կետերում:

Բացի դրանից, խնդրո առարկայի վերաբերյալ ՀՀ սահմանադրական դատարանն իր վերաբերմունքն է արտահայտել նաեւ 2008թ. մայիսի 27-ի ՄԳՈ-754 որոշման 5-րդ կետում, որտեղ, մասնավորապես, ամրագրվել է. «Սահմանադրական դատարանն իր նշված որոշման եզրափակիչ մասի 3-րդ կետում ամրագրել է. «Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 231.1. հոդվածի 2-րդ կետը (2006թ. հուլիսի 7-ի խմբագրությամբ) ... վճռաբեկ բողոքը վերադարձնելու մասին որոշման պատճառաբանման պարտադիր պայման չնախատեսելու, հետեւաբար, նաեւ՝ արդարադատության արդյունավետության, բավարարմատչելիության իրավական երաշխիքներ չապահովելու առումով, ճանաչել Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 3, 6 (1-ին եւ 2-րդ մասեր), 18 (1-ին մաս) եւ 19 (1-ին մաս) հոդվածների պահանջներին հակասող եւ անվավեր»: Այսինքն՝ վճռաբեկ դատարանի կողմից՝ նշված հայեցողական լիազորության իրավաչափ եւ ոչ կամայական իրականացումն ապահովող կարեւոր իրավական երաշխիք պետք է հանդիսանար նաեւ վճռաբեկ բողոքը վերադարձնելու մասին վճռաբեկ դատարանի որոշման պատճառաբանման պարտադիր պայմանն օրենքով հստակ սահմանելը:

Սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ սահմանադրական դատարանի նշված որոշման ընդունումից ի վեր ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսդրության մեջ կատարված փոփոխությունների եւ լրացումների արդյունքում վերոհիշյալ իրավական երաշխիքները լիարժեքորեն չեն ապահովվել:

Այսպես՝ «ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքում փոփո-

ՀՀ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԸ

խություններ եւ լրացումներ կատարելու մասին» 2007թ. նոյեմբերի 28-ի օրենքի 75 հոդվածի համաձայն՝ «Վճռաբեկ բողոքը վերադարձնելը» վերտառությամբ 233 հոդվածի 2-րդ մասը շարադրվել է հետեւյալ խմբագրությամբ. «Վճռաբեկ բողոքը վերադարձնելու մասին վճռաբեկ դատարանի քաղաքացիական եւ վարչական պալատը կայացնում է որոշում գործը վճռաբեկ դատարանում ստանալու պահից 10 օրվա ընթացքում: Վճռաբեկ բողոքը վերադարձնելու մասին որոշումը պետք է լինի պատճառաբանված, բացառությամբ սույն օրենսգրքի 234 հոդվածի 1 կետի 1-ին ենթակետի բացակայության հիմնավորմամբ վճռաբեկ բողոքը վերադարձնելու դեպքերի»: Նույնաբովանդակ դրույթ է ըստ էության ամրագրված նաեւ ՀՀ դատական օրենսգրքի 50 հոդվածի 4-րդ մասում. վերջինս եւս վճռաբեկ բողոքը վերադարձնելու մասին վճռաբեկ դատարանի որոշման պատճառաբանման պահանջը չի տարածում այն որոշումների վրա, որոնցում վճռաբեկ բողոքը վերադարձնելու հիմքն այն է, որ բողոքում բարձրացված հարցի վերաբերյալ վճռաբեկ դատարանի որոշումը չի կարող էական նշանակություն ունենալ օրենքի միատեսակ կիրառության համար:

Սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ օրենսդիրը՝ նման բացառություն սահմանելով, լիարժեքորեն չի ապահովել սահմանադրական դատարանի վերոհիշյալ որոշման կատարումը՝ խախտելով նաեւ «Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի 9-րդ հոդվածի 2-րդ մասի պահանջները:

Իր ՄԳՈ-690 որոշման մեջ սահմանադրական դատարանը պատճառաբանվածության պարտադիր պահանջը կապում է ոչ թե վճռաբեկ բողոքի ընդունելիության այս կամ այն կոնկրետ հիմքի հետ, այլ՝ բացառապես բոլոր հիմքերի հետ: Նման պահանջն ինքնանպատակ չէ, եւ դրա նպատակն է ապահովել վճռաբեկ բողոքը վերադարձնելիս դատարանի հայեցողական լիազորության իրավաչափ եւ օրինական իրականացումը, ինչպես նաեւ դատական ակտի նկատմամբ անձի վստահության ապահովումը:

Ելնելով վերոգրյալից՝ սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ սահմանադրական դատարանի նման որոշման առկայության պայմաններում ՀՀ Ազգային ժողովն օժտված չէ վճռաբեկ բողոքը վերադարձնելու հիմքերից որեւէ մեկը «արտոնյալ» վիճակում դնելու հայեցողությամբ, եւ չի կարող սահմանել, որ այդ հիմքի վկայակոչումն «ինքնաբավ է» ու դրա առկայության հիմնավորման կարիք չկա: Ուստի, անկախ նրանից, թե օրենսդիրը վճռաբեկ բողոքի ընդունելիության ինչ հիմքեր կսահմանի, դրանցից բոլորը եւ յուրաքանչյուրը ենթակա են պատճառաբանման:

21. Անդրադառնալով դիմողներ Բաբայանների կողմից վիճարկվող՝ ՀՀ դատական օրենսգրքի 13 հոդվածի 6-րդ կետի դրույթների սահմանադրա-

կանության խնդրին, սահմանադրական դատարանը նշում է, որ օրենսգրքի՝ «Դատավորի անձեռնմխելիությունը» վերտառությամբ 13 հոդվածում կարելու է երաշխիքներ են նախատեսված ապահովելու համար ինչպես դատավորի անկախությունը, այնպես էլ արդարադատության արդյունավետությունը: Համանման երաշխիքներ են նախատեսված դատավորների անկախությունն ու անձեռնմխելիությունը կանոնակարգող ՀՀ օրենսդրության՝ այլ, ինչպես նաև միջազգային իրավական նորմերում: Որպես այդպիսի երաշխիք՝ օրենսգրքի վերոհիշյալ 6-րդ կետը նախատեսում է վերադատության կարգով դատական ակտի նախապես բեկանման պարտադիր սկզբունք՝ շահադիտական կամ անձնական այլ դրդումներով այդպիսի ակտ դատավորի կողմից կայացնելու փաստի առթիվ քրեական հետապնդում հարուցելու համար:

Սահմանադրական դատարանը հատուկ կարեւորում է վերադատության կարգով դատական ակտերի օրինականության վերահսկման սկզբունքի անխախտելիության ապահովումն ինչպես ՀՀ դատական օրենսգրքի 13 հոդվածի վիճարկվող նորմում, այնպես էլ օրենսդրության՝ այլ, այդ թվում նաև քրեաիրավական նորմերում, դիտարկելով այն որպես ՀՀ Սահմանադրության 5, 94 եւ 97 հոդվածներում ամրագրված դատական իշխանության անկախության սկզբունքի իրականացման կարելու է երաշխիք: Դատական ակտի իրավական գնահատականը կարող է տրվել միմիայն արդարադատական ընթացակարգով այն քննության առարկա դարձնելու արդյունքում:

Միաժամանակ, սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ այդ սկզբունքը չի ենթադրում, որ դատավորը ենթակա չէ պատասխանատվության, այդ թվում քրեորեն պատժելի արարքի համար: Այդ իրավահարաբերություններն օրենսդրորեն պետք է կանոնակարգվեն ՀՀ Սահմանադրության 97 հոդվածի 3-րդ մասում ամրագրված դրույթների շրջանակներում: Դատական օրենսգրքի 13 հոդվածի 6-րդ կետն իրավակիրառական պրակտիկայում չի կարող մեկնաբանվել այն բովանդակությամբ, որ նոր երեսն եկած հանգամանքների հիմքով անհնարին դարձվի դատական ակտերի բողոքարկումը դատախազության կողմից՝ ՀՀ Սահմանադրության 103 հոդվածի 4-րդ մասի 5-րդ կետով վերապահված լիազորության շրջանակներում:

Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ դատարանի անկախության եւ օրենքի առջև դատավորի պատասխանատվության միջև խելամիտ հավասարակշռությունը խախտվել է մասնավորապես նաև ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքում 2007թ. նոյեմբերի 28-ի ՀՕ-270-Ն օրենքով կատարված փոփոխությունների 426.1. հոդվածով նախատեսված իրավակարգավորման արդյունքում: ՀՀ քաղաքացիական դատավա-

ՀՀ ՍԱՀՄԱՆԱԳՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԸ

րության օրենսգրքի համանման նորմերի առնչությամբ իր իրավական դիրքորոշումները սահմանադրական դատարանն արտահայտել է 2008թ. սեպտեմբերի 9-ի ՍԳՈ-758 որոշման մեջ: Այդ դիրքորոշումներն օրենսդրի կողմից հաշվի պետք է առնվեն նշված հավասարակշռությունը երաշխավորելու համար:

Ելնելով գործի քննության արդյունքներից եւ ղեկավարվելով Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 100 հոդվածի 1-ին կետով, 102 հոդվածով, «Սահմանադրական դատարանի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 63, 64 եւ 69 հոդվածներով, Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանը **Ո Ր Ո Շ Ե Ց Ց**.

1. «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 60 հոդվածի 1-ին կետին համապատասխան՝ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 233 հոդվածի 1-ին մասի 6-րդ կետի եւ 233 հոդվածի 4-րդ մասի առնչությամբ գործի վարույթը կարճել, քանի որ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 233 հոդվածի 4-րդ մասի սահմանադրականության հարցի վերաբերյալ առկա է սահմանադրական դատարանի 2008թ. մայիսի 27-ի ՍԳՈ-754 որոշումը, իսկ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 233 հոդվածի 1-ին մասի 6-րդ կետն իրավական որոշակիություն է ձեռք բերում միայն օրենսգրքի 233 հոդվածի 4-րդ մասի հետ համակցության մեջ:

2. ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 40 հոդվածի 2-րդ մասը, 223 հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետը, 231 հոդվածի 2-րդ մասը՝ հավատարմագրված փաստաբանի ինստիտուտին առնչվող մասով, 233 հոդվածի 2-րդ մասը՝ «բացառությամբ սույն օրենսգրքի 234 հոդվածի 1 կետի 1-ին ենթակետի բացակայության հիմնավորմամբ վճարել բողոքը վերադարձնելու դեպքերի» բառակապակցության մասով, ճանաչել Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 18 եւ 19 հոդվածների պահանջներին հակասող եւ անվավեր:

3. ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 404 հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետը՝ 28.11.2007թ. խմբագրությամբ, հավատարմագրված փաստաբանի միջոցով բողոք բերելու մասով, 426.2 հոդվածը՝ այն մասով, որը վերաբերում է նոր երեւան եկած հանգամանքներով դատական ակտերը վերանայելու կապակցությամբ դիմում ներկայացնելու՝ հավատարմագրված փաստաբանի իրավունքին, 426.5 հոդվածը՝ այն մասով, որը վերաբերում է նոր երեւան եկած հանգամանքների մասին հայտարարությունները եւ հաղորդումները հավատարմագրված փաստաբանին ուղարկելուն (1-ին մաս), ինչպես նաեւ նոր երեւան եկած հանգամանքներով վարույթ հարու-

ՀՀ ՍԱՀՄԱՆԱԳՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԸ

ցելու եւ ուսումնասիրություններ կատարելու խնդրում հավատարմագրված փաստաբանի իրավունքի մասով (4-րդ մաս), 426.6 հոդվածը՝ հավատարմագրված փաստաբանների գործողություններին վերաբերող մասով (2-րդ եւ 3-րդ մասեր), ճանաչել Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 18 եւ 19 հոդվածների պահանջներին հակասող եւ անվավեր:

4. «Փաստաբանության մասին» ՀՀ օրենքի 29.1. հոդվածը ճանաչել Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 14.1., 18 եւ 19 հոդվածների պահանջներին հակասող եւ անվավեր:

5. ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 233 հոդվածի 1-ին մասի 3-րդ, 4-րդ եւ 5-րդ կետերը համապատասխանում են Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանը՝ ՀՀ սահմանադրական դատարանի իրավական դիրքորոշումների շրջանակներում:

6. ՀՀ դատական օրենսգրքի 13 հոդվածի 6-րդ կետը համապատասխանում է Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանը՝ սույն որոշման մեջ ՀՀ սահմանադրական դատարանի արտահայտած իրավական դիրքորոշումների շրջանակներում:

7. Նկատի ունենալով, որ սահմանադրական դատարանի որոշման ընդունման պահից սույն գործով վեճի առարկա իրավանդորմերի վերացումը կարող է առաջացնել իրավական բաց՝ խաթարելով այդ նորմերի վերացմամբ հաստատվելիք իրավական անվտանգությունը, ՀՀ Սահմանադրության 102 հոդվածի 3-րդ մասի եւ «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 68 հոդվածի 15-17-րդ մասերի դրույթների համաձայն սույն որոշման եզրափակիչ մասի 2-րդ, 3-րդ եւ 4-րդ կետերով ՀՀ Սահմանադրությանը հակասող եւ անվավեր ճանաչված իրավանդորմերի ուժը կորցնելու վերջնական ժամկետ սահմանել 2008 թվականի դեկտեմբերի 31-ը՝ ՀՀ Ազգային ժողովին հնարավորություն տալով օրենսդրական կարգավորումները համալիր ձեւով համապատասխանեցնելու սույն որոշման պահանջներին:

8. Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 102 հոդվածի երկրորդ մասի համաձայն սույն որոշումը վերջնական է եւ ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից:

ՆԱԽԱԳԱՀՈՂ

Գ. ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ

**8 հոկտեմբերի 2008 թվականի
ՍԳՈ- 765**

ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԳԱՏԱՐԱՆԻ
ՈՐՈՇՈՒՄԸ**

**ՔԱՂԱՔԱՅԻ ՎԱՐԴԱՆ ՄԱԼԽԱՍՅԱՆԻ ԴԻՄՈՒՄԻ ՀԻՄԱՆ ՎՐԱ՝
ՀՀ ՔՐԵԱԿԱՆ ՕՐԵՆՍՊՐՔԻ 301 ՀՈԳՎԱԾԻ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ
ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՅԸ
ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾՈՎ**

Քաղ. Երևան

14 հոկտեմբերի 2008թ.

Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանը՝ կազմով. Գ. Հարությունյանի (նախագահող), Կ. Բալայանի, Հ. Դանիելյանի (զեկուցող), Ֆ. Թոխյանի, Վ. Հովհաննիսյանի, Զ. Դուկասյանի (զեկուցող), Հ. Նազարյանի, Ռ. Պապայանի, Վ. Պողոսյանի, մասնակցությամբ՝

դիմող կողմի ներկայացուցիչ՝ փաստաբան Մ. Շուշանյանի, գործով որպես պատասխանող կողմ ներգրավված՝ ՀՀ Ազգային ժողովի ներկայացուցիչ՝ ՀՀ Ազգային ժողովի աշխատակազմի օրենսդրության վերլուծության վարչության պետ Ա. Խաչատրյանի,

համաձայն Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 100 հոդվածի 1-ին կետի, 101 հոդվածի 6-րդ կետի, «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 25, 38 եւ 69 հոդվածների,

դռնբաց նիստում գրավոր ընթացակարգով քննեց «Քաղաքացի Վարդան Մալխասյանի դիմումի հիման վրա՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 301 հոդվածի՝ Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործը:

Գործի քննության առիթը քաղաքացի Վ. Մալխասյանի՝ 26.05.2008թ. սահմանադրական դատարանում մուտքագրված դիմումն է:

Ուսումնասիրելով գործի նյութերը, սույն գործով զեկուցողների գրավոր հաղորդումը եւ կողմերի գրավոր բացատրությունները, հետազոտելով գոր-

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԳԱՏԱՐԱՆ ♦ ՏԵՂԵԿՎՈՒԹՅՈՒՆ ♦ 3 (52) 2009 66

ծում առկա մյուս փաստաթղթերը, Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանը **Պ Ա Ր Ձ Ե Ց** .

1. Հայաստանի Հանրապետության քրեական օրենսգիրքն ընդունվել է ՀՀ Ազգային ժողովի կողմից 2003թ. ապրիլի 18-ին, Հայաստանի Հանրապետության Նախագահի կողմից այն ստորագրվել է 2003թ. ապրիլի 29-ին եւ համաձայն «Հայաստանի Հանրապետության քրեական օրենսգիրքը գործողության մեջ դնելու մասին» ՀՀ օրենքի 1-ին հոդվածի՝ ուժի մեջ է մտել 2003թ. օգոստոսի 1-ից:

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 301 հոդվածը վերնագրված է «Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական կարգը բռնությամբ փոփոխելուն ուղղված հրապարակային կոչերը»: Հոդվածը սահմանում է. «Պետական իշխանությունը բռնությամբ զավթելուն, Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական կարգը բռնությամբ փոփոխելուն ուղղված հրապարակային կոչերը՝

պատժվում են տուգանքով՝ նվազագույն աշխատավարձի երեքհարյուրապատիկից հինգհարյուրապատիկի չափով, կամ կալանքով՝ երկուսից երեք ամիս ժամկետով, կամ ազատազրկմամբ՝ առավելագույնը երեք տարի ժամկետով»:

2. Ըստ գործում առկա դատական ակտերի՝ քաղ. Վ. Մալխասյանը, 2006թ. դեկտեմբերի 2-ին մասնակցելով «Ազատագրված տարածքների պաշտպանություն» հասարակական նախաձեռնության համակարգող, «Արաքս-Քուռ» վերաբնակեցման եւ զարգացման հիմնադրամի հոգաբարձու խորհրդի նախագահ Ժ. Մեֆիլյանի նախաձեռնությամբ Երեւանի պարավետի պետական քոլեջի դահլիճում կայացած «Հայ կամավորականների համախմբման» անդրանիկ հավաքին, ներկա գտնվող շուրջ 150 անձանց ներկայությամբ կատարել է ՀՀ պետական իշխանությունը բռնությամբ զավթելուն ուղղված հրապարակային կոչեր:

Երեւանի Կենտրոն եւ Նորք-Մարաշ համայնքների առաջին ատյանի դատարանի 2007թ. օգոստոսի 6-ի դատավճռով դիմողը մեղավոր է ճանաչվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 301 հոդվածով եւ դատապարտվել ազատազրկման երկու տարի ժամկետով:

ՀՀ քրեական գործերով վերաքննիչ դատարանն իր 25.09.2007թ. որոշմամբ Երեւանի Կենտրոն եւ Նորք-Մարաշ համայնքների առաջին ատյանի դատարանի 2007թ. օգոստոսի 6-ի դատավճիռը դիմողի մասով թողել է անփոփոխ, իսկ վերաքննիչ բողոքը՝ առանց բավարարման:

ՀՀ վճռաբեկ դատարանն իր 04.05.2008թ. որոշմամբ վճռաբեկ բողոքը վերադարձրել է:

ՀՀ ՍԱՀՄԱՆԱԳՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԸ

3. Դիմող կողմը գտնում է, որ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 301 հոդվածի դիսպոզիցիայի՝ «Պետական իշխանությունը բռնությամբ զավթելուն ուղղված հրապարակային կոչերը» եւ «Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական կարգը բռնությամբ փոփոխելուն ուղղված հրապարակային կոչերը» բառակապակցություններն առաջացնում են իրավական անորոշություն, եւ այդ հիմքով հակասում են ՀՀ Սահմանադրության 1, 2, 3, 5, 14.1, 16, 27 եւ 43-րդ հոդվածներին: Մասնավորապես, ըստ դիմող կողմի՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի վիճարկվող հոդվածում «Պետական իշխանությունը բռնությամբ զավթելուն ուղղված հրապարակային կոչերը» եւ «Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական կարգը բռնությամբ փոփոխելուն ուղղված հրապարակային կոչերը» բառակապակցությունների իրավական անորոշության պատճառով իրավակիրառ մարմինները ճիշտ չեն մեկնաբանել հոդվածի դրույթները, ինչի հետեւանքով դիմողի արտահայտած կարծիքը դիտարկվել է որպես ՀՀ քրեական օրենսգրքի 301 հոդվածով նախատեսված արարք, դրա արդյունքում, ի թիվս այլոց, սահմանափակվել է դիմողի՝ Սահմանադրության 27 հոդվածով սահմանված՝ կարծիք հայտնելու ազատության իրավունքը:

Իրավական անորոշության առնչությամբ իր փաստարկները դիմող կողմը հիմնականում հիմնավորում է նրանով, որ իշխանությունը ոչ նյութական երեւոյթ է, եւ, հետեւաբար, այն հնարավոր չէ ենթարկել նյութական երեւոյթների ազդեցությանը, ինչպիսին, ի թիվս այլոց, բռնությամբ զավթելն է: Ըստ դիմողի՝ իշխանության ընկալումը որպես նյութական երեւոյթ, ինչպես նաեւ «պետական իշխանություն» եւ «պետական իշխանություն իրականացնող պաշտոնատար անձ» հասկացությունների նույնականացումն ընդունված էր խորհրդային ամբողջատիրական հասարակությունում, իսկ ՀՀ քրեական օրենսգրքի վիճարկվող հոդվածը՝ մնան բովանդակությամբ, խորհրդային կարծրատիպ է, ինչն ընդունելի չէ ժողովրդավարական հասարակությունում:

Բացի վիճարկվող դրույթներում իրավական անորոշության առկայության հարցից, դիմող կողմը բարձրացնում է նաեւ իրավակարգավորման եւ օրյեկտիվ իրականության միջեւ անհամապատասխանության հարցը՝ հիմնվելով «Պետական իշխանությունը բռնությամբ զավթելուն ուղղված հրապարակային կոչերը» եւ «Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական կարգը բռնությամբ փոփոխելուն ուղղված հրապարակային կոչերը» բառակապակցությունների բովանդակության մեկնաբանության սեփական տարբերակների վրա: Մասնավորապես, փաստարկելով, որ «պետական իշխանություն» եւ «ժողովրդի իշխանություն» հասկացությունները նույնանշանակ են, իսկ ժողովուրդն իր իշխանությունն իրականացնում է որպես պետական իշխանություն եւ տեղական ինքնակառավարում, ինչպես

նաեւ նկատի ունենալով, որ ՀՀ Սահմանադրության 104 հոդվածի համաձայն տեղական ինքնակառավարումը համայնքի իրավունքն ու կարողությունն է, դիմող կողմն ընդհանրացնում է, որ «պետական իշխանություն» հասկացությունը նշանակում է «պետական նշանակության հարցերը սեփական պատասխանատվությամբ լուծելու Հայ ժողովրդի իրավունք ու կարողություն»: Այս ձեւակերպումից, ինչպես նաեւ իշխանության բնույթի եւ էության վերաբերյալ իր փաստարկներից ելնելով՝ դիմող կողմը գտնում է, որ օբյեկտիվ իրականության մեջ հնարավոր չէ զավթել ժողովրդի իրավունքը եւ կարողությունը, եւ այդ կապակցությամբ վիճարկվող դրույթների ուղիղ, սովորական, տառացի մեկնաբանության դեպքում կարելի է հանգել անհեթեթության: Դիմողը գտնում է, որ «...իրականության մեջ անհնար՝ «պետական իշխանությունը բռնությամբ զավթելուն» կամ «սահմանադրական կարգը բռնությամբ փոփոխելուն» ուղղված «հրապարակային կոչերը» հանրության համար վտանգավոր «արարքներ» չեն եւ չեն կարող լինել, դրանց արգելքը «պաշտպանություն» է գոյություն չունեցող, երեսակայական վտանգից, ապահովում է ոչ թե իրավական որոշակիությունը, մատչելիությունը եւ կանխատեսելիությունը, ... այլ ընդհակառակը, «ապահովում է» իրավական անորոշություն, կամայականություն եւ խտրականություն, ուստի հակասում է Սահմանադրությանը եւ Կոնվենցիային»:

Վերլուծելով ՀՀ քրեական օրենսգրքի 301 հոդվածի վիճարկվող դրույթների, ինչպես նաեւ 300 հոդվածի եւ ՀՀ Սահմանադրության հատկապես 2, 3 եւ 5 հոդվածների փոխառնչությունները, դիմող կողմն ընդհանուր հետեւություն է անում, որ վեճի առարկա դրույթների ու ընդհանրապես օրենսգրքի 11-րդ բաժնի բովանդակությունը՝ իմաստի, էության, բնույթի, ներքին տրամաբանության, արժեքային համակարգի եւ նպատակային նշանակության առումով, ՀՀ քրեական օրենսգրքը պահում են խորհրդային անցյալի քաղաքակրթական ճգնաժամի հարթությունում:

4. Պատասխանող կողմն առարկելով դիմողի փաստարկների դեմ՝ գտնում է, որ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 301 հոդվածը դիմողի հարցադրումների շրջանակում սահմանադրականության խնդիր չի առաջացնում, եւ բավարար հիմք չի տեսնում այն ՀՀ Սահմանադրության 1, 2, 3, 5, 27 եւ 43 հոդվածներին հակասող եւ անվավեր ճանաչելու համար:

Պատասխանող կողմը շեշտում է, որ ՀՀ Սահմանադրության 2 հոդվածն ամրագրում է, որ իշխանության յուրացումը որեւէ կազմակերպության կամ անհատի կողմից հանցագործություն է: Ընդ որում, «յուրացումը» կարող է կատարվել տարբեր եղանակներով՝ ինչպես բռնի, այնպես էլ ոչ բռնի: ՀՀ քրեական օրենսգրքի 301 հոդվածում օգտագործված «զավթում» եզրույթը միանշանակ ենթադրում է բռնություն կամ բռնության սպառնալիք:

ՀՀ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԸ

Պատասխանող կողմը գտնում է, որ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 301 հոդվածով նախատեսված հանցագործության անմիջական օբյեկտը կազմում են սահմանադրորեն ձեւակերպված ՀՀ սահմանադրական կարգի այն հիմունքները, որոնցում ամրագրված են պետական իշխանության ձեւավորման եւ գործունեության սկզբունքները: Այդ հոդվածով քրեորեն հետապնդելի են պետական իշխանությունը բռնությամբ զավթելուն եւ Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական կարգը բռնությամբ փոփոխելուն ուղղված հրապարակային կոչերը՝ ՀՀ Սահմանադրության 47 հոդվածի 2-րդ մասի ուժով, ՀՀ Սահմանադրության 43 հոդվածի 1-ին մասում ամրագրված հիմքերով եւ կարգով, նույն հոդվածի 2-րդ մասում, ինչպես նաեւ միջազգային իրավունքում ամրագրված՝ իրավունքը սահմանափակելու քույրատրեյի սահմաններում:

Պատասխանող կողմը գտնում է նաեւ, որ սահմանադրական կարգը բռնությամբ փոփոխելու կոչը՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 301 հոդվածի իմաստով, նշանակում է «...այնպիսի բանավոր, գրավոր կամ պատկերավոր այլ ներգործություն մարդկանց գիտակցության, կամքի կամ վարքագծի վրա, որը նպատակ ունի նրանց մոտ ձեւավորելու հակասահմանադրական եղանակով սահմանադրական կարգը բռնությամբ փոփոխելու հակում»: Ուստի բռնության կոչը՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 301 հոդվածի իմաստով, նշանակում է քաղաքական պայքարի հակասահմանադրական զինված ձեւեր, ավերիչ ուղղվածությամբ զանգվածային գործողություններ, իշխանական ինստիտուտների բռնի վերացում կամ փոփոխում եւ այլն: Ընդ որում, կոչում հնչած բռնության բնույթը կոչի բովանդակությունում պետք է արտահայտված լինի որոշակիորեն, ընդհուպ մինչեւ բռնության եղանակի ուղղակի նշումը:

Պատասխանող կողմը մատնանշում է նաեւ, որ պետական իշխանությունը բռնությամբ զավթելուն, «սահմանադրական կարգը բռնությամբ փոփոխելուն ուղղված հրապարակային կոչ» արտահայտությունը գործածվում է նաեւ այլ պետությունների, մասնավորապես՝ Շվեյցարիայի, Լիտվայի, Լատվիայի, Բուլղարիայի եւ մի շարք այլ պետությունների քրեական օրենսգրքերում: Պատասխանող կողմը հղում է կատարում նաեւ Եվրախորհրդի «Ժողովրդավարություն՝ իրավունքի միջոցով» եվրոպական հանձնաժողովի (Վենետիկի հանձնաժողով) 2007թ. դեկտեմբերի 17-ին տրված թիվ 542/2007 եզրակացությանը՝ ՀՀ Մարդու իրավունքների պաշտպանի դիմումի հիման վրա ՀՀ քրեական օրենսգրքի 301 հոդվածի՝ եվրոպական չափանիշներին, մասնավորապես՝ Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի 10 հոդվածին համապատասխանության հարցի վերաբերյալ:

Պատասխանողի կարծիքով՝ իրավական որոշակիության իմաստով ՀՀ քրեական օրենսգրքի 301 հոդվածում նախատեսված՝ պետական իշխա-

նության ճյուղերից ցանկացածը բռնությամբ զավթելու հրապարակային կոչն ուղղված է պետական իշխանության դեմ: Տվյալ դեպքում իրավական որոշակիությունը, մատչելիությունը եւ կանխատեսելիությունն ապահովված են:

5. Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ դիմողն իր իրավունքների խախտումը հիմնականում պայմանավորում է ՀՀ քրեական օրենսգրքի վիճարկվող դրույթներում իրավական անորոշության առկայությամբ եւ դրա հետեւանքով իրավակիրառ պրակտիկայում այդ դրույթներին տրված, իր կարծիքով, սխալ մեկնաբանությամբ, հիմք ընդունելով «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 63 հոդվածի 1-ին մասի եւ 68 հոդվածի 7-րդ մասի պահանջները, սույն գործի շրջանակներում սահմանադրական դատարանը կարելի է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 301 հոդվածի դրույթների սահմանադրաիրավական իմաստի բացահայտման, ինչպես նաեւ կիրառման պրակտիկայում դրսևորված մոտեցումների գնահատման անհրաժեշտությունը:

Միեւնոյն ժամանակ, սույն գործի շրջանակներում սահմանադրական դատարանն անհրաժեշտ է համարում պարզել, թե արդյո՞ք ՀՀ քրեական օրենսգրքի 301 հոդվածի դիսպոզիցիան սահմանադրական նորմերի ու սկզբունքների տեսանկյունից հետապնդում է իրավաչափ նպատակ, եւ արդյո՞ք «բռնության գործադրմանն ուղղված հրապարակային կոչ» եւ «կարծիքի ազատ արտահայտում» հասկացությունների միջեւ առկա է ողջամիտ տարանջատվածություն:

6. ՀՀ քրեական օրենսգրքի 301 հոդվածում «Պետական իշխանությունը բռնությամբ զավթելուն ուղղված հրապարակային կոչերը» եւ «Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական կարգը բռնությամբ փոփոխելուն ուղղված հրապարակային կոչերը» բառակապակցությունները համադրված գնահատման ենթակա արտահայտություններ են: Երկրի սահմանադրական կարգն իրենից ներկայացնում է հասարակության հիմնարար հարաբերությունների կանոնակարգման, պետական իշխանության կազմակերպման, անհատ-պետություն փոխհարաբերությունների սահմանադրորեն ամրագրված համակարգը: Վերջինիս հիմքում դրվող արժեքների եւ սկզբունքների անբողջականությունն առանձնացվում է որպես երկրի սահմանադրական կարգի հիմունքներ: Հասարակության հիմնարար հարաբերությունների կանոնակարգման, պետական իշխանության կազմակերպման եւ անհատ-պետություն փոխհարաբերությունների կարգը չի կարող սահմանվել կամ փոփոխության ենթարկվել այլ կերպ ու այլ ձևերով եւ մեթոդներով, քան նախատեսված է Սահմանադրությամբ: Հե-

ՀՀ ՍԱՀՄԱՆԱԳՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԸ

տեսաբար, վեճի առարկա դրույթների փոխհարաբերակցությունը պետք է դիտարկել այս տեսանկյունից:

Սահմանադրական իրավունքի տեսանկյունից իշխանությունը կամքը պարտադրելու իրավունք է կարողություն է: Սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ պետական իշխանությունը, որպես ժողովրդի կամքը միջնորդավորված կերպով պարտադրելու իրավունք է կարողություն, պետության գործառնական կարեւոր բաղադրատարրերից է, որն արտահայտվում է պետության կողմից իր առաքելությունը հրապարակալին է ինքնիշխան ձեռով իրականացնելու կարողունակությամբ՝ համապարտադիր վարքագծի կանոններ սահմանելու է դրանց կիրառումն ապահովելու միջոցով:

Սահմանադրական մակարդակում հստակ տարբերակվում են «ժողովրդի իշխանություն» է «պետական իշխանություն» հասկացությունները: Ժողովրդավարական երկրներում իշխանությունը պատկանում է ժողովրդին, որը հանդիսանում է այդ իշխանության միակ կրողը է աղբյուրը: Ընդ որում, ՀՀ Սահմանադրության 2 հոդվածը սահմանում է, որ «Ժողովուրդն իր իշխանությունն իրականացնում է ազատ ընտրությունների, հանրաքվեների, ինչպես նաև Սահմանադրությամբ նախատեսված պետական է տեղական ինքնակառավարման մարմինների ու պաշտոնատար անձանց միջոցով»: ՀՀ Սահմանադրության 1, 2, 3, 5 հոդվածների համալիր վերլուծությունից բխում է, որ պետական իշխանությունը հանդես է գալիս որպես պետականորեն կազմակերպված ժողովրդի հանրային իշխանության ձեռ, որն իրականացվում է Սահմանադրությանը է օրենքներին համապատասխան՝ օրենսդիր, գործադիր է դատական իշխանությունների բաժանման է հավասարակշռման հիման վրա: Այդ բաժանումն իրականացվում է իշխանության գործառնական բնույթից ելնելով, որին համապատասխան ձեռավորվում են անհրաժեշտ կառուցակարգեր՝ իշխանության մարմիններ, որոնք սահմանադրորեն օժտվում են համարժեք լիազորություններով է իրավասու են կատարելու միայն այնպիսի գործողություններ, որոնց համար լիազորված են Սահմանադրությամբ կամ օրենքներով:

Պետական իշխանությունն իրականացվում է գործառույթ - ինստիտուտ - իրավասություն եռամիասնական սահմանադրական ներդաշնակության հիման վրա՝ մարդու իրավունքների է ազատությունների սահմանադրորեն նախատեսված սահմանափակումների շրջանակներում: Այդ եռամիասնության մեջ ինստիտուտն ու իրավասությունը միջոց են գործառույթն իրականացնելու համար, որը ներկայացուցչական ժողովրդավարության սկզբունքների հիման վրա տեղի է ունենում Սահմանադրությամբ է օրենքներով նախատեսված կառուցակարգերի, կոնկրետ լիազորությունների,

ձեերի ու մեթոդների շրջանակներում, որոնց արդյունքում երաշխավորվում է պետության ողջ տարածքում հասարակական հարաբերությունների կանոնակարգումը (համապարտադիր վարքագծի կանոնների սահմանումը) եւ դրանց իրացման ապահովումը: Դրանցից դուրս իրականացվող գործողությունները ճանաչվում են որպես հակաիրավական: Նման հակաիրավական գործողությունների թվին են դասվում նաեւ Սահմանադրությամբ կամ օրենքով սահմանադրական ինստիտուտին վերապահված պետաիշխանական գործառույթին եւ դրա իրականացման միջոցներին բռնությամբ տիրանալը, իրեն ենթարկելը կամ այլ կերպ՝ զավթելը: ՀՀ Սահմանադրության 47 հոդվածը միանշանակ պահանջ է առաջադրում, որ յուրաքանչյուր ոք պարտավոր է պահպանել Սահմանադրությունը, ինչպես նաեւ նույն հոդվածն արգելում է իրավունքների եւ ազատությունների օգտագործումը սահմանադրական կարգը բռնի տապալելու, ազգային, ռասայական, կրոնական ատելություն բորբոքելու, բռնություն կամ պատերազմ քարոզելու նպատակով: Այս համատեքստում սահմանադրական կարգը բռնի տապալելու նպատակով իրավունքների եւ ազատությունների օգտագործման արգելումն ունի այն սահմանադրաիրավական իմաստը, որ իրավունքների չարաշահման արգելք է նախատեսվում այնպիսի գործողությունների համար, որոնք ուղղված են սահմանադրորեն նախատեսված իրավակարգավորումը բռնության գործադրմամբ ձախողելուն (կործանելուն, քայքայելուն, ավերելուն եւ այլն), անիրագործելի դարձնելուն:

Իրավունքների չարաշահման արգելքը նախատեսված է նաեւ Մարդու իրավունքների եւ հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիայի 17 հոդվածով:

Պետությունը պարտավոր է իրավական երաշխիքներ ստեղծել սահմանադրական այդ պահանջն իրականացնելու եւ երկրի սահմանադրական կարգի կայունությունն ապահովելու ուղղությամբ:

Վերոշարադրյալ մոտեցումները հաշվի առնելով՝ «պետական իշխանությունը բռնությամբ զավթելուն ուղղված հրապարակային կոչեր» եւ «Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական կարգը բռնությամբ փոփոխելուն ուղղված հրապարակային կոչեր» հասկացությունները ՀՀ քրեական օրենսգրքի 301 հոդվածի սահմանադրաիրավական իմաստով պետք է հասկանալ օրենսդիր, գործադիր կամ դատական իշխանության մարմինների պետաիշխանական գործառույթներին Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությամբ սահմանված կարգի խախտմամբ՝ բռնությամբ կամ դրա գործադրման անմիջական եւ իրական սպառնալիքով տիրանալու համար գործողություն պլանավորելու, կազմակերպելու, նախապատրաստելու կամ իրականացնելու նպատակով այլ անձանց մասնակից դարձնելու դիմում կամ հրավեր: Իրավակիրառական պրակտիկան եւ ցան-

ՀՀ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԸ

կացած գործի փաստական հանգամանքների գնահատումը պետք է ելնի տվյալ հասկացությունների սահմանադրաիրավական այդ բովանդակությունից, առաջին հերթին նկատի ունենալով հակաիրավական (բռնի) գործողությունների միջոցով պետաիշխանական գործառույթի նկատմամբ ոտնձգություն իրականացնելու նշված հանգամանքը: Բռնության կոչերի նպատակը մեկն է՝ համախմբել մարդկանց, ուղղություն տալ նրանց բռնի գործողություններին: Քննարկվող հանցակազմի իմաստով բռնության կոչեր չեն կարող համարվել իշխանության քննադատությունը, իշխանությունների հրաժարականի անհրաժեշտության հիմնավորումը, հրաժարականի պահանջը, ցույցեր, երթեր, հանրահավաքներ անցկացնելու կոչը կամ կազմակերպումը, փոխաբերական իմաստով արված արտահայտությունները:

Հանրային իշխանության մարմինները եւ պաշտոնատար անձինք պարտավոր են հանդուրժել իրենց հասցեին արված ավելի սուր քննադատություն, քան այն, որը թույլատրելի է մասնավոր անձանց հասցեին: Մյուս կողմից, այդ քննադատությունը չի կարող վերածվել բռնության կոչերի, որն անհամատեղելի է խոսքի ազատության իրավունքի հետ: Հանցակազմի առկայության համար էական է, որ բռնության կոչերը հրապարակային բնույթ կրեն, այսինքն՝ լինեն բացահայտ եւ ընկալելի, ուղղված մարդկանց լայն շրջանակի՝ նրանց դրդելով բռնության կիրառման:

Վերոշարադրյալ մեկնաբանությունից բխում է նաեւ, որ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 301 հոդվածի իմաստով՝ «պետական իշխանություն» հասկացությունը չի կարող նույնականացվել «պաշտոնատար անձ» հասկացության հետ, եւ դա չի կարող արվել նաեւ իրավակիրառական պրակտիկայում:

Վեճի առարկա դրույթների համատեքստում իրավունքի ամեն մի չարաշահում պետք է գնահատվի միայն ու միայն վերոշարադրյալ իմաստով սահմանադրական կարգը բռնությամբ տապալելու իրական սպառնալիքի եւ դրա կանխման անհրաժեշտության տեսանկյունից: Այս շրջանակներում միայն ՀՀ քրեական օրենսգրքի 301 հոդվածի դիսպոզիցիան սահմանադրական նորմերի ու սկզբունքների տեսանկյունից կարող է ունենալ իրավաչափ բնույթ:

7. ՀՀ Սահմանադրության 27 հոդվածի համաձայն.

«Յուրաքանչյուր ոք ունի իր կարծիքն ազատ արտահայտելու իրավունք: Արգելվում է մարդուն հարկադրել հրաժարվելու իր կարծիքից կամ փոխելու այն:

Յուրաքանչյուր ոք ունի խոսքի ազատության իրավունք, ներառյալ՝ տեղեկություններ եւ գաղափարներ փնտրելու, ստանալու, տարածելու ազատությունը, տեղեկատվության ցանկացած միջոցով՝ անկախ պետական սահմաններից:

Լրատվամիջոցների եւ տեղեկատվական այլ միջոցների ազատությունը երաշխավորվում է:

Պետությունը երաշխավորում է տեղեկատվական, կրթական, մշակութային եւ ժամանցային բնույթի հաղորդումների բազմազանություն առաջարկող անկախ հանրային ռադիոյի եւ հեռուստատեսության առկայությունը եւ գործունեությունը»:

Սահմանադրության 27 հոդվածի վերլուծությունից բխում է, որ անհատին անմիջականորեն վերաբերում են հոդվածի առաջին եւ երկրորդ մասերով սահմանված իրավունքները: Հոդվածի երրորդ եւ չորրորդ մասերով սահմանված դրույթները վերաբերում են լրատվամիջոցներին, երաշխավորում են համապատասխան ինստիտուցիոնալ եւ կազմակերպչական միջոցների առկայությունը՝ ապահովելու համար Սահմանադրության 27 հոդվածի առաջին եւ երկրորդ մասերով սահմանված իրավունքների արդյունավետ իրացումը: Այդ կապակցությամբ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 301 հոդվածը հարկ է գնահատել ՀՀ Սահմանադրության 27 հոդվածի առաջին եւ երկրորդ մասերով սահմանված իրավունքների եւ դրանց սահմանափակումների տեսանկյունից:

Սահմանադրության 27 հոդվածի առաջին եւ երկրորդ մասերում ամրագրված՝ կարծիքն ազատ արտահայտելու եւ խոսքի ազատության իրավունքները կարող են սահմանափակվել ՀՀ Սահմանադրության 43 հոդվածում ամրագրված հիմքերով:

Սահմանադրության 43 հոդվածի համաձայն.

«Մարդու եւ քաղաքացու՝ Սահմանադրության 23-25, 27, 28-30, 30.1-րդ հոդվածներով, 32-րդ հոդվածի երրորդ մասով ամրագրված հիմնական իրավունքները եւ ազատությունները կարող են սահմանափակվել միայն օրենքով, եթե դա անհրաժեշտ է ժողովրդավարական հասարակությունում պետական անվտանգության, հասարակական կարգի պահպանման, հանցագործությունների կանխման, հանրության առողջության ու բարոյականության, այլոց սահմանադրական իրավունքների եւ ազատությունների, պատվի եւ բարի համբավի պաշտպանության համար:

Մարդու եւ քաղաքացու հիմնական իրավունքների ու ազատությունների սահմանափակումները չեն կարող գերազանցել Հայաստանի Հանրապետության միջազգային պարտավորություններով սահմանված շրջանակները»:

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 301 հոդվածի առնչությամբ սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ այդ հոդվածի դրույթները՝ իրենց իրավակարգավորման շրջանակներում, ՀՀ Սահմանադրության 27 հոդվածով, Մարդու իրավունքների եւ հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիայի 10 հոդվածով երաշխավորված՝

կարծիքն ազատ արտահայտելու եւ խոսքի ազատության իրավունքները սահմանափակելու առումով համահունչ են ՀՀ Սահմանադրության 43 հոդվածով եւ Մարդու իրավունքների եւ հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիայի 10 հոդվածի 2-րդ մասով սահմանված պայմաններին, ինչպես նաեւ իրավունքների չարաշահման արգելմանն ուղղված՝ ՀՀ Սահմանադրության 47 եւ Կոնվենցիայի 17 հոդվածների պահանջներին:

Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը նույնպես իր վճիռներում բազմիցս անդրադարձել է այս հարցին եւ նշել, որ ինչպես սահմանում է Կոնվենցիայի 10 հոդվածը, այդ ազատությունը ենթարկվում է բացառությունների, որոնք, սակայն, պետք է մեկնաբանվեն խիստ, եւ ցանկացած միջամտության անհրաժեշտությունը պետք է համոզիչ կերպով սահմանված լինի: Միաժամանակ, Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքից բխում է, որ բռնությամբ իշխանությունը զավթելու կամ պետության սահմանադրական կարգը բռնությամբ փոփոխելու կոչերը կարող են արգելվել համաձայն այն բացառությունների, որոնք նախատեսված են Կոնվենցիայի 10 հոդվածի 2-րդ կետում: Այդ հոդվածի վերլուծությունից հետեւում է, որ «հրապարակային կոչ» արտահայտությունը սահմանադրական դատարանի արտահայտած իրավական դիրքորոշումների իմաստով անորոշ չէ եւ այն, անձանց մասնավոր հաղորդակցությունից դուրս, տարբեր ձեւերով ուղղված է հանրության անդամներին: Անորոշ չեն նաեւ «պետական իշխանությունը բռնությամբ զավթել» եւ «սահմանադրական կարգը բռնությամբ փոփոխել» արտահայտությունները, որոնք չեն ներառում օրինական կարգով իրականացվող գործողություններ:

Սահմանադրական դատարանն անհրաժեշտ է համարում ընդգծել նաեւ, որ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 301 հոդվածի, ՀՀ Սահմանադրության 27 հոդվածի եւ Կոնվենցիայի 10 հոդվածի դրույթների փոխառնչությունները պետք է դիտարկել ոչ միայն Սահմանադրության 47 եւ Կոնվենցիայի 17, այլ նաեւ Սահմանադրության 29 եւ Կոնվենցիայի 11 հոդվածների տեսանկյունից: Բանն այն է, որ վերջին երկու հոդվածներում ամրագրված իրավունքները սահմանադրաիրավական առումով ճանաչվում են այդպիսին, եթե խաղաղ են ու առանց զենքի: Իսկ Կոնվենցիայի 10 հոդվածի 2-րդ մասը, նկատի ունենալով, որ արտահայտվելու իրավունքի իրականացումը կապված է նաեւ պարտավորությունների ու պատասխանատվության հետ, նախատեսում է ոչ միայն օրենքով սահմանափակումների, այլեւ պատժամիջոցների կիրառման հնարավորություն՝ իրավունքի չարաշահումը բացառելու եւ ժողովրդավարական հասարակությունում նույն այդ 10 հոդվածով թվարկված իրավաչափ նպատակներին հասնելու համար:

Նշված հոդվածների համալիր վերլուծությունից հետևում է, որ «բռնության գործադրմանն ուղղված հրապարակային կոչ» եւ «կարծիքի ազատ արտահայտում» հասկացությունների միջեւ առկա է ողջամիտ տարանջատվածություն:

8. Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ քննության առարկա գործի շրջանակներում առաջնային խնդիրը վեճի առարկա նորմի պատշաճ իրավական մեկնաբանման եւ կիրառման երաշխավորումն է: Դրա ապահովման իրավական պարտավորությունը, ՀՀ Սահմանադրությանը համապատասխան, կրում է ՀՀ վճռաբեկ դատարանը: Ի տարբերություն բազմաթիվ երկրների, ՀՀ Սահմանադրությամբ եւ «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքով ՀՀ սահմանադրական դատարանն իրավասու չէ սահմանադրականության տեսակետից քննության առարկա դարձնել դատական ակտերը: Սահմանադրական դատարանն իրավասու չէ նաեւ գնահատելու դատարանների կողմից քրեական պատժաչափերի կիրառման համաչափությունը, քանի որ չի կարող գնահատել կոնկրետ քրեական գործերի փաստական հանգամանքները, որոնք առիթ են տվել կիրառելու այս կամ այն պատժաչափը: Այսուհանդերձ, ՀՀ սահմանադրական դատարանը, «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 19 հոդվածով նախատեսված դրույթների, ինչպես նաեւ իր՝ 09.04.2007թ. ՄԴՈ-690 որոշման մեջ արտահայտած իրավական դիրքորոշումների շրջանակներում արձանագրում է, որ սույն գործին առնչվող հարցով ՀՀ վճռաբեկ դատարանն իր՝ 04.05.2008թ. որոշմամբ վճռաբեկ բողոքը վերադարձրել է՝ պարզապես նշելով, որ «Գործի նյութերի ուսումնասիրությունից երևում է, որ չկան հիմքեր եզրակացնելու, որ բողոքներում բարձրացված հարցերի վերաբերյալ վճռաբեկ դատարանի որոշումը կարող է էական նշանակություն ունենալ օրենքի միատեսակ կիրառության համար...»: Մինչդեռ սահմանադրական դատարանի իրավական դիրքորոշումները վկայում են, որ տվյալ գործի շրջանակներում ՀՀ Սահմանադրության 92 հոդվածի եւ ՀՀ դատական օրենսգրքի 50 հոդվածի 1-ին մասի պահանջներին համապատասխան՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 301 հոդվածի պաշտոնական մեկնաբանումը ՀՀ վճռաբեկ դատարանի կողմից էական նշանակություն կարող էր ունենալ օրենքի միատեսակ կիրառության համար: Առավել եւս, երբ ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 2007թ. սեպտեմբերի 25-ի դատավճռում ՀՀ քրեական օրենսգրքի 301 հոդվածի իրավական բովանդակության որեւէ մեկնաբանում չի տրվել, իսկ դատական պրակտիկայի վերլուծությունը վկայում է, որ Հայաստանի Հանրապետության անկախացումից ի վեր տվյալ նորմի կիրառման պրակտիկա փաստորեն չի ձեւավորվել:

ՀՀ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԸ

Ելնելով գործի քննության արդյունքներից եւ ղեկավարվելով Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 100 հոդվածի 1-ին կետով, 102 հոդվածով, «Սահմանադրական դատարանի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 63, 64 եւ 69 հոդվածներով, Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանը **Ո Ր Ո Շ Ե Ց Ց**.

1. Հայաստանի Հանրապետության քրեական օրենսգրքի 301 հոդվածի դրույթները համապատասխանում են Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանը՝ սույն որոշման մեջ ՀՀ սահմանադրական դատարանի արտահայտած իրավական դիրքորոշումների շրջանակներում:

2. Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 102 հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն սույն որոշումը վերջնական է եւ ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից:

ՆԱԽԱԳԱՀՈՂ

Գ. ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ

**14 հոկտեմբերի 2008 թվականի
ՍԳՈ- 766**

ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՍԱՀՄԱՆԱԳՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
ՈՐՈՇՈՒՄԸ**

**ՔԱՂԱՔԱՅԻ ՄԻՇԱ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆԻ ԳԻՄՈՒՄԻ ՀԻՄԱՆ ՎՐԱ՝
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ
ՕՐԵՆՍՊՐՔԻ 426.1 ՀՈԳՎԱԾԻ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՍԱՀՄԱՆԱԳՐՈՒԹՅԱՆԸ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՐՅԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾՈՎ**

Քաղ. Երևան

21 հոկտեմբերի 2008թ.

Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանը՝ կազմով. Գ. Հարությունյանի (նախագահող), Կ. Բալայանի, Հ. Դանիելյանի, Ֆ. Թոխյանի (զեկուցող), Վ. Հովհաննիսյանի, Հ. Նազարյանի, Ռ. Պապայանի, Վ. Պողոսյանի,

մասնակցությամբ՝ դիմող՝ քաղաքացի Մ. Հարությունյանի ներկայացուցիչ Հ. Ալումյանի, պատասխանող կողմի՝ ՀՀ Ազգային ժողովի պաշտոնական ներկայացուցիչ՝ ՀՀ Ազգային ժողովի նախագահի խորհրդական Դ. Մելքոնյանի,

համաձայն Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 100 հոդվածի 1-ին կետի, 101 հոդվածի 6-րդ կետի, «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 25, 38 եւ 69 հոդվածների,

դռնբաց նիստում գրավոր ընթացակարգով քննեց «Քաղաքացի Միշա Հարությունյանի դիմումի հիման վրա՝ Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքի 426.1 հոդվածի՝ Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործը:

Գործի քննության առիթը քաղաքացի Մ. Հարությունյանի՝ 24.07.2008թ. ՀՀ սահմանադրական դատարան մուտքագրված դիմումն է:

Ուսումնասիրելով գործով զեկուցողի հաղորդումը, դիմող եւ պատասխանող կողմերի գրավոր բացատրությունները, հետազոտելով ՀՀ քրեական դա-

ՍԱՀՄԱՆԱԳՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ ♦ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ ♦ 3 (52)2009
79

ՀՀ ՍԱՀՄԱՆԱԳՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԸ

տավարության օրենսգիրքը եւ գործում առկա մյուս փաստաթղթերը, Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանը **Պ Ա Ր Զ Ե Ց**.

1. ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգիրքն ընդունվել է ՀՀ Ազգային ժողովի կողմից 1998 թվականի հուլիսի 1-ին, Հայաստանի Հանրապետության Նախագահի կողմից ստորագրվել՝ 1998 թվականի սեպտեմբերի 1-ին եւ ուժի մեջ է մտել 1999 թվականի հունվարի 12-ից:

«ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքում փոփոխություններ եւ լրացումներ կատարելու մասին» 14.12.04թ. ՀՕ-57-Ն ՀՀ օրենքի 2 եւ 3 հոդվածներով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգիրքը լրացվել էր համապատասխանաբար 408.1 եւ 410.1 հոդվածներով, որոնք սահմանում էին նոր հանգամանքների հետեւանքով գործերի նորոգման հիմքերը եւ վարույթ հարուցելու կարգը: Միաժամանակ, «ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքում փոփոխություններ եւ լրացումներ կատարելու մասին» 25.05.06թ. ՀՕ-91-Ն ՀՀ օրենքով որպես վճռաբեկ բողոք բերելու հիմք, ի թիվս այլոց, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 406 հոդվածում ամրագրվել էին նաեւ նոր հանգամանքները: «ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքում փոփոխություններ եւ լրացումներ կատարելու մասին» 28.11.07թ. ՀՕ-270-Ն ՀՀ օրենքի 70 հոդվածով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի նշված 408.1 եւ 410.1 հոդվածները, ի թիվս այլոց, ուժը կորցրած են ճանաչվել, եւ նշված օրենքի 81 հոդվածով օրենսգիրքը լրացվել է «Դատական ակտերի վերանայումը նոր երեսան եկած կամ նոր հանգամանքներով» վերտառությամբ բաժին 12.1-ով՝ սահմանելով նոր հանգամանքների եւ նոր երեսան եկած հանգամանքների հիմքով դատական ակտերի վերանայման նոր իրավակարգավորում: Նույն օրենքով նաեւ փոփոխություն է կատարվել քրեական դատավարության օրենսգրքի 406 հոդվածում, որի արդյունքում նոր հանգամանքները դադարել են որպես վճռաբեկ բողոքի հիմք հանդիսանալուց:

2. Քննության առարկա գործի դատավարական նախապատմությունը հանգում է նրան, որ դիմողը Սյունիքի մարզի առաջին ատյանի դատարանի կողմից 19.06.2002թ. կայացված դատավճռով մեղավոր է ճանաչվել ՀՀ նախկին քրեական օրենսգրքի 99 հոդվածի 2-րդ կետով եւ դատապարտվել ազատազրկման 10 տարի ժամկետով: Դատավճիռը բողոքարկվել է ՀՀ քրեական եւ զինվորական գործերով վերաքննիչ դատարան: Վերջինս 01.04.2003թ. դատավճռով առաջին ատյանի դատարանի դատավճիռը թողել է անփոփոխ: Դիմողի վճռաբեկ բողոքի քննության արդյունքում ՀՀ վճռաբեկ դատարանի քրեական եւ զինվորական գործերով պալատն իր՝ 08.05.2003թ. որոշմամբ վերաքննիչ դատարանի դատավճիռը թողել է անփոփոխ, իսկ վճռաբեկ բողոքը՝ առանց բավարարման:

Ներպետական պաշտպանության միջոցներն սպառելուց հետո դիմողն իր իրավունքների պաշտպանությամբ դիմել է Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարան. վերջինս իր՝ 28.06.2007թ. վճռով ճանաչել է, որ դիմողի նկատմամբ քրեական գործի քննության ընթացքում Հայաստանի Հանրապետությունը խախտել է «Մարդու իրավունքների եւ հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետը: 25.12.2007թ. դիմողը դիմել է ՀՀ վճռաբեկ դատարան, խնդրելով նոր հանգամանքի՝ Եվրոպական դատարանի վճռի հիման վրա հարուցել վերանայման վարույթ, վերանայել ՀՀ վճռաբեկ դատարանի քրեական եւ զինվորական գործերով պալատի 08.05.2003թ. որոշումը, բեկանել Սյունիքի մարզի առաջին ստյամի դատարանի 19.06.2002թ. դատավճիռը, ՀՀ քրեական եւ զինվորական գործերով վերաքննիչ դատարանի 01.04.2003թ. դատավճիռը: Վճռաբեկ դատարանն իր՝ 21.01.2008թ. որոշմամբ, ղեկավարվելով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 426.1 հոդվածով, ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 08.05.2003թ. որոշումը նոր հանգամանքներով վերանայելու վերաբերյալ դիմողի դիմումը փոխանցել է Հարավային քրեական դատարան: Վերջինս 28.02.2008թ. որոշում է կայացրել նոր հանգամանքներով դատական ակտի վերանայման վարույթ հարուցելու մասին, իսկ քրեական գործը դատական քննության նշանակելու մասին 05.03.2008թ. որոշմամբ որոշել է «Դատական ակտը նոր հանգամանքներով վերանայման վարույթ հարուցելու՝ Միշա Էդիկի Հարությունյանի վերաբերյալ ՀՀ քր. օր. 104 հոդվածի 2-րդ մասի 10-րդ կետով քրեական գործով նշանակել դատական քննություն...»:

2008թ. մարտի 14-ին տեղի ունեցած դատական նիստի ժամանակ նախագահող դատավորը, պարզաբանելով կողմերի իրավունքները, հայտարարել է, որ վերաքննիչ դատարանի կողմից Մ. Հարությունյանի նկատմամբ 01.04.2003թ. դատավճիռը, ինչպես նաեւ՝ այդ դատավճռի դեմ բերված վճռաբեկ բողոքները մերժելու եւ դատավճիռն անփոփոխ թողնելու մասին վճռաբեկ դատարանի 08.05.2003թ. որոշումը գտնվում են ուժի մեջ: Դատարանը պարզաբանել է նաեւ, որ Մ. Հարությունյանն ունի ամբաստանյալի կարգավիճակ, եւ Հարավային քրեական դատարանը քննում է քրեական գործն ըստ մեղադրանքի Մ. Հարությունյանի՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 104 հոդվածի 2-րդ մասի 10-րդ կետով:

3. Վիճարկելով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 426.1 հոդվածի, 426.8 հոդվածի 1-ին մասի եւ 426.9 հոդվածի դրույթների սահմանադրականությունը, դիմողը գտնում է, որ այդ նորմերը հակասում են ՀՀ Սահմանադրության 3 հոդվածի 2-րդ մասին, 6 հոդվածի 4-րդ մասին, 18 հոդվածի 1-ին եւ 4-րդ մասերին, 19 հոդվածի 1-ին մասին:

ՀՀ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԸ

Գիմողը գտնում է, որ վիճարկվող հողվածներում ամրագրված դրույթները հնարավորություն չեն տալիս անձին վերականգնելու իր խախտված իրավունքներն ու ազատությունները՝ միջազգային իրավունքի սկզբունքներին եւ նորմերին համապատասխան: Ըստ նրա՝ նոր հանգամանքներով դատական ակտերի վերանայմանը վերաբերող նորմերը պետք է նախատեսեն դատական ակտերի վերանայման այնպիսի ընթացակարգ, որը հնարավորություն կընձեռներ լիարժեքորեն վերականգնել խախտված իրավունքները եւ ազատությունները: Տվյալ դեպքում, Եվրոպական դատարանի կայացրած վճռի հիման վրա իր խախտված իրավունքը լիարժեքորեն վերականգնելու միջոցը դիմողը համարում է իր նկատմամբ կայացված դատական ակտերի՝ առաջին ատյանի դատարանի մեղադրական դատավճռի, վերաքննիչ դատարանի մեղադրական դատավճռի եւ այդ դատավճիռներն անփոփոխ թողնելու մասին վճռաբեկ դատարանի որոշման վերանայումը:

Մինչդեռ, ըստ վիճարկվող դրույթների, ինքը գրկված է վճռաբեկ դատարանում վերջինիս որոշման վերանայմանը եւ առաջին ատյանի դատարանի ու վերաքննիչ քրեական դատարանի մեղադրական դատավճիռների բեկանմանը հասնելու հնարավորությունից: Նույնիսկ այն դեպքում, երբ Հարավային քրեական դատարանը վերանայի Սյունիքի մարզի առաջին ատյանի դատարանի մեղադրական դատավճիռը, միեւնույն է, իր խախտված իրավունքը չի վերականգնվի, քանի որ օրինական ուժի մեջ կմնան վերաքննիչ դատարանի դատավճիռն ու վճռաբեկ դատարանի որոշումը: Վերջիններս Հարավային քրեական դատարանի կողմից բոլոր դեպքերում վերանայվել չեն կարող: Ուստի, դիմողը եզրակացնում է, որ վիճարկվող հողվածներով նախատեսված՝ նոր հանգամանքներով դատական ակտերի վերանայման ընթացակարգն անձի խախտված իրավունքի պաշտպանության արդյունավետ միջոց չէ:

Գիմողը գտնում է նաեւ, որ առաջին ատյանի դատարանի կողմից դատական ակտի վերանայումն այնպիսի պայմաններում, երբ շարունակում են ուժի մեջ մնալ վերաքննիչ քրեական դատարանի մեղադրական դատավճիռը եւ վճռաբեկ դատարանի որոշումը, խախտում է նաեւ կողմերի հավասարության սկզբունքը:

4. Պատասխանողի ներկայացուցչի պնդմամբ՝ նոր եւ նոր երեւան եկած հանգամանքներով դատական ակտերի վերանայման նորովի կարգավորումը, վճռաբեկ դատարանին նոր եւ նոր երեւան եկած հանգամանքներով գործի նորոգման գործառույթից ազատելը պայմանավորված է ՀՀ վճռաբեկ դատարանի նոր սահմանադրաիրավական կարգավիճակով, որը պահանջում է այդ դատարանին վերապահել այնպիսի լիազորություններ, որոնք

ուղղակիորեն կրիսեն նրա կարգավիճակից եւ ուղղված կլինեն վճռաբեկ դատարանի սահմանադրաիրավական կարգավիճակի կենսագործմանը:

Ըստ պատասխանողի՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի վիճարկվող դրույթը որեւէ կերպ չի կարելի դիտարկել որպես նոր եւ նոր երեւան եկած հանգամանքներով գործը վերանայելու իրավունքի, արդար դատաքննության իրավունքի սահմանափակում: Ավելին, գործող դատական համակարգի պայմաններում այս իրավունքների սահմանափակում կդիտվեր նոր եւ նոր երեւան եկած հանգամանքներով քննության վերապահումը վերաքննիչ կամ վճռաբեկ դատարանին, քանի որ գործող վերաքննության կամ վճռաբեկության պայմաններում չէր կարելի գործի ամբողջ ծավալով եւ ըստ էության քննություն ակնկալել: Մինչդեռ առկա կարգավորման պայմաններում ողջ ծավալով ապահովվում է նաեւ դատական ակտերի վերանայման իրավունքը:

Պատասխանողը միաժամանակ ընդունում է, որ նոր եւ նոր երեւան եկած հանգամանքներով դատական ակտերի վերանայման ինստիտուտը դրա կատարելագործմանն ուղղված հետագա լրամշակում է պահանջում, որի արդյունքում այն կվերածվի մարդու իրավունքների պաշտպանության գործուն մեխանիզմի: Պատասխանողը վկայակոչելով ՀՀ սահմանադրական դատարանի 09.09.2008թ. ՄԴՈ- 758 որոշումը՝ նշում է, որ օրենսդրական առկա կարգավորման պայմաններում ի հայտ եկած հակասությունների, իրավական բացերի, անհամապատասխանությունների շտկումն անհրաժեշտ է իրականացնել ամբողջ դատական համակարգի կազմակերպման եւ գործունեության համատեքստում՝ հաշվի առնելով ինչպես դատական կոնկրետ ատյանի դերն ու լիազորությունները, այնպես էլ մարդու իրավունքների պաշտպանության երաշխիքները:

Ըստ պատասխանողի՝ «Նշված անհամապատասխանություններով հանդերձ, սակայն, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի վիճարկվող դրույթը չի խախտում ՀՀ Սահմանադրությամբ երաշխավորված՝ մարդու իրավունքներն ու ազատությունները»:

5. ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի վիճարկվող՝ 426.1 հոդվածը սահմանում է.

«Դատական ակտը նոր երեւան եկած կամ նոր հանգամանքներով վերանայում է դատական ակտ կայացրած այն առաջին ատյանի դատարանը, որը քննել է համապատասխան գործը կամ նյութը»:

Օրենսգրքի 426.8 հոդվածի 1-ին մասը սահմանում է.

«1. Դատական ակտը նոր երեւան եկած կամ նոր հանգամանքներով համապատասխան առաջին ատյանի դատարանը վերանայում է վերանայման վարույթ հարուցելու մասին որոշման հիման վրա»:

ՀՀ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԸ

Օրենսգրքի 426.9 հոդվածը սահմանում է.

«1. Նոր երեսան եկած կամ նոր հանգամանքների հիմքով հարուցված վարույթով դատարանը գործի քննության արդյունքում կայացնում է դատական ակտ՝ սույն օրենսգրքով նախատեսված ընդհանուր կարգով:

2. Առաջին ատյանի դատարանի դատական ակտն օրենքով սահմանված ընդհանուր կարգով կարող է բողոքարկվել վերաքննիչ դատարան, իսկ վերաքննիչ դատարանի դատական ակտը՝ համապատասխանաբար վճռաբեկ դատարան»:

6. ՀՀ սահմանադրական դատարանի թիվ 1 դատական կազմի՝ 30.07.2008թ. որոշմամբ դիմումը քննության է ընդունվել միայն ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 426.1 հոդվածի կապակցությամբ:

Դիմումի քննության արդյունքներով, սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ թեև վիճարկվող դրույթում համապատասխան իրավակարգավորումը վերաբերում է զուգահեռաբար եւ՝ նոր երեսան եկած, եւ՝ նոր հանգամանքներին, այնուամենայնիվ, քննությունը պետք է վերաբերի դրա սահմանադրականությանը միայն այն մասով, որով դա վերաբերում է նոր հանգամանքներով դատական ակտերի վերանայմանը, քանզի դիմողի նկատմամբ այդ դրույթները կիրառվել են միայն այդ մասով, եւ դիմողը նշված հոդվածների սահմանադրականությունը վիճարկում է միայն նոր հանգամանքների հիմքով դատական ակտերը վերանայելու առնչությամբ, իսկ «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 63 հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ սահմանադրական դատարանը որոշումներ ընդունում է միայն դիմումում նշված առարկայի վերաբերյալ:

Սահմանադրական դատարանը, «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 68 հոդվածի 9-րդ մասին համապատասխան, հարկ է համարում պարզել նաեւ վիճարկվող դրույթի հետ համակարգային փոխկապակցվածության մեջ գտնվող՝ օրենսգրքի 426.8 հոդվածի սահմանադրականության հարցը:

7. Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ սահմանադրական դատարանն իր՝ 2008թ. սեպտեմբերի 9-ի ՍԴՈ-758 որոշմամբ լուծել է ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի՝ նոր հանգամանքների հիմքով դատական ակտերի վերանայման իրավակարգավորումը սահմանող համապատասխան հոդվածների սահմանադրականության հարցը, սահմանադրական դատարանն անհրաժեշտ է համարում համեմատական վերլուծություն կատարել ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի՝ սահմանադրական դատարանի նշված որոշմամբ ՀՀ Սահմանադրությանը հակասող ճանաչված այդ հոդվածների եւ ՀՀ քրեական դատավարու-

թյան օրենսգրքի՝ նոր հանգամանքների հիման վրա դատական ակտերի վերանայման իրավակարգավորումը սահմանող՝ խնդրո առարկա դրույթների միջեւ:

Համեմատական վերլուծության արդյունքներով սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ դատավարական երկու օրենսգրքերում նոր հանգամանքների հիմքով դատական ակտերի վերանայման իրավակարգավորման մեջ ընդհանրությունները հանգում են հետեւյալին.

- ինչպես քաղաքացիական դատավարության, այնպես էլ քրեական դատավարության շրջանակներում նոր հանգամանքներով դատական ակտը վերանայելու իրավասություն ունի միայն համապատասխան դատական ակտը կայացրած առաջին ատյանի դատարանը,

- վերաքննիչ եւ վճռաբեկ դատարանները նշված հիմքերով դատական ակտերի վերանայման իրավասությամբ օժտված չեն,

- ինչպես քաղաքացիական դատավարության, այնպես էլ քրեական դատավարության շրջանակներում նոր հանգամանքներով վերանայման ենթակա են միայն առաջին ատյանի դատարանների դատական ակտերը,

- վերաքննիչ եւ վճռաբեկ դատարանների դատական ակտերը նշված հիմքերով վերանայման ենթակա չեն:

Սահմանադրական դատարանն արձանագրում է նաեւ, որ եթե ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի համապատասխան դրույթների բովանդակային մեկնաբանությունը հնարավորություն էր տալիս պարզելու, որ նոր հանգամանքներով վերանայման ենթակա են ոչ միայն գործն ըստ էության լուծող դատական ակտերը, այլ նաեւ միջանկյալ դատական ակտերը, ապա ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի պարագայում նման մեկնաբանության հնարավորությունը բացակայում է:

8. «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 63 հոդվածի համաձայն՝ իրավական ակտի սահմանադրականությունը որոշելիս սահմանադրական դատարանը գնահատում է ինչպես այդ ակտը, այնպես էլ ձեւավորված իրավակիրառական պրակտիկան: Ելնելով նշված հոդվածի պահանջից՝ սահմանադրական դատարանն անհրաժեշտ է համարում անդրադառնալ վիճարկվող դրույթի կիրառման պրակտիկային:

Այսպես, դիմող Մ. Հարությունյանը դիմել է ՀՀ վճռաբեկ դատարան՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 410.1 հոդվածի հիման վրա նոր հանգամանքի հետեւանքով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 08.05.2003թ. որոշումը վերանայելու համար: Ի պատասխան այդ դիմումի՝ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը 2008թ. հունվարի 21-ին կայացրել է վճռաբեկ բողոքը Հարավային քրեական դատարան փոխանցելու մասին որոշում: Այս կապակցու-

թյամբ հարկ է նկատել, որ ինչպես ՀՀ Սահմանադրության, այնպես էլ ՀՀ դատական եւ դատավարական օրենսգրքերի համաձայն՝ առաջին ատյանի դատարանները, ինչպիսին հանդիսանում է Հարավային քրեական դատարանը, վճռաբեկ գործառույթով օժտված չեն, հետեւաբար, չունեն նաեւ վճռաբեկ բողոքի քննության իրավասություն: Չնայած նշված հանգամանքին՝ վճռաբեկ դատարանի 2008թ. հունվարի 21-ի որոշմանը հետեւել է Հարավային քրեական դատարանի 2008թ. փետրվարի 28-ի որոշումը, որով վարույթ է ընդունվել քրեական գործն ըստ մեղադրանքի Մ. Հարությունյանի՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 104 հոդվածի 2-րդ մասի 10-րդ կետով: 2008թ. մարտի 5-ին Հարավային քրեական դատարանը կայացրել է քրեական գործը դատական քննության նշանակելու մասին որոշում: Դատարանը որոշել է. «Դատական ակտը նոր հանգամանքներով վերանայման վարույթ հարուցելու՝ Միշա Էդիկի Հարությունյանի վերաբերյալ ՀՀ քր. օր. 104 հոդվածի 2-րդ մասի 10-րդ կետով քրեական գործով նշանակելու դատական քննություն...»:

Դիմողը սահմանադրական դատարան ներկայացված իր դիմումում, ինչպես նշվեց, մասնավորապես նշում է. «14.03.2008թ. տեղի ունեցած դատական նիստի ժամանակ նախագահող դատավորը, պարզաբանելով կողմերի իրավունքները, հայտարարել է, որ վերաքննիչ դատարանի կողմից Միշա Հարությունյանի նկատմամբ 01.04.2003թ. դատավճիռը, ինչպես նաեւ՝ այդ դատավճռի դեմ բերված վճռաբեկ բողոքները մերժելու եւ դատավճիռն անփոփոխ թողնելու մասին վճռաբեկ դատարանի 08.05.2003թ. որոշումը գտնվում են ուժի մեջ»:

Վերոհիշյալից բխում է, որ դիմողի դիմումի հիման վրա Հարավային քրեական դատարանում հարուցված վարույթի շրջանակներում վերանայվում է ոչ թե վճռաբեկ դատարանի որոշումը, այլ առաջին ատյանի դատարանի դատավճիռը, քանզի վճռաբեկ դատարանի որոշումը վերանայելու իրավասությամբ առաջին ատյանի դատարանն օժտված չէ. այլապես կառաջանար մեկ այլ անընդունելի իրավիճակ, երբ ստորին ատյանի դատարանը վերանայում է վերադաս դատարանի ակտը:

Ավելին, գործի հանգամանքները, մասնավորապես, Հարավային քրեական դատարանի 2008թ. փետրվարի 28-ի որոշումը, 2008թ. մարտի 5-ի որոշումը, դիմումում նշված՝ Հարավային քրեական դատարանում դիմողի գործով 14.03.2008թ. նիստում նախագահող դատավորի վերոհիշյալ հայտարարությունը, վկայում են, որ Հարավային քրեական դատարանն առաջին ատյանի դատարանի դատավճիռը վերանայում է քրեական գործն ըստ մեղադրանքի Մ. Հարությունյանի՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 104 հոդվածի 2-րդ մասի 10-րդ կետով, կրկին քննության առնելու միջոցով: Հարկ է նկատել նաեւ, որ այդ վարույթում դիմողը դատարանում հանդես է գալիս

ամբաստանյալի կարգավիճակով: Սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ նման մոտեցման դեպքում խախտվում է քրեական դատավարության իրավունքի այնպիսի կարեւորագույն սահմանադրական սկզբունք, ինչպիսին է ne bis in idem (միեւնույն արարքի համար կրկնակի պատասխանատվության մերժում) սկզբունքը:

Թեև ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգիրքը չի նախատեսում դրույթ, որն ուղղակիորեն կբացառեր նոր հանգամանքներով վերաքննիչ եւ վճռաբեկ դատարանների ակտերի վերանայման հնարավորությունը, այնուամենայնիվ, հաշվի առնելով առկա դատական պրակտիկան, այն հանգամանքը, որ առաջին ատյանի դատարաններն օժտված չեն վերադաս դատարանի ակտը վերանայելու իրավասությամբ, ինչպես նաեւ ՀՀ սահմանադրական դատարանի 2008թ. սեպտեմբերի 9-ի ՍԳՈ-758 որոշման մեջ արտահայտված իրավական դիրքորոշումն առ այն, որ առաջին ատյանի դատարանի կողմից վերադաս դատարանի դատական ակտի վերանայումն անթույլատրելի է՝ սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի խնդրո առարկա հողվածներով՝ նոր հանգամանքներով դատական ակտերի վերանայման իրավակարգավորման առաձնահատկությունները (ինչպես քաղաքացիական դատավարության դեպքում) հանգում են նրան, որ փաստորեն վերանայման ենթակա է միայն առաջին ատյանի դատարանի ակտը եւ միայն առաջին ատյանի դատարանի կողմից:

9. Հաշվի առնելով վերոհիշյալ համեմատական վերլուծության եւ համապատասխան դատական պրակտիկայի ուսումնասիրության արդյունքները՝ սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ, ըստ էության, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի վիճարկվող դրույթներով սահմանված՝ նոր հանգամանքներով դատական ակտերի վերանայման իրավակարգավորումն իր հիմնական տրամաբանությամբ, առանձնահատկություններով եւ մոտեցումներով համարժեք է այն իրավակարգավորմանը, որը սահմանված էր ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի համապատասխան դրույթներով: Ուստի սույն գործի շրջանակներում սահմանադրական դատարանը հենվում է ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի՝ նոր հանգամանքներով դատական ակտերի վերանայման իրավակարգավորումը սահմանող համապատասխան հողվածների սահմանադրականության վերաբերյալ սահմանադրական դատարանի՝ 09.09.2008թ. ՍԳՈ-758 որոշմամբ արտահայտած իր իրավական դիրքորոշումների վրա եւ գտնում է, որ այդ որոշման մեջ արտահայտված իրավական դիրքորոշումները հավասարապես վերաբերում են նաեւ քրեական դատավարության օրենսգրքի 426.1 եւ 426.8 հողվածներին:

ՀՀ ՍԱՀՄԱՆԱԳՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԸ

Սահմանադրական դատարանն անհրաժեշտ է համարում, մասնավորապես, մատնանշել ՍԳՈ-758 որոշման մեջ արտահայտված այն սկզբունքային նշանակության իրավական դիրքորոշումը, ըստ որի՝ նոր հանգամանքների հիմքով դատական ակտերի վերանայման համակարգն արդյունավետ կարող է գործել միայն այն դեպքում, երբ կապահովվի նոր հանգամանքների հիմքով դատական բոլոր ատյանների ակտերի վերանայման հնարավորությունը, բացառելով ստորադաս ատյանի դատարանի կողմից վերադաս դատարանի ակտի վերանայումը:

Սահմանադրական դատարանը հարկ է համարում հավելել, որ նոր հանգամանքներով դատական ակտերի վերանայման լիարժեք եւ արդյունավետ համակարգի առկայությունն է՛լ ավելի է կարելիորվում քրեական դատավարության շրջանակներում, քանզի քրեական պատասխանատվություն նախատեսող դատական ակտերն անձի փաստացի վիճակի վրա ազդեցության առումով ունեն առանձնակի նշանակություն, մասնավորապես՝ հաշվի առնելով անձի նկատմամբ հարկադրանքի միջոց կիրառելու եւ դրանից բխող հետեւանքների առկայության հանգամանքը:

Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ մարդու իրավունքների պաշտպանության երաշխիքներն առավել ապահովված կլինեն այն դեպքում, երբ նոր հանգամանքով դատական ակտը վերանայելու վարույթը հարուցում է այն դատարանը, որը վերջնական դատական ակտ է կայացրել տվյալ քրեական գործով:

Ելնելով գործի քննության արդյունքներից եւ ղեկավարվելով Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 100 հոդվածի 1-ին կետով, 102 հոդվածով, «Սահմանադրական դատարանի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 63, 64 եւ 69 հոդվածներով, Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանը **Ո Ր Ո Շ Ե Ց**.

1. ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 426.1 հոդվածը եւ 426.8 հոդվածի 1-ին մասը ճանաչել Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 18, 19 հոդվածների պահանջներին հակասող եւ անվավեր՝ այնքանով, որքանով դրանք վերաբերում են նոր հանգամանքներով դատական ակտի վերանայման իրավասությունը միայն առաջին ատյանի դատարաններին վերապահելուն եւ առնչվում են միայն վերջիններիս կողմից կայացրած դատական ակտերին:

2. Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 102 հոդվածի երկրորդ մասի համաձայն սույն որոշումը վերջնական է եւ ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից:

ՆԱԽԱԳԱՀՈՂ

Գ. ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ
21 հոկտեմբերի 2008 թվականի
ՍԳՈ-767

ՉՈՐՐՈՐԳ ՍԵՄԻՆԱՐԸ՝ ԳԵՐՄԱՆԱՅԻ ՄԱՄՆԱԳԵՏՆԵՐԻ ՄԱՄՆԱԿՑՈՒԹՅԱՄԲ

Անցյալ տարվանից ՀՀ սահմանադրական դատարանի հետ համագործակցությամբ «Հայաստանում իրավական համակարգի ամրապնդման համար խորհրդատվություն» ծրագիրը (GTZ) ՀՀ ՄԳ անդամների եւ աշխատակիցների համար կազմակերպում է սեմինարների շարք, որի եզրափակիչ՝ չորրորդ, երկօրյա սեմինարը մեկնարկեց հունիսի 4-ին՝ «Կանոնակարգի դերը սահմանադրական դատարանների պրակտիկայում» թեմայով:

Նախորդ երեք սեմինարներում Գերմանիայից հրավիրված տարբեր մասնագետների, այդ թվում նաեւ սահմանադրական դատարանի անդամների մասնակցությամբ ներկայացվեց սահմանադրական արդարադատության ոլորտում ունեցած Գերմանիայի Դաշնության փորձը, մանրամասն քննարկվեցին տարբեր հիմնախնդիրներ՝ կապված սահմանադրական արդարադատության գործունակության բարձրացման հետ:

Հիշյալ սեմինարները օգտակար եղան հատկապես նրանով, որ սահմանադրական արդարադատության բնագավառում Գերմանիայի փորձը հնարավորինս օգտագործվել ու օգտագործվում է մեզանում՝ համակարգը բարեփոխելու եւ կատարելագործելու համար: Այս առումով մեր երկրում կտրուկ փոփոխություններ են կատարվել. մասնավորապես «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ նոր օրենքով կանոնակարգվում են դատական գործունեությունն ու դատավարական առանձնահատկությունները: Իսկ կանոնակարգը, որպես ենթաօրենսդրական ակտ, կանոնակարգում է ներքին գործունեությունն ու աշխատանքները:

Չորրորդ սեմինարում բացման խոսքով հանդես եկան ՀՀ սահմանադրական դատարանի նախագահ, իրավագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր Գ. Հարությունյանը, ՀՀ-ում GTZ-ի ներկայացուցիչ, իրավաբան Գ. Մուրադյանը:

Սեմինարի նիստերը նախագահող Գ. Հարությունյանը նշեց, որ այս վերջին սեմինարն ամբողջությամբ նվիրված է դատավարական համակարգի հիմնախնդիրներին, եւ մասնավորապես դատարանի հայեցողական լիազորության շրջանակներին:

Սեմինարում ընդարձակ զեկուցումով հանդես եկավ Միջազգային իրավունքի ինստիտուտի (Գերմանիա) գիտաշխատող, դոկտոր, պրոֆեսոր Մաթիաս Հարտվիգը:

ԻՐԱՎԱՔԱՆԱԿԱՆ ՆՈՐ ԿԱՌՈՒՅՑ

«ՀԱՅ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՄԻՏՔԸ ԵՎ 21-ՐԴ ԴԱՐԻ ՄԱՐՏԱՀՐԱՎԵՐՆԵՐԸ» խորագրով սեպտեմբերի 19-20-ը Երեւանում կայացավ Իրավաբանների համահայկական առաջին համաժողովը:

Համաժողովը, ՀՀ Սահմանադրական իրավունքի Կենտրոնի եւ Հայաստանի իրավաբանների միության աջակցությամբ, կազմակերպել էր ՀՀ սփյուռքի նախարարությունը:

Սահմանադրական դատարանի նախագահ, իրավագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր Գ. Հարությունյանը համաժողովում հանդես եկավ «Իրավունքի ընկալման հայկական այբուբենը եւ ժամանակի մարտահրավերները» թեմայով զեկուցումով:

Համաժողովի առաջին օրվա երկրորդ կեսին պարոն Հարությունյանը համաժողովի մասնակիցների համար ընդունելություն կազմակերպեց Սահմանադրական դատարանում: Ընդունելությանը մասնակցում էին համաժողովի բոլոր անդամները՝ ՀՀ սփյուռքի նախարար Հ. Հակոբյանը, հայ իրավաբաններ աշխարհի մոտ երկու տասնյակ երկրներից և Հայաստանից: Ընդունելությանը ներկա էր Գ. Հարությունյանի անհատական հրավերով համաժողովին մասնակցող, Չեխիայի Հանրապետության սահմանադրական դատարանի անդամ, իրավագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր Ստանիսլավ Բալիկը, ով համաժողովում հանդես էր եկել «Միջնադարյան հայ իրավունքը եւ դրա ուսուցանումը Չեխիայում» թեմայով:

Սեպտեմբերի 20-ին քննարկումները շարունակվեցին ՀՀ սահմանադրական դատարանի Շահամիր եւ Հակոբ Շահամիրյանների անվան սրահում: Գ. Հարությունյանը հանդես եկավ «Իրավաբանների համահայկական ընկերակցության ստեղծման սկզբունքներն ու գործունեության կարգը եւ կազմակերպական հարցեր» թեմայով:

Պարոն Հարությունյանը կարեւորեց «Իրավաբանների ընկերակցության» ստեղծման գաղափարը, որի իրականացման առաջին քայլը պիտի լինի նոր ծրագրերի մշակումն ու դրանց հետետողական իրականացումը:

Բազմաթիվ հարցերի սպառիչ պատասխաններ տվեց Գ. Հարությունյանը:

Մասնակիցները հույս հայտնեցին, որ նման համահայկական մեծ ձեռնարկումի հաջող մեկնարկը արդյունավետ շարունակություն կունենա:

Չորրորդ նիստում ամփոփվեցին համաժողովի աշխատանքները, մշակվեց «Իրավաբանական համահայկական ընկերակցություն» նորաստեղծ հասարակական կազմակերպության կանոնադրությունը, ստեղծվեց հիմնադիր ժողով:

Նորաստեղծ հասարակական կազմակերպության Խորհրդի աշխատանքների համակարգող ընտրվեց ՀՀ սահմանադրական դատարանի նախագահ Գ. Հարությունյանը:

Ընդունվեց համաժողովի մասնակիցների հայտարարությունը. «Ողջունելով ՀՀ Նախագահի նախաձեռնությունը համազգային ներուժի համախմբման առումով, ինչպես նաև ՀՀ Կառավարության կողմից սույն Համաժողովին ընձեռած հնարավորությունն ուղղված ՀՀ, ԼՂՀ եւ Սփյուռքի հայ իրավաբանների միջև կապերի ամրապնդման, համագործակցության եւ փոխադարձ մարդկային շփումների ապահովմանը, ինչպես նաև համահայկական հնչեղության իրավական հիմնախնդիրների լուծմանը, կարելու էլով Հայաստանի Հանրապետության, Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության եւ Սփյուռքի հայ իրավաբանների համագործակցությունը եւ նրանց ներգրավումը համազգային հիմնախնդիրների լուծման գործընթացում, ինչպես նաև Հայոց անկախ պետականության ամրապնդման եւ զարգացման գործում, ընդգծելով հայ իրավական մտքի հետագա զարգացման խնդիրների կարելու էլությունը միջազգային չափանիշների համատեքստում,

մենք՝ 2009 թվականի սեպտեմբերի 19-21-ը ՀՀ մայրաքաղաք Երևանում կազմակերպված ԻՐԱԲԱՆՆԵՐԻ ՀԱՄԱՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱՌԱՋԻՆ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎԻ մասնակիցներս

ՀԱՅՏԱՐԱՐՈՒՄ ԵՆՔ,

որ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎԻ ընթացքում ներկայացված զեկուցումները, դրանց քննարկումները եւ մտքերի փոխանակությունը հերթական անգամ հաստատեցին ՀՀ, ԼՂՀ եւ Սփյուռքի հայ իրավաբանների համագործակցության անհրաժեշտությունը՝ ի շահ հայ իրավական մտքի զարգացման, սահմանադրականության հաստատման, մասնագիտական կրթության որակի բարձրացման, այս ասպարեզում ձեռքբերումների քարոզչության եւ համամարդկային արժեքների շարքում հայ իրավական մտքի հուշարձանների պահպանման կարելու էլության դերի բարձրացման,

կարելու է նաև պատմական ճակատագրի բերումով օտար պետություններում ապրող եւ աշխատող բազմաթիվ հայ իրավաբանների ներուժի օգտագործումը համազգային խնդիրների լուծմանը մասնակից դարձնելու, ինչպիսիք են ԼՂՀ հարցի խաղաղ եւ արդարացի կարգավորումը, Հայոց Ցեղասպանության միջազգային ճանաչումը, հայ ազգային փոքրամասնություններին այլ պետություններում իրավական օգնության ցուցաբերումը, Սփյուռքում հայ ժողովրդի սեփականության, պատմամշակութային ժառանգության իրավական պաշտպանությունն ու իրավական ձեւակերպումը, ինչպես նաև ՀՀ իրավական համակարգի ամրապնդումը եւ կատարելագործումը, ստեղծում ենք ԻՐԱՎԱԲԱՆՆԵՐԻ ՀԱՄԱՀԱՅԿԱ-

ՏԵՂԵԿԱՏՎՈՒԹՅՈՒՆ

ԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆ, անդամակցում ենք այդ կառույցին, որը բաց է բոլոր հայ իրավաբանների համար, որոնք կցանկանան համագործակցել այդ կառույցի հետ:

Միաժամանակ կոչ ենք անում բոլոր հայ համայնքներին, որտեղ չկան հայ իրավաբանների միություններ կամ հանձնախմբեր, առաջիկայում ստեղծել նման կառույցներ:

Դիմում ենք չ՛չ եւ ԼՂ՛՛ կառավարություններին, չ՛չ արտաքին գործերի, սփյուռքի եւ արդարադատության նախարարություններին, հայկական բոլոր իրավաբանական միություններին՝ աջակցելու նորաստեղծ ԻՐԱՎԱԲԱՆՆԵՐԻ ՀԱՄԱՀԱՅԿԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹՅԱՆԸ, որը համահայկական իրավաբանական ներուժի համախմբման եւ համագործակցության միջոցով կնպաստի հայ իրավաբանության զարգացմանը, չ՛չ-ում, ԼՂ՛՛-ում եւ Սփյուռքում իրավաբանության բնագավառի զիտական եւ ստեղծագործական մտքի միավորմանը համազգային գաղափարների շուրջ, խրախուսելով ոլորտում ներգրավված պետական, հասարակական եւ մասնավոր կազմակերպությունների ներկայացուցիչների մասնակցությունը նորաստեղծ կառույցի եւ ստեղծվելիք մասնագիտական ցանցի աշխատանքներին:

Մենք, 2009 թվականի սեպտեմբերի 19-21-ը Երեւանում կազմակերպված ԻՐԱՎԱԲԱՆՆԵՐԻ ՀԱՄԱՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱՌԱՋԻՆ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎԻ մասնակիցներս, սույն հայտարարությամբ մեր պատրաստակամությունն ենք հայտնում աջակցելու ՀԱՄԱԺՈՂՈՎՈՒՄ բարձրացված համազգային նշանակության իրավական խնդիրների լուծմանը»:

**ՍԱՀՄԱՆԱԳՐԱԿԱՆ
ԳԱՏԱՐԱՆՈՒՄ
ՓՈՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆ
ՀՀ ՍԳ ԿԱԶՄՈՒՄ**

ՀՀ սահմանադրության հոդված 96-ի, 117-ի 13-րդ մասի, ՍԳ-ի մասին ՀՀ օրենքի հոդված 14-ի 2-րդ մասի համաձայն հուլիսի 3-ին ավարտվեց ՀՀ ՍԳ անդամ Ջ. Դուկասյանի պաշտոնավարման ժամկետը: ՀՀ Նախագահ Սերժ Սարգսյանի 2009 թվականի հուլիսի 8-ի (ՆՀ-162-Ա) հրամանագրով ՀՀ ՍԳ անդամ նշանակվեց Մանուկ Թովուզյանը:

Մանուկ Թովուզյան

Ծնվել է 1949թ. մարտի 5-ին, Երևանում: Ավարտել է Երևանի թիվ 64 միջնակարգ դպրոցը՝ 1966թ., իսկ 1973թ. գերազանցության դիպլոմով՝ ԵՊՀ-ի իրավաբանական ֆակուլտետը:

Երևանի «Նաիրիտ» գիտաարտադրական միավորումում 1977-1987թթ. աշխատել է ավագ իրավախորհրդատու, 1987-1991թթ.՝ ՀՀ պետական արբիտրաժում, որպես պետական արբիտր, կոլեգիայի անդամ:

1991թ. նոյեմբերի 1-ից մինչև 2000թ. եղել է ՀՀ կառավարության իրավաբանական վարչության պետ, ՀՀ արդարադատության նախարարի տեղակալ:

2000թ. նոյեմբերի 6-ին նշանակվել է ՀՀ կառավարության աշխատակազմի ղեկավար-նախարար: Միաժամանակ հանդիսացել է ՀՀ պետական կառավարման համակարգի բարեփոխումների հանձնաժողովի նախագահ:

2008թ. ապրիլի 21-ին նշանակվել է ՀՀ նախագահի խորհրդական:

Եղել է Հայկական ԽՍՀ-ում հիմնադրված եւ գործած ընդհատակյա Ազգային միացյալ կուսակցության /ԱՄԿ/ անդամ: Պարգևատրվել է ՀՀ «Մխիթար Գոշ», ՀՀ ՊՆ «Գարեգին Նժդեհ», ՀՀ ոստիկանության «Արամ Մանուկյան» մեդալներով, ՀՀ վարչապետի հուշամեդալով, Ֆ. Նանսենի ոսկյա մեդալով:

Հրետանու պահեստագործի սպա է: Անուսնացած է, ունի 2 զավակ, 2 թոռ:

• **Մայիսի 27-ին** ՀՀ Սահմանադրական դատարանը կազմակերպեց հանդիսություն՝ նվիրված Գերմանիայի Դաշնային Հանրապետության Սահմանադրության հռչակման 60-ամյակին՝ Հայաստանում ԳԳՀ դեսպան Անդրեաս Վիկտորինի մասնակցությամբ:

Ողջունելով ներկաներին, ՀՀ ՍԳ նախագահ Գ. Հարությունյանը կարեւորեց ՀՀ եւ ԳԳՀ սահմանադրական դատարանների միջեւ ստեղծված սերտ կապերը: Հանդիսությունը առանձնահատուկ էր նրանով, որ մի պետությունում նշվում էր մեկ այլ պետության Սահմանադրության հիմնադրման հոբելյանը: Խորհուրդն այն էր, որ Գերմանիայի Հիմնական օրենքը բացառիկ կարեւոր նշանակություն է ունեցել Եվրոպայում սահմանադրականության զարգացման ճանապարհին:

ՀՀ-ում Գերմանիայի Դաշնային Հանրապետության դեսպան տիկին Անդրեաս Վիկտորինը իր ողջույնի խոսքում պատշաճ գնահատական տվեց երկու երկրների ՍԳ-ների՝ օրսըսօրե ամրապնդվող կապերին, ի մասնավորի հավելելով. «Ոչ մի ավելի պատշաճ վայր, քան ՀՀ սահմանադրական դատարանը, չէր կարող լինել մեր Սահմանադրության հիմնադրման հոբելյանը տոնելու համար»:

Ողջույնի խոսք ասաց նաեւ Տեխնիկական համագործակցության ընկերության /GTZ/ «Իրավական եւ արդարադատական բարեփոխումներ Հարավային Կովկասում» ծրագրի ղեկավար Յենո Ռայխենբերգերը:

Ձեկուցումով հանդես եկավ ՍԳ նախագահ Գ. Հարությունյանը: Նա ներկայացրեց, թե ինչ հիմնական ուղղություններով Գերմանիայի Դաշնային Հանրապետության Սահմանադրությունը կարողացավ խթանել եվրոպական սահմանադրականության զարգացումը, ինչ դեր ու

ղերակատարություն ունի այսօր եւ ինչով կարող է, սահմանադրական արժեքների հետագա զարգացման առումով մեզ համար նույնպես կարեւոր նշանակություն ունենալ: Այսօր Գերմանիայում դատական սահմանադրական վերահսկողությունը դասական մի համակարգ է, որն ունի հետագա զարգացման մեծ պոտենցիալ: Շատ երկրներ փորձում են ընդօրինակելով՝ իրենց մոտ ներդնել այն ձեռքբերումները, որոնք քննություն բռնեցին: 19-րդ դարի կեսերին Գերմանիայում ձեւավորվեց իրավական պետության ամբողջ գաղափարախոսությունը եւ հետագայում այն ամրագրվեց Հիմնական օրենքում:

Գերմանիայի Դաշնային Հանրապետության Սահմանադրության մասին հանգամանալից զեկուցումով հանդես եկավ ԳԴՀ ՄԳ պաշտոնաթող դատավոր, պրոֆեսոր Հանս-Յոախիմ Յենչը:

Հանդիսությանը մասնակցում էին ՀՀ ԱԺ փոխխոսնակ Ա. Պետրոսյանը, ՀՀ արդարադատության նախարար Գ. Դանիելյանը, ՀՀ մարդու իրավունքների պաշտպան Ա. Հարությունյանը, ՀՀ մշակույթի նախարար Հ. Պողոսյանը, դատաիրավական համակարգի ներկայացուցիչներ, իրավագետներ, հյուրեր Գերմանիայի Դաշնությունից եւ Հայաստանից:

• **Հունիսի 10-15-ը** պաշտոնական այցով Լատվիայի Հանրապետությունում էր գտնվում ՀՀ սահմանադրական դատարանի պատվիրակությունը՝ սահմանադրական դատարանի նախագահ Գ. Հարությունյանի գլխավորությամբ: Այցը կազմակերպվել էր Լատվիայի սահմանադրական դատարանի հրավերով՝ երկրորդ եւ բազմակողմ կապերի հետագա խորացման փոխհամաձայնեցված մոտեցումների շրջանակներում: ՀՀ սահմանադրական դատարանի նախագահ Գ. Հարությունյանը եւ դատարանի անդամ Հ. Դանիելյանը պաշտոնական այցի շրջանակներում հանդիպումներ ու մի շարք հրատապ հարցերի շուրջ քննարկումներ ունեցան Լատվիայի Հանրապետության Նախագահ Վալդիս Զատլերոսի, Պառլամենտի նախագահ Գ. Դաուդեի, սահմանադրական դատարանի նախագահ Գ. Կուտրիսի եւ դատարանի անդամների, Գերագույն դատարանի նախագահ Ի. Բիչկովիչի եւ դատարանի պալատների նախագահների, արդարա-

դատության նախարար Մ. Սեգլինշի հետ: Սահմանադրական դատարանում կազմակերպվեց համատեղ միջազգային սեմինար՝ «Սահմանադրական արդարադատության հրատապ հարցեր. Հայաստանի եւ Լատվիայի սահմանադրական դատարանների փորձը» թեմայով:

ՀՀ սահմանադրական դատարանի պատվիրակությունը հանդիպում ունեցավ նաեւ Լատվիայի պետական համալսարանի պրոֆեսորադասախոսական կազմի հետ, որի ժամանակ ՀՀ սահմանադրական դատարանի նախագահը պատասխանեց սահմանադրական արդարադատության զարգացման միջազգային միտումների վերաբերյալ ներկաներին հետաքրքրող բազմաթիվ հարցերի:

ՀՀ պատվիրակությունը ծաղկեպսակ դրեց Ռիգայի կենտրոնական հրապարակներից մեկի հարեւանությամբ տեղակայված՝ Հայաստանում քրիստոնեությունը պետական կրոն հռչակելու 1700-ամյակին նվիրված խաչքարին, ինչպես նաեւ նորակառույց եկեղեցում հանդիպում ունեցավ հայ համայնքի հետ:

• **Հուլիսի 2-ին** հրաժեշտի այցով ՀՀ սահմանադրական դատարանի նախագահ Գ. Հարությունյանի հետ հանդիպեց Հայաստանի Հանրապետությունում Գերմանիայի Դաշնային Հանրապետության արտակարգ եւ լիազոր դեսպան տիկին Անդրեա Վիկտորինը:

Տիկին Վիկտորինի պաշտոնավարման տարիներին ԳԴՀ դեսպանատան, GTZ-ի եւ ՀՀ սահմանադրական դատարանի համատեղ ջանքերով մի շարք համատեղ ձեռնարկումներ են իրականացվել, ի մասնավորի՝ Գերմանիայի Դաշնային Հանրապետության Մաքս-Պլանկի անվան արտասահմանյան հանրային եւ միջազգային իրավունքի ինստիտուտի մասնագետների խորհրդատվական հանդիպում-սեմինարները ՄԳ կազմի համար, համատեղ գիտական կոնֆերանսը ԳԴՀ ՄԳ նախագահի մասնակցությամբ, գումարյալ ԳԴՀ Սահմանադրության հռչակման 60-ամյակին նվիրված հանդիսությունը, որ այս տարվա մայիսի 27-ին կազմակերպվել էր ՀՀ ՄԳ-ի նախաձեռնությամբ՝ վերջինիս հարկի տակ:

Պարոն Հարությունյանն արժեւորեց տիկին դեսպանի հետ երկուստեք ձեռնարկած միջոցառումները, դեսպանա-

տան եւ սահմանադրական դատարանի համագործակցությամբ ամրապնդված ջերմ կապերը՝ վստահություն հայտնելով, որ տիկին դեսպանը Հայաստանից կիեռանա լավագույն տպավորություններով:

• **Հուլիսի 3-ին** ՀՀ Սահմանադրության ընդունման օրվա առիթով ՀՀ Սահմանադրական դատարանի հրավիրված ընդունելությանը մասնակցում էին պետական բարձրաստիճան պաշտոնյաներ, Ազգային ժողովի պատգամավորներ, Հայաստանում հավատարմագրված արտերկրների դեսպաններ, դատաիրավական համակարգի ղեկավար անձինք, հյուրեր տարբեր գերատեսչություններից, լրատվամիջոցների ներկայացուցիչներ:

Այն հաճելի առիթ էր Սահմանադրության տոնի առիթով միմյանց շնորհավորելու, օրվա խորհրդի մասին գրուցելու համար:

• **Հուլիսի 10-ին** ՄԳ նախագահ Գագիկ Հարությունյանն ընդունեց Եվրախորհրդի Գլխավոր Զարտուղարի հատուկ ներկայացուցիչ տիկին Սիլվիա Չեհեին: Տիկին Չեհեն 2005 թվականից Բրյուսելում եղել է Եվրամիությունում Հայաստանի հարցերով պատասխանատուն եւ այժմ Եվրախորհրդում Հայաստանի հետ կապված հարցերով ավելի լայն շրջանակ ընդգրկող խնդիրներով է զբաղվում:

Հյուրի խնդրանքով պարոն Հարությունյանը հանգամանալից ծանոթացրեց Սահմանադրական դատարանի աշխատանքներին:

Չրույցը շարունակվեց Եվրախորհրդի առջեւ Հայաստանի ստանձնած պարտավորությունների կատարման, նոր ծրագրերի մշակման շուրջ: Փաստվեց, որ մեր երկրում դրանց կատարման առումով էական առաջընթաց է նկատվում. պրոբլեմներ, անշուշտ, դեռ կան, սակայն կարելու է այն է, որ դրանց լուծման ուղիները նկատելի են եւ որոշակի քայլեր են արվում: Երկուստեք կարելու է առաջին հերթին արդարադատության ոլորտում իրավունքի գերակայության երաշխավորումը:

• **Օգոստոսի 11-ին** Սահմանադրական դատարանի նախագահ Գ. Հարությունյանն ընդունեց Հայաստանում Բրազիլիայի դեսպան տիկին Մարսելա Նիկողեմոսին: Նորանշանակ դեսպանի

այցը ճանաչողական էր: Պարոն Հարությունյանը ներկայացրեց ՄԳ գործունեությունը, ծանոթացրեց հայկական իրավական մշակույթին, սահմանադրական համակարգին: Այնուհետև գրույցն ընթացավ Հայաստան-Բրազիլիա բարեկամական կապերի շուրջ: Պարոն Հարությունյանը տարբեր առիթներով մի շարք անգամներ պաշտոնական այցերով եղել է Բրազիլիայում, գործնական հանդիպումներ ունեցել Բրազիլիայի նախագահի, Ֆեդերալ Գերագույն դատարանի նախագահի եւ այլ պաշտոնատար անձանց հետ: Առաջիկայում նախատեսվում է մեկ այլ այց եւս Բրազիլիայում կազմակերպվելիք սահմանադրական արդարադատության մարմինների միջազգային Խորհրդաժողովի հետ կապված, այն (ներառում է 125 երկրների սահմանադրական արդարադատության մարմիններ), որի մշտական գործող բյուրոյի անդամ է Հայաստանը՝ ի դեմս ՀՀ սահմանադրական դատարանի նախագահի:

Տիկին Նիկողեմոսը պատրաստակամություն հայտնեց հնարավորինս աջակցել երկու երկրների՝ ՀՀ ՄԳ-ի եւ Բրազիլիայի Ֆեդերալ Գերագույն դատարանի փոխադարձ կապերի աշխուժացմանը:

• **Սեպտեմբերի 2-ին** Սահմանադրական դատարանի նախագահ Գ. Հարությունյանն ընդունեց աշխատանքային այցով Հայաստանում գտնվող Հունգարիայի սահմանադրական դատարանի նախագահ Պետեր Պացուլային: Այցը ճանաչողական էր: Չրույցի ընթացքում քննարկվեցին երկու դատարանների պրակտիկան, շոշափվեցին կոնկրետ եւ վերացական վերահսկողության հարցեր, անհատական դիմումների քննության դատավարական առանձնահատկությունները, դատարանների կողմից ընդունված որոշումների կատարումը ապահովելուն առնչվող հարցեր: Պարոն Պացուլայը բարձր գնահատեց երեւանյան միջազգային խորհրդաժողովների դերը եւ կարելու է համարեց այս ոլորտի վերաբերյալ ՀՀ ՄԳ-ի կողմից միջազգային հանդեսների հրապարակումը: Հյուրը նաեւ օրինակելի համարեց ՀՀ ՄԳ-ի ինտեգրացիային կայքը:

ՄԳ մամուլի ծառայություն

Գրանցվել է ՀՀ արդարադատության նախարարության
20 դեկտեմբերի 1996թ. կոլեգիայի թիվ 37/2-14 որոշմամբ

Խմբագրության հասցեն՝
Երևան Բաղրամյան 10
Հեռախոս՝ 58-81-71
E-mail: armlaw@concourt.am.
<http://www.concourt.am>.

Ստորագրված է տպագրության՝ 09.10. 2009 թ.
Դասիչ՝ 77754
Գրաչափը՝ 70x100 1/16
Տպաքանակը՝ 500

*ՀՀ ՄԳ տեղեկագիրը ՀՀ
քառօրյա գույն ռասկավորման
հանձնաժողովի որոշմամբ ընդգրկված է
ստենոգրաֆիայի արդյունքների
տպագրման համար ընդունելի
պարբերականների ցանկում*